

T.C
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EUREPGAP UYGULAMALARININ YAŞ MEYVE-SEBZE
İHRACATIMIZA OLASI ETKİLERİ

M. Nisa MENCET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

2005

T1909

T.C
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EUREPGAP UYGULAMALARININ YAŞ MEYVE-SEBZE
İHRACATIMIZA OLASI ETKİLERİ

M. Nisa MENCET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

2005

T.C
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EUREPGAP UYGULAMALARININ YAŞ MEYVE-SEBZE
İHRACATIMIZA OLASI ETKİLERİ

M. Nisa MENCET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu tez 2004.02.0121.022 proje numarasıyla, Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma
Projeleri Yönetim Birimi tarafından desteklenmiştir.

T C
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EUREPGAP UYGULAMALARININ YAŞ MEYVE-SEBZE
İHRACATIMIZA OLASI ETKİLERİ

M Nisa MENCEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu tez 13/01/2005 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından (95) not takdir edilerek Oy birliği/
Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd Doç Dr. Cengiz SAYIN (Danışman)

Prof. Dr. Burhan ÖZKAN

Prof. Dr. Ali KOÇ

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EUREPGAP UYGULAMALARININ YAŞ MEYVE ve SEBZE İHRACATIMIZA OLASI ETKİLERİ

M. Nisa MENCET

Yüksek Lisans Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cengiz SAYIN

Ocak 2005, 99 Sayfa

Uluslararası ticarete konu olan tarım ürünlerinin miktar ve çeşitliliğindeki artışla birlikte, dünyadaki ülkeler ve bölgeler arasındaki ticaretin düzenlenmesi gerekliliği ve tüketicilerin gıda güvenliğine yönelik taleplerin karşılanabilmesi amacıyla tarım ve gıda standartları oluşturulmuştur. Bu kapsamda tarım üreticileri ve perakendeciler arasında, 1997 yılında Avrupalı Perakendeciler Çalışma Grubu'na bağlı perakendecilerin girişimi ile EUREPGAP uygulamaları başlamıştır. Bu uygulama ile Avrupa Birliği ülkelerindeki büyük perakendeci kuruluşlar, tüketicilerin sağlıklı tarımsal ürünler tüketmelerini sağlamak için, AB ülkelerinde yetiştirilen ve AB'ne ithal edilen tarımsal ürünlerde aranan minimum standartlar hakkında yeni düzenlemelere uyum şartı getirilmiştir. Yaklaşık 1,5 milyon ton olan yaş meyve sebze ihracatının % 50'ye yakını Türkiye'nin en önemli hedef pazarlardan birisi konumunda olan AB'ye yöneliktir. Olup bunun yanında yaş meyve sebze ihracatı iç piyasa fiyatının dengelenmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle çalışmada, AB'deki EUREPGAP uygulamaları ve bu gelişmenin yaş meyve-sebze ihracatımıza olası etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, ikincil kaynaklardan elde edilen veriler ve bu konuda yapılmış araştırma sonuçları kullanılmış, yaş meyve ve sebze pazarlamasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri tartışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: EUREPGAP, gıda güvenliği, yaş meyve-sebze ihracatı, AB

JÜRİ: Yrd. Doç. Dr. Cengiz SAYIN (Danışman)
Prof. Dr. Burhan ÖZKAN
Prof. Dr. Ali KOÇ

ABSTRACT

EUREPGAP APPLICATIONS IN THE EUROPEAN UNION AND ITS POSSIBLE IMPLICATIONS ON TURKISH FRESH FRUIT AND VEGETABLE EXPORT

M. Nisa MENCET

M.Sc. Thesis, Department of Agricultural Economics

Adviser: Assist. Prof. Dr. Cengiz SAYIN

January 2005, 99 Pages

Agricultural and food safety standards have launched due to applying non-tariff measures in recent years with increasing aggregate world quantity of supply and variety richness, necessity of trade regulations among the regions and countries in the world and to meet consumer demand for food safety. In this context, EUREPGAP practices are started to apply as a non-tariff measure by European Retailer Group who belongs to European Retailer Working in 1997. Major retailer groups have brought conformity condition to provide healthy agricultural products to consumer, new regulation with EUREPGAP protocol for both imported agricultural products to European Union (EU) and grown production in the EU. Turkey export 1,5 million tones fruit and vegetable and approximately, half of that value (50 %) export has done to EU countries as a target market. Beside this, fresh fruit and vegetable has an active role to balance domestic price. Therefore in this study, EUREPGAP practices and its impact on Turkish fresh fruit and vegetable are aimed. On this account, secondary data is obtained and research findings are used, fresh fruit and vegetable marketing problems and their solutions are discussed.

KEY WORDS: EUREPGAP, food safety, fresh fruit and vegetable export, EU

COMMITTEE: Assist. Prof. Dr. Cengiz SAYIN (Adviser)
Prof. Dr. Burhan ÖZKAN
Prof. Dr. Ali KOÇ

ÖNSÖZ

Uluslararası ticarete konu olan, tarım ürünlerinin ürünlerin miktar ve çeşitliliğindeki artış, dünyadaki tüm ülkeler ve bölgeler arasında dürtüst ticareti sağlayan bir sistem için gıda standartları oluşturulmasına neden olmuştur. Gıda üretimi ve dağıtımındaki ileri düzeye ulaşılması ülkeler ve bölgeler arasında uyumlu gıda standartlarının gerekliliğinin ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamdaki standartlardan biri olan EUREPGAP, 1997 yılından bu yana AB’de ve çeşitli ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamayla birlikte tarımsal üretiminden tüketiciye sunumuna kadar her aşamasının EUREPGAP protokolüne uygun ürünlerin olması ve ithalatta aranan minimum standartları taşıması, ihracat yapmak isteyen ülkeler için bir zorunluluk olmaya başlamıştır.

EUREPGAP protokolünün ulusal tarım politikamızı ve bu kapsamda yaş meyve, sebze piyasalarını hangi doğrultuda yönlendirme gücüne sahip olduğunun ortaya konulması çalışmanın öncelikli amacıdır. Dolayısıyla çalışmanın; üreticilere, ihracatçılara, politika belirleyicilerine, araştırmacılara, yayım elemanlarına, tüketicilere ve ilgili diğer kesimlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ülkemiz koşullarında EUREPGAP uygulamasının uygulanabilirliği konusunda alternatif yaklaşımlara gidilerek sağlıklı öneriler oluşturulmasına katkı sağlamak ise çalışmanın diğer amaçları arasındadır. Araştırma konusuyla ilgili olarak, ülkemizde bu kapsamda yapılmış bir araştırmanın bulunmaması, konunun önemini daha da artırmakta ve bu çalışmayla diğer araştırmacıların daha sağlıklı yönlendirilmesi beklenmektedir.

“Avrupa Birliği’nde EUREPGAP Uygulamalarının Yaş Meyve-Sebze İhracatımıza Olası Etkileri” konulu çalışmamda, araştırmaların yönlendirilmesinde bana her türlü çalışma olanağı veren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Cengiz SAYIN’a, çalışmanın çeşitli aşamalarında bana yol gösteren Sayın Prof. Dr. Burhan ÖZKAN’a, verdikleri değerli bilgilerden dolayı EUREPGAP kurucu üyelerinden Sn. Nuray Üstün’e, araştırmama katkıları nedeniyle Arş. Gör. Yavuz TAŞÇIOĞLU’na, Arş. Gör. Ülkü AVCI’ya ve sevgili aileme çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	viii
1. GİRİŞ	1
2. KURAMSAL BİLGİLER ve KAYNAK TARAMALARI	4
3. MATERYAL ve METOT	7
3.1. Materyal	7
3.2. Metot	7
4. BULGULAR	8
4.1. Ürün ve gıda güvenliği kavramı, ilgili standart ve sertifikasyon sistemleri	8
4.1.1. Gıda zinciri: tanım ve kapsamı	8
4.1.2. Yaş meyve sebze sektörünün değişen gıda zinciri yapısı içerisindeki konumu	9
4.1.3. Ürün ve gıda güvenliğine ilişkin uluslararası standart ve sertifikasyon sistemleri kavramı	10
4.1.4. Ürünlerde ve gıdalarda kalite güvenlik sistem örnekleri	15
4.1.5. Sertifikasyon ve Akreditasyon	18
4.1.6. Tarım ve sanayi arasında dikey entegrasyonun sağlanması: sözleşmeli yetiştiriciliğe dayalı üretim model	20
4.1.6.1. Dikey entegrasyonun tanımı ve esasları	20
4.1.6.2. Tarımda sözleşmeli üretim modeli	21
4.2. EUREPGAP Protokolü	24
4.2.1. Tanım, kapsam ve amaç	24
4.2.2. EUREPGAP organizasyon yapısı	27
4.2.3. Yaş meyve sebzeyle ilişkin EUREPGAP Genel Yönetmeliği	28
4.2.3.1. EUREPGAP sertifikasyon aşamaları ve seçenekler	28
4.2.3.2. EUREPGAP uygulayan üreticilerin hak ve sorumlulukları	33
4.2.3.3. EUREPGAP sertifikası kayıt işlemleri	35
4.2.3.4. Üreticilerin sertifikasyon alma sürecinde denetleme zamanları	35
4.2.3.5. EUREPGAP sertifikasının geçerliliği	36
4.2.3.6. Kontrol noktaları ve uygunluk kriterleri	36
4.2.3.7. Yaptırımlar	37
4.2.3.8. EUREPGAP kapsamındaki ürünler	38
4.2.3.9. EUREPGAP sertifikasının ücret tarifeleri	39
4.2.4. EUREPGAP ve sertifikalı üretim ilişkisi	40
4.2.5. EUREPGAP'in öngörülen etkileri	41
4.3. Dünyada EUREPGAP'in Durumu	44
4.3.1. Gelişmekte olan ülkelerde EUREPGAP uygulamaları	44
4.3.1.1. EUREPGAP sertifikalı ülke ananas örneği: Gana	47
4.4. AB'nde Yaş Meyve ve Sebze EUREPGAP Uygulamaları	49
4.4.1. AB yaş meyve sebze üretim ve dış ticaret yapısı	49
4.4.1.1. Yaş meyve sebze üretim yapısı	49

4.4.1.2. AB’nde yaş meyve sebze ürünlerine yönelik tüketim yapısı ve tüketici tercihleri	53
4.4.1.3. İthalat	54
4.4.1.4. İhracat	55
4.4.2. AB’nde ülkelere göre EUREPGAP uygulamaları	56
4.4.3. AB ülkelerinde EUREPGAP talebi	58
4.4.4. AB’nde uygulanan tarım yasaları ve EUREPGAP ilişkisi	59
4.4.5. Avrupa yaş meyve-sebze ortak piyasa düzenlemeleri	63
4.4.6. AB tüketici politikası	64
4.4.7. AB’nin yaş meyve sebze sektöründe pazara giriş talepleri	65
4.4.8. AB ticaret kanalı	66
4.5. Türkiye’de Yaş Meyve ve Sebze Üretimi, Dış Ticareti ve EUREPGAP Uygulama Olanakları	68
4.5.1. Yaş meyve ve sebze üretimi	69
4.5.2. Türkiye tarım ürünleri dış ticareti	67
4.5.2.1. Yaş meyve sebze ihracatı	71
4.5.2.2. Yaş meyve sebze ihracatına verilen destekler	75
4.5.2.3. Yaş meyve ve sebze sektöründe ihracat zinciri	76
4.5.2.4. Türkiye yaş meyve sebze ithalatı	77
4.5.3. Türkiye’de yaş meyve ürünlerinde zirai ilaç kalıntı sorunu	77
4.5.4. Türkiye’de sözleşmeli yetiştiricilik modeli	81
4.5.5. Türkiye’de gıda güvenliği stratejisi ve ilgili uygulamalar	82
4.5.6. Türkiye’deki izlenebilirlik uygulamaları	83
4.5.7. AB tüketici politikası ve Türkiye’de uyumu	82
4.5.8. Türkiye’de EUREPGAP uygulamasında mevcut durum	84
4.5.9. AB ve Türkiye’de EUREPGAP uygulamalarının karşılaştırılması	85
4.5.10. Türkiye’nin yaş meyve sebze sektöründe EUREPGAP uygulanabilirliği üzerine SWOT analizi	89
5. TARTIŞMA ve SONUÇ	92
6. KAYNAKLAR	95
ÖZGEÇMİŞ	99

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

da	Dekar
ha	Hektar
\$	Amerika Birleşik Devletleri para birimi (Dolar)
€	Avrupa Birliği para birimi (Euro)

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	Food and Agricultural Organization (Gıda ve Tarım Organizasyonu)
FDA	Food and Drug Administration (Gıda ve İlaç Yönetimi)
GAP	Good Agricultural Practises (İyi Tarım Uygulamaları)
GMP	Good Manufacturing Practises (İyi Üretim Uygulamaları)
GTIN	Global Trade Item Number (Ticari Ürün Numarası)
EC	European Commission (Avrupa Komisyonu)
EFSA	European Food Safety Authority (Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi)
EUREP	Euro Retailer Producer Working Group (Avrupa Gıda Perakendecileri Ürün Çalışma Grubu)
HACCP	The Hazardous Analysis Critical Control Point (Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları)
IFA	Integrated Farm Assurance (Entegre Çiftlik Sigortası)
IPM	Integrated Pest Management (Zararlılarla Entegre Savaş)
ICM	Integrated Crop Management (Entegre Ürün Yetiştiriciliği)
ISO	International Standart Organization (Uluslararası Standardizasyon Organizasyonu)
MRL	Maximum Residue Levels (Maksimum Kalıntı Seviyeleri)
MTR	Mid-Term Review (Orta Dönem Değerlendirme)
NGO	Non Governmental Organizations (Kamusal Olmayan Organizasyonlar)
OTP	Ortak Tarım Politikası
SPS	Sanitary and Phytosanitary Measures (Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması)
SWOT	Strengths, Weakness, Opportunity and Threats (Güçlü Yönler, Zayıf yönler, Fırsatlar ve Tehditler)
TKB	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TÜRKAK	Türk Akreditasyon Kurumu
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TKV	Türkiye Kalkınma Vakfı
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WTO	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

- EMEKSİZ, F., ALBAYRAK, M., GÜNEŞ, E., ÖZÇELİK, A., ÖZER, O.O, TAŞDAN, K. Türkiye’de Tarımsal Ürünlerin Pazarlama Kanalları ve Araçlarının Değerlendirilmesi, <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/058omerfarukemeksiz.pdf>
- EMMELOORD, 2003. EUREPGAP-Introduction Among Small-Scale Producers of Fresh Fruit and Vegetables in Developing Countries <http://www.agf.nl/dossiers/kwaliteitszorg/cbi.pdf>
- EUROSTAT, 2004. Agricultural Statistics, <http://www.europe.eu.int>
- EUREPGAP DOCUMENT, 2004. Statistic on EUREPGAP Certified Growers. <http://www.eurep.org>.
- GARCIA MARTINEZ, M., POOLE, N. and MENNESSON, G., 2002. The Impact of European Private Safety and Quality Standards on Fresh Produce Exporters From Mediterranean Countries. Imperial College at Wye University of London.
- GARCIA MARTINEZ, M., POOLE, N., SKINNER, C vd. 2004. Benchmarking International Food Safety Performance in the Fresh Produce Sector.
- GRIJP, N., 2004. The Retailer-Led Initiative EUREPGAP from the Perspective of Global Legal Pluralism. Workshop Risk And Regulation in The Food System, Organized by The University Of Cardiff (BRASS) and The London School of Economics (CARR). London.
- FILIPPO, A., MARCO, Z. and MICHELE D., 2003. University of Parma, Regional Integrated Model Using FADN AIAX Data Bank – AGEA, Italy.
- FOODPLUS, 2004a. Official Presentation of Fresh Fruit and Vegetable. Train The Trainer Workshop. Antalya.
- FOODPLUS, 2004b. EUREPGAP General Regulations Version 2.1-Jan 04. Control Points&Compliance Criteria Version 2.0-Jan04.
- FOODPLUS, 2004c. EUREPGAP General Regulations Version 2.1-Jan 04. Control Points&Compliance Criteria Version 2.0-Jan04.
- FOODPLUS, 2004d. Crop list. <http://www.eurep.org>
- FOODPLUS, 2004e. Fee Schedule, EUREPGAP General Documentations. <http://www.eurep.org/documents/webdocs/fee%20schedule-2-2.pdf>.
- IMO 2004. (<http://web.ttnet.net.tr/imoturk/eurepgap.htm>).
- İGEME 2004. İhracatı Geliştirme Merkezi sektör raporları, <http://www.igeme.org.tr>.
- İKV 2001. İktisadi ve Kalkınma Vakfı yayınları, AB’nin tüketici politikası ve Türkiye’nin uyumu, İstanbul.
- İKV, 2004. İktisadi ve Kalkınma Vakfı yayınları No.7, AB’nin tüketici politikası, İstanbul.
- ISO 2004. www.iso.org
- İTO 2004. Avrupa Birliği’ne Gıda İhracatında Kalite Kontrolü, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2004-47. İstanbul.
- KOÇ, A., 2004. Yaş meyve ve sebze sektörü arz yönetimi: Politikalar, üretici örgütleri ve entegrasyon önerileri, Yaş meyve sebze ve tedarik zincirinde sorunlar ve model arayışları paneli, Akdeniz Üniversitesi Antalya.
- KOÇ, D., 2003. Yaş meyve ve sebze sektörü: İhracatta Pratik Bilgiler. İGEME Yayınları, Şubat 2003, Ankara.
- KOÇER, A. 2003. “Türkiye ve AB’de Gıda Güvenlik ve Kalite Regülasyonları Yaş Meyve Sebze Örneği”. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Akdeniz Üniversitesi İktisat Fakültesi Gıda Ekonomisi ve İşletmeciliği Bölümü, Antalya.
- MOELLER, K. 2004. Reducing the Use of Methyl Bromide via EUREPGAP: The Private Sector Holistic Approach. Fifth International Conference on Methyl Bromid. Lisboa.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. Gıda zinciri	8
Şekil 4.2. EUREPGAP'in organizasyon yapısı.....	28
Şekil 4.3. EUREPGAP sertifikasyon seçenekleri.....	30
Şekil 4.4. EUREPGAP logosu	39
Şekil 4.5. Üretimin lisanslandırılması.....	41
Şekil 4.6. EUREPGAP sertifikalı üretici sayısı	42
Şekil 4.7. EUREPGAP uygulayan ülkeler	43
Şekil 4.8. Gana'da EUREPGAP uygulaması	48
Şekil 4.9. AB'nde üretilen meyveler (2003)	51
Şekil 4.10. AB'nde üretilen sebzeler (2003).....	52
Şekil 4.11. İzlenebilirliği olan ürünler	62
Şekil 4.12. AB ticaret kanalı	67
Şekil 4.13. Türkiye tarım ürünleri ihracatı (1970-2002).....	70
Şekil 4.14. Tarım ürünleri dış ticaretinin genel dış ticaret içerisinde değer bakımından karşılaştırılması	70
Şekil 4.15. Yaş meyve ve sebze ürünleri için tedarik zinciri	76
Şekil 4.16. EUREPGAP'in Türkiye'deki organizasyon yapısı	87

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1. Gıda zincirinde rol alan ve etkileyen faktörler.....	9
Çizelge 4.2. Gıda standartlarının uygulayıcılarına göre sınıflandırılması.....	13
Çizelge 4.3. Çeşitli standartların karşılaştırılması.....	17
Çizelge 4.4. Uygunluk değerlendirme kuruluşları ve standartlar.....	20
Çizelge 4.5. EUREPGAP kontrol noktaları ve uygunluk kriterleri.....	26
Çizelge 4.6. EUREPGAP kapsamında seçilmiş ürünlerin listesi.....	38
Çizelge 4.7. EUREPGAP kapsamında ücret tarifeleri.....	40
Çizelge 4.8. EUREPGAP'in öngörülen etkileri.....	43
Çizelge 4.9. Ülkelere göre EUREPGAP sertifikalı yetiştirici sayısı ve sertifikalı alan.....	44
Çizelge 4.10. EUREPGAP standartlarının uygulanmasına ilişkin ekonomik göstergeler.....	47
Çizelge 4.11. Ülkelere göre AB'nde üretilen meyve miktarı.....	48
Çizelge 4.12. Ülkelere göre AB'nde üretilen sebze miktarı.....	50
Çizelge 4.13. AB'nin yaş meyve sebze ürünlerine yönelik ithalat yapısı.....	53
Çizelge 4.14. AB yaş meyve sebze ürünlerinin ihracat yapısı.....	54
Çizelge 4.15. EUREP'e üye perakendeciler.....	57
Çizelge 4.16. Yıllar itibariyle tarım alanlarının kullanım amacına göre sınıflandırılması.....	67
Çizelge 4.17. 2003 yılı sektörel ihracat pay ve değerleri.....	71
Çizelge 4.18. Yaş meyve sebze üretim ihracat oranı.....	70
Çizelge 4.19. Yıllar itibariyle ülkemiz yaş meyve sebze ihracatı.....	70
Çizelge 4.20. Yaş meyve ve sebze ihracatımızda ilk 10 ürün.....	71
Çizelge 4.21. Türkiye'nin yaş meyve sebze ihracatı yaptığı başlıca ülkeler.....	72
Çizelge 4.22. Türkiye yaş meyve ithalatı.....	76
Çizelge 4.23. Yıllar itibariyle Türkiye yaş sebze ithalatı.....	77
Çizelge 4.24. AB ve Türkiye'nin EUREPGAP'e yönelik başlıca göstergeleri.....	86
Çizelge 4.25. Türkiye'nin yaş meyve sebze sektöründe EUREPGAP'in uygulanabilirliği: SWOT analizi.....	89

1. GİRİŞ

Uluslararası ticareti yapılan tarım ürünlerinin miktar ve çeşitliliğindeki artış ile birlikte dünyadaki tüm ülkeler ve bölgeler tarafından kabul edilen tarım ürünleri ve gıda standartlarının oluşturulmuştur. Tarımsal üretim modellerinin ve dağıtım teknolojilerinin ileri düzeye gelmesi ve ürünlerin işlenmesine ait yeni düzenlemelerin getirilmesi ile birlikte ürün ve gıda standartları, uluslararası ticaret sistemi içerisinde yerini almaya başlamıştır. Ayrıca tüketicilerin harcanabilir gelir seviyelerinin artması ve eğitim düzeylerinin yükselmesi ile birlikte tüketiciler gıda ürünleri konusunda bilinçlenmeye başlamıştır. Tüketiciler, değişen gıda zinciri ve tedarik sistemi içerisinde yer alan en etkin belirleyici role sahiptir. Diğer yandan, perakendeciler arasında yükselen rekabet düzeyine bağlı olarak da gıda güvenliğinin önemi giderek artmıştır. Perakendeciler bir yandan pazar içerisindeki paylarını korumaya çalışırken bir yandan da yeni standartlar ekleyerek pazara girişi engellemek istemektedirler.

Tarım ürünlerine ve gıdaya ilişkin konularda bilgiye ulaşmanın daha kapsamlı ve erişilebilir olması tüketicilerin davranışlarında birtakım değişikliğe neden olmuştur. Daha önceleri tüketici kayguları genelde ürünlerin ağırlık, hacim, yanıltıcı etiketleme gibi “görünümüne” ilişkin konuları üzerinde yoğunlaşmışken günümüzde mikro organizmalar, ilaç kalıntıları, çevresel zehirler katkı maddeleri ile üretim, işleme yöntemleri gibi “görünmeyen” kriterlere yönelmiştir (Dankers 2002). Artan tüketici bilinci, perakendecileri yönlendirerek gıda ürünlerinin herhangi sağlık bir zararı oluşturmadan tüketiciye ulaştırılması yönünde yeni girişimlerin oluşmasına yol açmıştır. Buna karşın üreticiler ise tedarik zincirinin ilk aşamasından itibaren tüketici odaklı bir üretim yöntemini benimsemiş ve bu yolla perakendecilere ürünlerini sunmaya başlamışlardır. Tüketicie ulaşan son ürünün kalitesinden, hammaddesinden ve işleme koşullarından perakendeciler de sorumlu tutulmaya başlanmıştır. Bu zincir dahilinde kalite ögesi ise birçok kaynaktan üretici ve tüketici açısından memnuniyet ve tatmin yaratacak nitelikleri ve fiyat üstünlüğünü sağlayan bir ölçüt olarak tanımlanmaktadır.

Tarım ürünleri dış ticaretini etkileyen en son gelişme Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından gerçekleştirilen ve “hayvan ve bitki sağlığı” konusunda yapılan uluslararası

anlaşma olmuştur. Bu anlaşma ile uluslararası standartların korunması amacıyla gıda güvenliğine ilişkin bazı düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür. Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması (Sanitary and Phytosanitary Measure-SPS)'nin ilki gıdada Kritik Kontrol Noktalarında Tehlike Analizi (HACCP- The Hazard Analysis and Critical Control Point) iken diğeri yaş meyve ve sebze de uygulanan "İyi Tarım Uygulamaları (İTU)" anlamına gelen GAP (Good Agricultural Practices)'tir (Sayın 2002).

Tüketici taleplerini karşılamak üzere, perakendeci ve uluslararası alanda faaliyet gösteren tedarikçiler özel birtakım çiftlik sertifikasyon kuralları uygulamaya başlamışlardır. Buradaki amaç, uluslararası tarım standartlarının uyumunu, şeffaf olmasını ve bütünlüğünü sağlamaktır. Bölgesel bir girişim olarak başlayan ancak dünyadaki uygulamaları giderek artan ve kendi içerisinde bir takım kuralları olan bu eğilim EUREPGAP uygulaması olup yaş meyve ve sebze, kesme çiçek, yeşil kahve, entegre çiftlik güvenliği ve entegre su ürünleri güvenliğini konu almaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde sadece büyük ölçekli tarım işletmeleri EUREPGAP standartlarına kolaylıkla uyum sağlayabilmektedirler. İzlenebilirliğin, gıda güvenliği ve hijyen standartlarının uygulamasının güç olması nedeniyle ihracatçılar küçük ölçekli işletmelerce yapılan üretimi almaktan vazgeçmektedirler. Bu uygulamalar, tüm üreticilere ulaşmayı sağlayarak herkes tarafından uygulanabilen global bir standart olmayı hedefleyen EUREPGAP amaçları ile örtüşmemektedir. EUREPGAP, Batı Avrupa ülkelerinde ve Avrupa dışındaki bazı ülkelerdeki yetiştiriciler için risk oluşturmaktadır. Kalite yönetim sistemleri veya standartlara uyum kriterleri özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki küçük ölçekli üreticiler ve ihracatçılar için engel olarak düşünülmektedir. Bu darboğazın giderilmesi için ise bir çok ülkede çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de "hayvan ve bitki sağlığı" konusu önemsenmekte ve bu durum, uluslararası kabul görmüş çeşitli standartların izlenmesini ve uygulanmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu kapsamda, gıda güvenliği ile ilgili konularda yasal ve kurumsal çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Yeni bir uygulama olan EUREPGAP- ile birlikte Türkiye'nin Avrupa pazarına girişinin daha kolay hale

gelmesi ve böylece yaş meyve ve sebze ihracatının kolaylaşarak ve bu ürünlerde Türkiye'nin ihracat gücünün uzun dönemde artış göstermesi beklenmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde ürün ve gıda güvenirligi kavramı, dünyadaki gelişimi, gıda ürünlerine yönelik standartların tanımları ve kapsamaları içerisinde EUREPGAP'in konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra EUREPGAP Protokolüne ait ayrıntılı kurallar değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise çeşitli ülkelerdeki EUREPGAP uygulamaları tartışılmıştır. EUREPGAP uygulamalarının başladığı ve esas kaynağı olan AB ülkelerindeki yaş meyve sebzeyle ilişkin üretim ve dış ticaret yapısı ortaya konularak EUREPGAP'in işleyişi ve gelişimi anlatılmıştır. Bu bölümde , yaş meyve sebze sektöründe EUREPGAP uygulamalarına ilişkin mevcut durum ve EUREPGAP uygulamalarının yaygınlaşması durumunda yaş meyve ve sebze ihracatındaki rekabet gücümüzün AB'ye ürün ihraç eden rakip ülkeler ile AB'deki hedef pazarlar karşısındaki durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Diğer yandan, EUREPGAP uygulanabilirliği sorusuna yanıt bulabilmek amacıyla Türk tarım sektörünün yapısı özellikle dış ticaret açısından incelenerek güçlü ve zayıf yönleri belirtilmiştir. Çalışmanın son bölümü olan tartışma ve sonuç kısmında ise Türk tarımının uluslararası ticaret içerisinde ileri düzeye gelebilmesi ve AB ile entegrasyonunu bu kapsamda da sağlayabilmesi amacıyla birtakım öneriler geliştirilmiştir.

2. KURAMSAL BİLGİLER ve KAYNAK TARAMALARI

Araştırma konusuyla ilgili ülkemizde ve diğer ülkelerde yapılan bazı çalışmalar aşağıda kısaca özetlenmiştir:

Antalya Valiliği, Tarım İl Müdürlüğü (2003) “Antalya İli EUREPGAP Protokolü ve HACCP Eylem Planı” ile “EUREPGAP Uygulamaları” kamuoyuna açıklamıştır. Ayrıca yaş meyve sebze ve kesme çiçek yetiştiriciliğinde bölge kapsamlı iyi tarım uygulamaları belirlenerek eylem planına dahil edilmiştir.

Dankers (2003) “Environmental and Social Standards, Certification and Labelling for Cash Crops” konulu çalışmada, üretim sistemlerindeki işlevsel çevresel, sosyal standartlar ve sertifika programlarına ilişkin çeşitli görüşleri çok yönlü olarak tartışılmakta olup EUREPGAP’ın uluslararası standartlar içerisindeki yeri çeşitli örneklerle ortaya konulmuştur. Çalışmada, gelişmekte olan ülkelerde yapılan survey sonuçları verilmiş ve EUREPGAP standartlarını uygulamada karşılaşılan sorunlar belirtilmiştir.

Garcia Martinez vd (2002) “The Impact of European Private Safety and Quality Standards on Fresh Produce Exporters From Mediterranean Countries” başlıklı raporda küreselleşme sürecinde değişen tüketici davranışlarını ve bunun sonucunda oluşan perakende sektöründeki değişimleri açıklamışlardır. Raporda, AB’ye üye ülkelerdeki EUREPGAP uygulamalarının başlangıç ve gelişme süreci incelenerek ticari ilişkilerde bulunan bazı Akdeniz ülkelerine bu uygulamaların hangi ölçüde yansıdığı sorgulanmıştır. Bu çalışmada, Türkiye’nin birtakım yapısal sorunlarına karşın standartlara uyum açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu, rekabet edilebilir fiyatlarla yüksek kalitede üretim yapmakta olduğunu belirtmişlerdir.

Garcia Martinez vd (2004) çeşitli ülke araştırmacılarıyla birlikte hazırladıkları “Benchmarking International Food Safety Performance in the Fresh Produce Sector” adlı çalışmada İspanya, Fas ve Türkiye’deki gıda güvenlik ve kalite performansları

değerlendirilmiştir. Firma ve endüstri düzeyinde yapılan çalışmada yaş sebze ve meyve arz zincirindeki en iyi uygulamalar incelemiştir.

Emmeloord (2003) "EUREPGAP-Introduction Among Small-Scale Producers of Fresh Fruit and Vegetables in Developing Countries" isimli çalışmada Afrika'da yürütülen survey sonuçları ile gelişmekte olan ülkelerde EUREPGAP'in uygulanabilirliğini sorgulamışlardır. Araştırmada gelişmekte olan ülkelerde daha çok büyük ölçekli tarım işletmelerinin EUREPGAP standartlarına uyum sağlayabilmekte olduğu belirtilmiş ve bu durumun EUREPGAP'in tüm dünyadaki üreticilere ulaşmamasını sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenden dolayı, gelişmekte olan ülkelerdeki küçük ölçekli tarım işletmelerinin EUREPGAP standartlarını uygulayabilmesi amacıyla alt yapı çalışmalarına ve üreticileri bilgilendirmeye yönelik projelerin yürütülmesi gerekliliği vurgulanarak, ihracat sırasında karşılaştıkları engelleri önlenmesi vurgulanmıştır.

Grijp (2004) "The Retailer-Led Initiative EUREPGAP From The Perspective of Global Legal Pluralism" adlı literatür çalışmasında, yaş meyve ve sebze için geliştirilen perakendeciler tarafından yönlendirilen bir sertifika programı olan EUREPGAP'in diğer standartlar içerisindeki yerini, uygulamanın getirdiği avantaj ve dezavantajları, çeşitli ülke örnekleriyle ve bunlara ait istatistikî bilgilerle ortaya koymuştur.

Özçatalbaş ve Danış (2003) tarafından "Bahçe Bitkileri Tarımına Yönelik Kamu Yayım Çalışmaları ve EUREPGAP'in Beklenen Etkisi" isimli çalışmada EUREPGAP belgesinin Türkiye'nin bahçe bitkileri sektörüne ve yayıma getireceği hareketlilik tartışılmış ve çalışmanın sonucunda konuya açıklık getirecek önerilerde bulunulmuştur.

Koçer (2003) "Türkiye ve AB'de Gıda Güvenlik ve Kalite Regülasyonları Yaş Meyve Sebze Örneği" başlıklı çalışmada yüksek lisans tezinde yaş meyve ve sebzeyle ilişkin standartları ve AB'ndeki yasal yapı aktarılmıştır. EUREPGAP'in, diğer uluslararası gıda güvenlik standartları içerisindeki konumu belirtilmiştir. Ayrıca çalışmada Antalya ilindeki ihracatçıların AB'de uygulanan standart ve yasalara uyum konusunda sorvey yürütülerek elde edilen bulgular tartışılmıştır.

Yalçın ve Koç (2002) “ Food Safety and Quality Regulations Present Situation For Fresh Produce in Turkey: An Exporter View” adlı proje kapsamlı çalışmalarında, Türkiye’de gıda güvenliği ile ilgili düzenlemeler ve kurumsal yapı tartışılmıştır. İhracata konu olan yaş meyve sebze üretim yapısı ve ihracatı irdelenmiş, yaşanan problemler aktarılmıştır.

Sayın vd (2004) “Avrupa Birliği’nde EUREPGAP Uygulamalarının Yaş Meyve ve Sebze İhracatımıza Olası Etkileri” isimli çalışmada; EUREPGAP’in ortaya çıkışı ve AB’deki EUREPGAP uygulamalarına ilişkin bilgiler verilerek bu uygulamaların Türkiye’ye yansımaları tartışılmıştır. Ayrıca, bu uygulamaların yaygınlaşması durumunda yaş meyve ve sebze ihracatındaki rekabet gücümüzün AB’ne ürün ihraç eden rakip pazarlar ile AB üyesi önemli ihracat pazarları karşısındaki konumu sorgulanarak ileriye yönelik önerilerde bulunulmuştur.

3. MATERYAL ve METOT

3.1. Materyal

Araştırmada, geniş ölçüde ikincil verilerden sağlanan bilgiler ışığında ve bir literatür çalışması şeklinde sürdürülmüştür. Konunun Türkiye açısından henüz çok yeni olması dolayısıyla araştırma ağırlıklı olarak yabancı literatür olanakları kullanılarak AB'deki EUREPGAP uygulamalarının ortaya konulmasına dayalı olarak yürütülmüştür. Bu amaçla AB'de ve Türkiye'de yayınlanmış olan konuyla ilgili tez ve raporlardan, AB'deki perakendeci ve sertifikasyon kuruluşlarından, Ortak Tarım Politikası (OTP) karar birimlerinden yararlanılmakla birlikte Dünya Bankası (DB), Food and Agricultural Organization (FAO), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB), İhracatı Geliştirme Merkezi (İGEME) gibi resmi kuruluşların istatistiki verileri ve kayıtları kullanılarak ulusal ve uluslararası düzeyde konuya açıklık getirecek çalışmalardan yararlanılmıştır.

3.1. Metot

Araştırma, dünyadaki EUREPGAP uygulamalarına ilişkin gelişmeler, AB'ndeki uygulamalar ve bunların Türkiye'ye yansımaları olmak üzere üç aşamada tamamlanmıştır. AB'ndeki mevcut uygulamaların yaş meyve-sebze ihracatımıza olası etkilerinin ortaya konulması amacıyla çalışmada karşılaştırılmalı durum analizi (comparative case study) yapılmıştır. Bu analiz kapsamında AB'ndeki gerçekleştirilen bu oluşumun Türkiye'de etkin bir şekilde uygulanabilirliği konusu sorgulanmıştır. Kısa dönemde fiyat-miktar ilişkisi bakımından EUREPGAP uygulamalarının Türkiye'nin AB'ne ihracatında nasıl bir değişiklik yaptığı da irdelenmiştir. Ayrıca Türkiye'de EUREPGAP uygulamalarının yaygınlaşması durumunda yaş meyve ve sebze ihracatındaki rekabet gücümüzün hedef pazarlar karşısındaki konumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye'nin yaş meyve ve sebze sektöründe EUREPGAP'in uygulanabilirliğini sorgulamak ve tüm yönlerini göstermek amacıyla SWOT analizi uygulanmıştır.

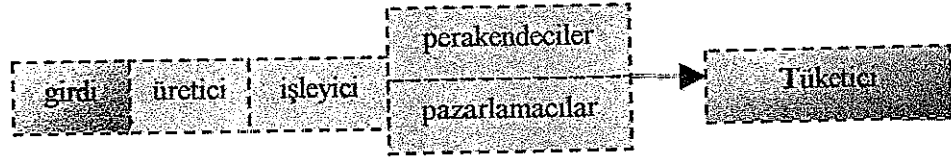

4. BULGULAR

4.1. Ürün ve Gıda Güvenliği Kavramı, İlgili Standart ve Sertifikasyon Sistemleri

4.1.1. Gıda zinciri: Tanım ve kapsamı

Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği'ne göre gıda zinciri, "gıda maddelerinin üretiminde hammaddeden başlayarak hazırlama, işleme, imalat, ambalajlama, depolama, taşıma, dağıtım ve piyasaya arz, gıdaların tüketimi" olarak tanımlanmaktadır (RG 1997). Şekil 4.1'de belirtildiği gibi ürünler işlenmiş veya taze olarak üreticiden tüketiciye birçok aşamadan sonra ulaşabilmektedir.

Şekil 4.1. Gıda zinciri

Gıda zincirinin bünyesinde rol alan ve gıda üretim, dağıtım ve satışını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır (Çizelge 4.1). Gıda zincirinde rol alan aktörler, ürünün tarla öncesi aşamasından nihai ürün olana kadar uzanan süreçte faaliyet göstermektedirler. Öte yandan, gıda zincirini etkileyen faktörler ise üretim sürecine dahil olmayan ancak üretimi gerek tüketici gerekse ticari ilişkilerden kaynaklanan nedenlerle dolaylı olarak etkilemektedir.

İşletme ve endüstri düzeyinde gıda güvenliği ve kalitesine yönelik çalışmalar gıda zincirinin yapısal karakteristiğinden etkilenmektedir. Böylece, gıda zinciri yalnızca ürünlerin tedarik edilmesini değil aynı zamanda pazar zinciri kapsamındaki katılımcılar arasındaki mal, hizmet ve bilgi akışına dahil olmaktadır (Garcia Martinez 2004).

Çizelge 4.1. Gıda zincirinde rol alan ve etkileyen faktörler (FoodPLUS 2004a)

Gıda zincirinde rol alanlar	Gıda zincirini etkileyen faktörler
Girdi sağlayanlar	Kamusal düzenlemeler
Üreticiler	Tüketici grupları
Kooperatifler, üretici birlikleri	Üniversiteler
Paketleyiciler, toptancılar, tüccarlar	Çevreci gruplar
Gıda işleyicileri	Sanayiciler
Dağıtıcılar, perakendeciler	Medya
Tüketiciler	Tüketiciler

Tüketiciler, son on yıl içerisinde gıda ürünlerinde yüksek kalite, çevreye duyarlılık, fiyat-miktar ilişkisinin istikrarı gibi konulara ilgi göstermeye başlamışlardır. Bu durum, tüketicilerin belirli ürünlere olan talep yapısının harcanabilir gelir artışıyla ve hayat standartlarının yükselmesiyle birlikte değişerek gelişmiştir. Günümüzde “buyer driven” olarak adlandırılan alıcıların yönlendirdiği gıda zinciri modelleri ön plana çıkmaktadır. Vorley vd (2004) gıda zincirindeki değişimi anlatan çalışmasında alıcıların yönlendirdiği gıda zinciri modellerini, kurallar ve yasalarla daha fazla düzenlenmekte olan ve uzun dönemde üretici, tedarikçi, işleyiciler ve perakendeciler arasında dikey entegrasyonları öngören modeller olarak tanımlamaktadırlar. Bunun sonucunda, gıda zincirinde üreticilerin pazara girişi derinden etkileyen “tarife dışı engelleri”, “isteğe bağlı standartlar”, “numaralandırma ve barkod” sistemlerini de beraberinde getirdiği ifade edilmiştir. Özellikle yaş meyve sebze gibi ürünlerin çabuk bozulabilir olması nedeniyle yüksek oranda kalitenin gerektiği aynı zamanda yıl içerisinde istenilen zamanda bulunabilirliği nedeniyle bu sektör için alıcılar tarafından gıda zincirleri daha fazla önem taşımaktadır.

4.1.2. Yaş meyve sebze sektörünün değişen gıda zinciri içerisindeki konumu

Yaş meyve ve sebze için pazarlama kanalları hemen hemen tüm ülkelerde değişim süreci geçirmiştir. Bu süreçte, kişi başına düşen yaş meyve sebze tüketimi artış göstermiş olup daha fazla ürün tüketicilere sunulmaya başlanmıştır. Gelişmiş ülkelerde firmaların birleşmesi ve perakendecilerin giderek büyümesi ise pazar paylarını daha çok

artırmalarına neden olmuştur. Perakendecilerin güçlenerek sayıca daha az olmaları üreticileri, nakliyecileri ve toptancıları endişelendirmeye başlamıştır. Ayrıca, gıda toptancıları ve küçük ölçekli marketlerin birleşmelerinde de düşüş gözlenmiştir. Yaşanan bu gelişmeler çok sayıda küçük ölçekli üreticiyi zor durumda bırakmıştır (Lentz 2004). Yapısal değişimler sonucunda üreticiler, daha az ürün üzerinde uzmanlaşma yolunu seçmişler ve tüketici istekleri doğrultusunda üretim yapmaya başlamışlardır.

Gıda endüstrisinde kalite sistemleri anlayışı değişim içerisinde. Meyve ve sebzelerin satın alınmasını görme, dokunma, tat, koku duyularıyla algılanan ve ürün kabulü ve yeniden tüketme kararını duyularıyla test edilebilen faktörler etkilemektedir. Diğer kalite öğeleri; besin değeri, kimyasal bileşim ve gıda güvenliği gibi tüketici tarafından test edilemeyen laboratuvar analizleri gerektiren faktörlerdir. Gıdaya özgü kalite faktörlerinden görünüş; büyüklük, şekil, parlaklık, renk ve yüzey dokusu hatalarının olmayışı gibi faktörler içerir. Gıdaların satın alma kararı açısından önemli olan görünüş faktörlerinde tüketiciler homojenlik aramaktadırlar. Diğer önemli dış kalite öğesi olan renk, çoğu zaman meyve olgunluk seviyesinin bir göstergesidir. Türe bağlı olarak meyve ve sebze ürünleri için belli doku beklentileri vardır. Örneğin, taze elmalar için sert ve çıtırtılı olması beklenirken, bezelyenin yumuşak ve körpe olması istenir. Ayrıca meyve ve sebzelerde "raf ömrü" oldukça önemli bir kalite unsuru olup ancak hasattan sonra da canlı olan bu ürünlerin raf ömrü oldukça kısadır. Raf ömrünü artırmak için hasat olgunluğunun ayarlanması, depo sıcaklık, nem ve atmosferinin kontrolü yanında bazı kimyasal bileşenler de kullanılmaktadır. Tüketiciler iç ve dış kalite faktörleriyle birlikte kimyasalların kontrollü kullanıldığı sağlıklı ürünler talep etmektedir (Yılmaz 2001).

4.1.3. Ürün ve gıda güvenliğine ilişkin uluslararası standart ve sertifikasyon sistemleri kavramı

Gıda güvenliğinin sağlanması ilk olarak tarımsal üretim ile başlamaktadır. Tarla ve çiftlik bazlı üretim süreçleri gıda güvenliği açısından pek çok riski de bünyesinde barındırmaktadır. Bu risklerin azaltılması için üretim aşamalarında kullanılan yöntemler maliyeti artırmakta her zaman etkili olamamaktadır. Üretim sürecindeki risklerin

önlenmesi veya en aza indirilmesi için gerekli stratejilerin belirlenmesi yoluyla kalite ve gıda güvenliğinin sağlanması ve maliyetlerin azaltılmasının hedeflendiği bir yaklaşımda tarladan tüketiciye izlenebilirlik sistemlerinin uygulanması önem taşımaktadır (AİB 2003).

Öte yandan, gıda sanayisi için kaliteli ve kontrollü üretilmiş meyve ve sebze oldukça önemlidir. Üretimden tüketime kadar sağlıklı, kontrollü ve kaliteli mamul mal elde edinceye kadar olan süreç içerisinde dikey birleşmeye gitmek gerekmektedir (COLEALP 1997). Yaş meyve ve sebze için çok yüksek kalite ve güvenlik standartları dünya yaş meyve ve sebze ticaretine yön vermekte ve bu kriterlere uygun olarak hazırlanan standartlar ve teknik düzenlemeler tarife dışı engel gibi işlev görmektedir.

Dünyada, çeşitli ülkeler ve ülke grupları arasında gerçekleştirilen değişik kapsamdaki tarım anlaşmaları nedeniyle tarımda serbest piyasaya geçiş süreci yaşanmaktadır. Ancak, tarım ürünleri dış ticaretinde özellikle son yıllarda yoğun olarak yaşanan tarife dışı uygulamalar bu süreçte öne çıkan gelişmeler olarak dikkati çekmektedir. Bir yandan serbest piyasaya geçilmesi ve diğer yandan tarife dışı ticaret uygulamaları ülkelerin tarım sektörlerini yeniden yapılandırması gereğini doğurmuştur. İhracatçı ülkeler öncelikle tarım ürünleri piyasasının daha serbest işlenmesini sağlayacak bir yapıya ulaşım pazar paylarını arttırmak için diğer ülkelerle güçlerini artırarak yeni oluşumlar geliştirmeye başlamışlardır. Yapılan yeni düzenlemeler çerçevesinde 1990'lı yıllardan itibaren dünya gıda perakendeciliğinde giderek yayılan bir gelişme gözlenmektedir. Bu durum, gıda üreticileri ve gıda perakendecileri arasında çok yönlü sözleşmelerin yapılmasına yol açmıştır. Özellikle "gıda güvenliği ve hijyeni" konularına önem verilerek tüketici sağlığı üzerinde önemle durulmuştur. Bu yaklaşım halen sürdürülmektedir. Üstelik bu amaçla, ulusal ve bölgesel gereksinimlerin dikkate alındığı bir takım standartlar da geliştirilerek bunların uluslararası kabul görmesine çaba gösterilmektedir.

Uluslararası Standardizasyon Organizasyonu (International Standardisation Organisation-ISO) tarafından standartların tanımı "belirli bir faaliyetten ekonomik fayda sağlamak üzere, bütün ilgili tarafların katkı ve işbirliği ile belirli kurallar koyma ve kuralları uygulama işlemidir" şeklinde yapılmaktadır. Standardizasyonun birincil amacı

genellikle herkesin aynı ürün ve aynı işleme gibi standartlara sahip olarak ticareti kolaylaştırmak, tüketicilerin yanıltılmasını önlemek, kaliteyi artırmak olarak tanımlanmıştır (Dankers 2003). Günlük hayatta kullanılan farklı ağırlık sistemlerinin yarattığı karmaşık yapıya bakılarak bile standardizasyonun ticareti nasıl kolaylaştırdığı anlaşabilmektedir.

Genel olarak "standart" kavramı ise standardizasyon çalışmaları sonucunda yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanarak onaylanan, yerine getirilmesi gereken koşulları kapsayarak, uygulanması genellikle tarafların isteğine bırakılan teknik özellik veya belgelerdir (Canaktan 2004). Diğer bir ifade ile standart (bir örneklik) kavramı; imalat, anlayışta, ölçümde ve test işlemlerinde birlik ve beraberlik anlamına da gelmektedir.

Diğer bir tanıma göre ise standart, tanınmış bir kuruluş tarafından yaygın olarak ve tekrar kullanılmak üzere kabul edilen, ürün veya ilgili işlem ve üretim yöntemleri için kurallar, rehberler ya da özellikler temin eden ve uyulması zorunlu olmayan belgedir. Sözkonusu belge, bir ürüne, işlem veya üretim yöntemine uygulanan terminoloji, semboller, ambalajlama, işaretleme veya etiketleme gereklerini de içerebilir veya yalnızca bunlarla ilgili olabilir (DTM 2004).

Gıda zinciri içerisinde çiftlik öncesine ait standartlar üretimin ilk aşaması ve öncesinde yapılan hazırlıklara ilişkin standartlardır (örn. EUREPGAP). Ürün standartları ürünlerin karakteristikleri için kriter ve tanımlamalardır. İşlemeye (process) ait standartlar ise ürünlerin hangi metotla üretildiğine ilişkin kriterler olup bu standartlar, dökümantasyon, izleme veya değerlendirmeye ait standartlardır (HACCP, ISO, GMP vs.). Bu standartlarda, arazideki duruma veya paketlemeye ilişkin kurallar bulunmamaktadır. Performansa dayalı standartlar ise işletme standartlarının aksine bazı pestisitlerin kullanılmamasına veya sağlık ve hijyen hizmetlerinin bulunmasıyla ilgili gereksinimleri kapsar.

Uluslararası standartları belirlemek ülkelerin farklı yapıya ve çeşitliliklere sahip olmasından dolayı oldukça zordur. Bu durum, özellikle tarım sektörü açısından ele

alındığında çeşitli iklim, toprak ve ekosistemler nedeniyle daha da güçleşmektedir. Tarım sektöründe yer alan sosyal ve çevresel standartlar genellikle standardizasyonu tek başına amaçlamaktadır fakat bu standartlar tarım-gıda sistemlerindeki çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği geliştirmektedir.

Nadvi vd (2002)'e göre standartların belirlenmesi, izlenmesi, uyumu ve uygun olmayan durumlarda yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu yaptırımları uygulayan çeşitli kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Çizelge 4.2'de tanımlanan çeşitli aktörler (özel sektör, sivil toplum örgütleri, ticari birlikler ve kamu), ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösterebilmektedir.

Çizelge 4.2. Gıda standartlarının uygulayıcılarına göre sınıflandırılması (Nadvi vd 2002)

Kişi ve kurumlar	Yerel/ulusal	Global	
Özel sektör	İş	Yerel ve ulusal firmalar, ticari birlikler ve sertifikasyon firmaları	Global ticari birlikler, global sertifikasyon firmaları
	Sivil toplum	Yerel ve ulusal sivil toplum örgütleri, tüketici grupları ve ticaret birlikleri	Global sivil toplum örgütleri, uluslararası ticari birlik federasyonları
Kamu	Yerel ve ulusal hükümet ve standart organizasyonları	Uluslararası ve bölgesel organizasyonlar	

Standartların güvenilirliği, bunları kimin belirlediği, uyguladığı ve uyum kriterlerini kimin denetlediği ile ölçülmektedir. Örneğin uyum kriterlerini denetleme açısından 3 farklı seçenek bulunmaktadır. 1. parti sertifikasyonları, kişisel izleme yöntemine dayanmaktadır. Kamu tarafından en az güvenilirlik duyulan standartlar kapsamındadır. Oysaki 2. parti sertifikasyon sisteminde, standartları izleme, ürünü veya hizmeti kullananlar tarafından yapılmaktadır. Bu durum güven yaratsa da bazı endişelere yola açmaktadır. En güvenilir kabul edilen 3. parti sertifikasyon sistemi ise bağımsız denetçiler tarafından izlenmektedir. Bu durumda güvenilirlik doğrudan denetçiler ile ilgili olmaktadır. Denetçiler, akredite olmuş pazar bazlı sertifikasyon hizmeti sunan firmalar veya özel standartlara sahip sivil toplum örgütleri tarafından yürütülmektedir.

4.1.4. Gıda ürünlerde kalite güvenlik standartları

Son yıllara kadar üreticiden tüketiciye kadar geçen süreçte ürünlerin üstün özelliklerinin korunması olan kalite kontrolünün yerini önce toplam kalite ISO, daha sonra HACCP, GAP, EUREPGAP, GMP gibi sistemler almıştır. Bu sistemler AB tarafından pazara giriş talepleri arasında yer almaktadır. Bu standartlara ait karşılaştırma Çizelge 4.3'te gösterilmiştir.

a. ISO 9000, ISO 9000:2001 ve ISO 14000 standartları serisi

ISO 9000 standartları serisi, ISO tarafından yayınlanan kalite standartları serisidir. ISO 9000 serisi bir ürün standardı olmayıp ürünlerin nihai karakterini belirlemektedir. Bu standartlar, işletmelerin ürünlerini üretme kapasitelerini göstermek için oluşturacakları kalite sisteminin değişik kısımlarını açıklamaktadır (ISO 2004). ISO 9000 serisi standartlar, her türlü süreç ile iş ve işletmecilik alanına uygulanabilecek şekilde tasarlanmış genel kurallardır. Bu standartlar, ISO'ya bağlı değişik iş ve meslek kollarının uluslararası temsilcilerinden oluşan "Kalite Yönetimi ve Kalite Güvencesi" teknik komitesi tarafından sürekli güncellenmektedir.

ISO 9001: 2000 standardı serisi daha önceki ISO 9001, 9002 ve 9003 versiyonlarının yerine geçmiştir. Bir kalite yönetim sisteminin, bir kuruluşun müşterilerinin gereksinimlerine uygun ürünler temin edebilme yeterliliğine sahip olduğunu ve müşteri memnuniyetini artırmaya yöneldiğini gösterebilmek için sahip olması gereken konuları belirler (DNV 2004). ISO 9000 serisi ürün standartlarını içermemektedir. Bu serideki her bir doküman farklı başvurular için kalite modelini tanımlamaktadırlar.

Çevre yönetim sistemleri konusunda ilk uluslararası standartlar serisi ISO tarafından hazırlanmıştır. ISO 14000 etkin bir çevre yönetim unsurlarını ortaya koymaktadır. Bu sistem, bir kuruluşun çevreyle politikasını ve çevreyle ilgili hedeflerini ortaya koymasını sağlamaktadır. Türkiye'de bu sistem için başvurulabilecek tek kuruluş Türkiye Standartları Enstitüsü (TSE)'dür. TSE, kalite güvencesi sistem belgelendirme faaliyetine 1996 yılında başlamıştır. Türkiye'de 2003 yılı itibarıyla ISO 9000 belgesine

sahip 1756 adet firma bulunmaktadır. Bu belgeye sahip olmayan firmalar 2003 tarihinden itibaren ihalelere katılamamaktadır. Ayrıca ISO belgesine sahip kuruluşların ürünleri ithalat ve ihracat sırasında gümrük ile ilgili bir sorunla karşılaşmamaktadırlar (İGEME, 2004).

b. Tehlike analizi ve kritik kontrol noktaları

Kalite güvenliğini sağlama kavramı temel prensip olarak, tehlike olasılıklarını yaratan “kritik kontrol noktalarının” belirlenmesini esas almaktadır. Tehlike analizi ve kritik kontrol noktaları (HACCP), gıda ürünlerinin güvenliğinde garanti sağlayan sistematik bir işlemdir. Hammaddeden son ürüne kadar bilimsel kontrollerin uygulanmasıyla gıdaların neden olduğu tehlikelerin önlenmesine odaklı bir sistemdir. Yiyecek ve içeceklerin gıda güvenliği ve güvenilirliğine zarar verecek eksik yönleri yönetmek için tesis edilmiş bir sistemdir ve ilgili üretim sürecinin tamamına uygulanmaktadır. HACCP her üretim dalında uygulanabilir, ancak her ürüne göre ayrı ayrı düzenlenmesi gerekmektedir.

HACCP 3 temel ihtiyaçtan doğmuştur. Bunlar; gıdalardan kaynaklanan hastalıkların artması ve daha önceki dönemlere göre daha hızlı yayılması, gıda endüstrisinde yaşanan hızlı büyüme, ürün çeşitliliği, yurt içi ve ithal işlenmiş ürünlerin giderek artması, bölgesel ve yerel yönetimlerin gıda güvenliğini sağlamada sınırlı kaynağa sahip olmasıdır (Dölekoğlu 2003).

c. İyi Üretim Uygulamaları

Açılımı “Good Manufacturing Practise” olan GMP uygulamaları gıda güvenliğine ilişkin uygulamaların bilenen en eskisidir. GMP, ilk kez 1967 yılında ABD’de Gıda ve İlaç Yönetimi (Food and Drug Administration- FDA) tarafından gıda ürünleri için önerilmiştir. 1969 yılında ise bir takım değişiklikler yapılarak tüm gıda endüstrisinde uygulanabilir hale getirmişlerdir. GMP, imalatta bir kalite yaklaşımıdır ve tüm gıda sanayi elemanlarının profesyonel ve etkin çalışmasına olanak sağlamaktadır. Üretimden satışa kadar olan süreçlerin her aşamasında gıda güvenliği risklerini tanımlamak ve

azaltmak, güvenli, kaliteli ve çevreye dost ürünler üretmek, uluslararası sertifikalar sunmak, ürün hareketlerindeki engelleri azaltmakta, iç ve dış pazarlarda yüksek rekabet gücü kazandırmaktadır. İmalatçı üretim sistemini ve teknolojisini yasa gereği güncellemek zorundadır. Güncel anlamına gelen “cGMP” olarak da adlandırılmaktadır (Dölekoğlu 2003). Türkiye’de GMP uygulamaları sınırlı olarak uygulanmaktadır.

d. İyi Tarım Uygulamaları

İyi Tarım Uygulamaları (Good Agricultural Practises-GAP)” çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla hazırlanmıştır. Tarımsal üretime ilişkin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu uygulamayla ilgili tarafların bir araya gelmesiyle üreticilerin ihtiyaçlarının giderilmesi ve gıda işleme zincirinde uygulanması gereken işlemler üzerine odaklanmıştır. Henüz dünyada gerek özel gerekse kamu kuruluşları yönetiminde tartışma aşamasında bulunan İyi Tarım Uygulamaları, çeşitli üretici örgütleri (örn. COLEACP-EU-ACP Horticultural Trade Association), ithalatçılar , perakendeciler (örn. BRC-British Retail Consortium, FPC-Fresh Produce Consortium-UK, CIMO-European Association of Fresh Produce Importers, EUREP-Euro-Retailer Produce Working Group) ve tüketicileri temsil eden kuruluşlar (örn. İngiltere Gıda Standartları Acentesi) tarafından geliştirilen kurallar çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır

STANDARTLAR							
KARŞILAŞTIRMA ÖĞELERİ	ISO 14001	ISO 9000/9001:2000	HACCP	GAP	GMP	EUREPGAP	
Uygulama alanı	Çevresel performansın artırılması	Her türlü süreç ile iş ve işletmecilik alanı	İşlenmiş gıda ürünleri	Tarım ürünleri	İşlenmiş ürünler	Yaş meyve sebze, kesme çiçek, hayvan yemi, su ürünleri, kahve	
Uygulama konusu	Çevre Yönetim Sistemi	Kalite Yönetim Sistemi	Gıda güvenliği	İyi tarım uygulamaları	İmalatta kalite yaklaşımı, iyi üretim uygulamaları	Tarımdan çataıla güvenilir gıda ürünlerini sağlamak	
Farklılıkları	Her türlü kuruluş tarafından uygulanmaktadır	Ürün standartlarını içermektedir	Eksik yönleri düzeltmek için kullanılmaktadır. Üretim sürecinin tamamına uygulanmaktadır	Sadece tarım ürünleri kapsıyor.	Sürekli iyileştirme yaklaşımı hakimdir	Sadece arazideki üretime odaklı.	
Uyum zorunluluğu	Gönüllü	Kısmen Zorunlu	Zorunlu	Kısmen Gönüllü	Gönüllü	Gönüllü	
Türkiye'de sertifikasyon veren kuruluş	TSE	TSE	Akredite sertifikasyon kuruluşları	Akredite sertifikasyon kuruluşları	Akredite sertifikasyon kuruluşları	En 45011'e göre akredite olmuş sertifikasyon kuruluşları	

Çizelge 4.3. Çeşitli standartların karşılaştırılması

4.1.5. Sertifikasyon ve akreditasyon

Sertifikasyon; bir ürün, hizmet, personel, laboratuvar veya sistemin, belirli bir standart veya teknik düzenlemeye uygun olduğunun yazılı olarak belirlenmesi işlemi olup ürün, üretim ve hizmet ili ilgili belirli standartların uyumu konusunda yazılı güvence veren prosedürdür. Sertifikasyon, gıda zinciriyle birlikte iletişimin bir çeşidi olarak görülebilir. Sertifika alıcıya tedarikçinin (satıcının) belirli standartlara uyumunu göstererek, alıcıyı daha fazla ikna etmektedir. Sertifika her zaman üçüncü kişiler tarafından verilmekte olup bu kişilerin üretici ve tüketici arasında doğrudan ilişkisi bulunmaması gerekmektedir.

Akreditasyon; laboratuvarların, belgelendirme ve muayene kuruluşlarının üçüncü bir tarafça belirlenen teknik kriterlere göre çalıştığının bağımsız ve tarafsız bir kuruluş tarafından onaylanması ve düzenli aralıklarla denetlenmesidir. Üçüncü taraf değerlendirme tekniği olarak akreditasyon, sözkonusu kuruluşlarda güvenilirliğin sağlanması ve sürekliliği için önemli bir araçtır. Bir test kuruluşunun yaptığı testlere veya bir belgelendirme kuruluşunun düzenlediği belgelere güvenilebilmesi için bu kuruluşların belirlenen uluslararası kriterlere göre çalışıyor olduğunun belgelenmesi gerekmektedir. Dünyadaki uygulamalara paralel olarak AB'nde de bu kriterler EN 45000 standartlar serisinde açıklanmıştır. Akreditasyon sistemi AB'nde isteğe bağlıdır. Üye ülkelerin farklı uygulamaları sonucu ortaya çıkan sakıncaların giderilebilmesi amacıyla EN 45010 numaralı standart taslağı hazırlanmış ve bu taslak ile, akreditasyon kuruluşlarının bağımsız, tarafsız ve tüzel kişiliği haiz kamu ya da özel kuruluşlar olması zorunluluğu getirilmiştir (DTM 2004).

Ulusal düzeydeki akreditasyon faaliyetlerinin, bir ulusal ağ ya da ulusal bir kuruluş tarafından yapılması büyük önem taşır. Herhangi başka bir yöntem, akreditasyonu gerçekleştirenler arasında rekabet doğuracak ve özellikle, özel sektör ile kamu sektörü arasında olabilecek dengesiz bir rekabet durumunda, akreditasyonun değerinin düşmesine de yol açabilecektir.

AB ile Türkiye arasında gerçekleştirilmiş olan Gümrük Birliği çerçevesinde, Türk ihraç ürünlerinin teknik engelle karşılaşmasının önlenmesi açısından test ve belgelendirme işlemlerinin Avrupa Birliği normlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi zorunluluk arz etmektedir. Türkiye'nin ihracatında AB'nin önemli hedef pazarları arasında en başta geldiği bilinmektedir. Bu nedenle Türkiye 1995 yılında Gümrük Birliği'ne girmiştir. Geline nokta, ülkemizde AB sistemine uygun bir akreditasyon sisteminin süratle oluşturulması gerekmektedir.

Uluslararası kabul edilmiş ölçütlere göre yapılan ve çalıştırılan akreditasyon sistemleri, uygunluk değerlendirme hizmetlerinin farklı ülkelerde farklı şekillerde yürütülmesinin engellenmesi, test ve belgelendirme konusunun ticarete teknik engel haline gelmesine yol açacak bir zemin oluşturmayı engellemek amacıyla uygulanılmaya başlanmıştır (TÜRKAK 2003). Akreditasyon kapsamında bulunduran uygunluk değerlendirme faaliyetlerini yürütmek için kurulan sistemler zorunlu veya isteğe bağlı olabilir. Bazı durumlarda ise ulusal yetkililer, üretici beyanını belirli bir ürünün pazara sunulabilmesi için yeterli görebildiği halde müşteriler üçüncü taraf tarafından gerçekleştirecek bir uygunluk değerlendirmesini talep etmektedirler.

Akreditasyon başlıca 3 amaç için kullanılmaktadır.

a. Kalibrasyon ve test laboratuvarlarının akreditasyonu: Üretim ve ticarete konu olan her türlü ölçümü yapan laboratuvarların test/kalibrasyon sonuçlarının ulusal veya uluslararası metroloji, ölçüm standartlarına uygun olması ve bu ölçümlerin uluslararası kuruluşlarca belirlenen kurallara göre yapılmasının onaylanması işlemidir.

b. Ürün/hizmet belgelendirmesi yapan kuruluşların akreditasyonu: Pazara sunulan her ürün veya hizmetin ulusal veya uluslararası kabul görmüş standart, direktif veya kurala uygun olarak üretildiğinin garanti altına alınmasının onaylanması işlemidir.

c. Sistem belgelendirmesi yapan kuruluşların akreditasyonu: Üretim veya hizmet sektöründe faaliyet gösteren bir kuruluşun ulusal veya uluslararası kabul görmüş standartlara göre belirli bir kalite güvence modeline (örneğin; ISO 9000, QS

9000, ISO 14000 vb.) uygun faaliyet gösterdiğini onaylayan kuruluşların tescil edilmesidir.

Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) tarafından, genelde aşağıda belirtilen uygunluk değerlendirme kuruluşları karşılarında belirtilen standartları esas alınarak değerlendirilmekte ve talep edenler arasında uygun görülenler akredite edilmektedir (TÜRKAK 2003).

Çizelge 4.4. Uygunluk değerlendirme kuruluşları ve standartlar (TÜRKAK 2003)

Kuruluşlar	Standartlar
Laboratuvarlar	TS EN ISO/IEC 17025
Ürün belgelendirme kuruluşları	TS EN 45011
Muayene kuruluşları	TS EN 45004
Sistem belgelendirme kuruluşları	TS EN 45012
Personel belgelendirme kuruluşları	TS EN 45013

Akreditasyon ile çok taraflı anlaşmalar dikkate alınarak mevcut sertifikasyon kurumları, denetim kurumları ve laboratuvarların aynı prensipler altında uyumlu hale getirilmesi temel amaçtır. Sertifikasyon ve akreditasyonun maliyeti yüksektir. Standartların uygulanması genellikle yatırımı gerektirmektedir. Ancak standartlar uygulanmaya başlandıktan sonra uzun dönemde üretim maliyetlerinin düşmesine yol açmaktadır. Standartların uygulanması ve sertifikasyon maliyetlerinin üretim, hasat ve işletme ekonomisi üzerindeki olası etkileri ileriki bölümlerde ele alınacaktır.

4.1.6. Tarım ve sanayi arasında dikey entegrasyonun sağlanması: Sözleşmeli yetiştiriciliğe dayalı üretim modeli

4.1.6.1. Dikey entegrasyonun tanımı ve esasları

Dikey entegrasyon (vertical integration); herhangi bir mal veya hizmetin üretiminden satışına kadar çeşitli aşamalarda çalışan işletmeler arasında yapılan birleşmelerdir.

Dikey entegrasyonda tarımsal üretim, sanayi ve ticaret sektörlerinde faaliyette bulunan bir işletme veya işletmeler topluluğunun iki veya daha fazla faaliyet alanını kendi kontrolü altına alır. Geriye doğru dikey bütünleşen sanayi ve ticaret işletmeleri, genellikle üretim döneminin başında çiftçiler ile bağlantı yaparak kendi üretim ve pazarlama faaliyetlerinin sürekliliği için gerekli olan malları belirlemektedirler. Bu bağlantılar çerçevesinde fiyat, kalite, ürün standardı, üretim teknolojisi ve girdiler konusunda anlaşma yapmaktadır. Böylece hem üreticiler hem de firmalar üretim ve pazarlamada ortaya çıkan belirsizlikleri dikey entegrasyon yöntemi ile gidermektedirler (Duymaz 1985).

4.1.6.2. Tarımda sözleşmeli üretim modeli

Tarım, sanayi ve ticaret kesimleri arasında dikey entegrasyonun sağlanması konusunda en yaygın metot “sözleşmeli üretim modeli”dir. Sözleşmeli üretim modeli bu entegrasyonu sağlamak için üretilen stratejilerin tamamında izlenebilecek bir yaklaşım olarak görülmektedir. “Sözleşmeli üretim modeli”; firmalar ile üreticiler arasında ürünün ekimi dikimi veya üretiminden önce yapılan çiftçinin belirli bir ekiliş alanı ve üretimi gerçekleştirme sorumluluğunu yüklenmesine karşın, firmaların da elde edilecek ürünü belirli şartlarda almayı garanti ettiği anlaşmaya dayalı üretim ve pazarlama modelidir. Sözleşmeli üretim modeli aynı zamanda girdi temini, üretim, işleme ve pazarlama olmak üzere dört aşamada tamamlanan bir süreci kapsamaktadır (Tan 2003).

Ray (1963), sözleşmeli tarımı doğuran nedenleri ve yararları şu şekilde sıralamıştır:

- a. Tüketici pazarındaki tüketicinin daha bilinçli hale gelmesi, oluşan talebin sürekli karşılanabilmesi, kalite ve istenilen miktarda üretim yapılabilmesi,
- b. Yeni üretim tekniklerinin uygulamaya hızlı bir şekilde aktarılmasının önemli yollardan birisi olması,
- c. Sözleşmeli tarımla işletmelerin sermaye ve yönetim açısından önemli eksiklikleri giderilebilmesi,
- d. Riskin azaltılması, maliyetin düşürülmesi, yönetim açısından önemli eksikliklerin giderilebilmesi gibi faktörler.

Sözleşmeli yetiştiricilik dünyada çeşitli yer ve zamanlarda kullanılan yaygın bir modeldir. İlk olarak 19. yüzyılda Japonya ve ABD’de şeftali ve şekerpancarı gibi dayanıksız ürünler için uygulanmıştır. Dolayısıyla bu dönemlerde tarıma dayalı monopson ve oligopson gıda sanayicilerinin hammadde sorunları organize çiftlik yaklaşımını ortaya çıkarmıştır (Rusten ve Key 1996). Günümüzde sözleşmeli üretim modelinin önemi gelişmiş ülkelerde giderek artmakta olup özellikle tarımsal pazarların serbestleştirilmesi ve yetiştirici ile sanayici arasındaki ticari engellerin kaldırılmasında önemli bir araç olarak görülmektedir (Warning ve Key 2001).

Sözleşmeli üretimin temel unsurları şöyle sıralanmaktadır:

a. Ürünün yapısı: Sözleşmeli tarım uygulamaları belirli ürünlerde yoğunlaşmıştır. Sözleşme yapılacak ürünün sanayide kullanım olanakları, dayanıklılığı, üreticilerin sosyal ve ekonomik özellikleri ve üretimin coğrafi dağılımı gibi özellikler sözleşmeli üretimin tercih edilmesinde etkili olabilmektedir.

b. Fiyatlar ve fiyat politikaları: Fiyatlandırma politikası modelin başarı veya başarısızlığını belirleyen ve firma yöneticilerince söz konusu model ile ilgili bir faktör olarak kolaylıkla kontrol edebilen bir araçtır. Sözleşmeye konu olan ürünün fiyatının belirlenmesinde pazarın yapısı etkili olabilmektedir.

◆ **Sabit fiyatlı sözleşmeler:** Sözleşmenin onaylandığı zamanda kesin olarak ürünün alıcıya satışı belirlidir. Bu tip sözleşmeler ile pazar riski üreticiden alıcıya transfer edilmiş olmaktadır.

◆ **Pazar fiyatı esasına dayanan sözleşmeler:** Bu tip sözleşmeler tek ve kesin bir satış fiyatı içermemektedir. Alıcı firma ürün bedelini satış zamanı piyasada oluşan fiyat üzerinden ödemekte ve böylece fiyat riski üretici üzerinde kalmakta ve üreticilere sadece pazar garantisi sağlanabilmektedir.

◆ **Üretim masrafları esasına dayanan sözleşmeler:** Hasattan sonra üreticinin üretim maliyeti hesaplanır. Üretim maliyetine sözleşmede belirlenen bir oranda üretici kar payı ilave edilerek alıcı firmaların ürün satın alma fiyatı elde edilir.

◆ **Fiyatı belirli olmayan sözleşmeler:** Bu sözleşmelerde fiyat ile ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Sadece üretici ürününü ilgili alıcıya satış için sözleşme yapmaktadır.

c. **Makro ekonomik ve kurumsal politikalar:** Alıcı ve üreticinin ürün bedellerini ödeme sistemi, alıcı ve işleyicinin monopol veya monopson olma durumları da sözleşme modelinin temel belirleyicisidir. Ayrıca ulusal tarım, sanayi ve ticaret politikalarının bir aracı olarak sözleşmeli üretim devlet tarafından teşvik edilebilir.

d. **Sözleşme süresi:** Sözleşme yapılmasında amaç, taraflar arasında arz ve talep uyumunun sağlanması olduğundan, sözleşme süresi bu amaca yönelik olarak kesin bir biçimde belirlenmelidir.

e. **Üreticilerin alıcı firmalara ortaklığı:** Modelin uygulanmasında başarının yükseltilmesi için gerektiğinde üreticilerin sanayi ve ticaret işletmelerine belirli bir sermaye ile katılımı ve ortaklığı sağlanabilmelidir.

Sözleşmeli üretim modeli Türkiye’de 1926 yılında şeker pancarı için uygulanmaya başlamış günümüzde ise kesme çiçek, patates, meyve, sebze, et tavukçuluğu, hindi üretimi gibi bir çok alanda başarılı bir şekilde yapılmaktadır. sözleşmeli yetiştiricilik modeli üreticiye sağladığı girdi ve pazarlama imkanları, teknoloji transferi, atıl kapasite ve işgücünün değerlendirilmesi, sanayiye ihtiyacı olan hammaddeyi yeterli miktar ve kalitede temin etmesi, risk ve belirsizliklerin azaltılması gibi konularda faydalı bir modeldir.

Türkiye’de tarımsal üretim yapan üreticilerle bunların ürünlerini satın alacak özel veya tüzel kişiler arasında 1998 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Sözleşmeli Tarımsal Ürün Yetiştiriciliği ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkındaki Tebliğ’e göre hazırlanmaktadır. Sözleşmeli üretimle ilgili yasal yapı ve uygulamalar çalışmanın Türkiye bölümünde ele alınmıştır.

4.2. EUREPGAP Protokolü

4.2.1. Tanım, kapsam ve amaç

Avrupa Gıda Perakendecileri Ürün Çalışma Grubu (Euro Retailer Producer Working Group- EUREP), Avrupa'da tarımsal gıda endüstrisi sektöründeki lider perakendeciler ile bir araya gelerek EUREP adında özel bir dernek kurmuşlardır. Almanya'nın Köln kentinde bulunan EUREP'in uluslararası sekreterliği, 2001 yılına kadar özel araştırma enstitüsü olan EuroHandelsinstitution (EHI) tarafından yürütülmüştür. Daha sonra, EHI enstitüsü bağımsız bir kuruluş olan FoodPLUS GmbH'i kurarak EUREP sekreterliğini ve EUREPGAP Protokolü'nün yasal sorumluluğunu yürütmeye başlamıştır (USDA 2003).

EUREP'e bağlı perakendeciler 1997 yılında İTU (GAP) ilkelerine dayalı EUREPGAP protokolünü oluşturmuşlardır. EUREPGAP, (EN 45011/ISO Kılavuzu 65)'e dayanarak tüm dünyada eşit seviyeye sahip bağımsız kuruluşlarca denetlenerek verilen bir sertifikasyon programıdır. Amacı tüm dünyada eşit seviyeyi yakalamak olan standart, tüm dünyadaki yaş meyve ve sebze sektör üreticilerinin her basamağındaki temsilciler tarafından geliştirilmektedir. EUREPGAP, tarım sektöründe bir kalite sistemi olmakla birlikte tarımsal üretimi en iyi şekilde yapabilmek için geliştirilen ve temel esasları içeren GAP'ın çerçevesini belirlemek amacı ile hazırlanmıştır (FoodPLUS 2004a):

EUREP yaş meyve sebze, kesme çiçek, yeşil kahve üzerine GAP protokolünü, hayvancılık ve yem bitkilerine yönelik olarak ise çiftlik sigortası protokolünü hazırlamıştır. Meyve ve sebze kapsamı, insan tüketimi için yetiştirilen bitki menşeli tüm taze, işlenmemiş tarım ürünlerini içermekte olup Avrupalı perakendecilerin bir çoğu tedarik ettikleri bu ürünlerde EUREPGAP sertifikasını 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren istemeye başlamışlardır. Uygulama için zorunlu bir yaptırım bulunmamaktadır. Ancak Avrupalı perakendecilerin bir kısmı ise EUREP üyesi değildir ve üye perakendeci kuruluşlar gibi EUREPGAP sertifikası talep etmemektedirler. Katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır.

EUREPGAP protokolünün dayandığı standartlar ve kullanılan terimler EUREPGAP Genel Yönetmeliği'nde tanımlanarak açıklanmıştır. Bu terimler, aşağıdaki belirtildiği üzere 4 başlık altında incelenmektedir (FoodPLUS 2004b);

- a. **Gıda güvenliği:** Bu standart, genel HACCP prensiplerinin uygulamalarından türetilmiş gıda güvenliği esaslarına dayanmaktadır.
- b. **Çevre koruma:** Bu standart, tarım ürünlerinin çevre üzerindeki negatif etkilerini azaltan, çevre koruma uygulamalarını içeren standarttır.
- c. **Çalışanların sağlık, güvenlik ve refahı:** Standart, sosyal konularla ilgili olarak gösterilen bilinç ve sorumluluğun yanı sıra üretim yerleri hakkında mesleki sağlık ve güvenliklerini belirler. Bu konu EUREPGAP Kontrol Listesi'nin 12. bölümünde ayrıntılı olarak incelenmiştir ve üreticilerin bu kontrol noktalarında denetlenmeleri sağlanmıştır.
- d. **Hayvan refahı:** Çiftliklerdeki hayvan refahı kriterlerinin, tüm dünyayı kapsayan seviyelerini saptamaktadır.

EUREPGAP sistemi 3 farklı dokümandan oluşmaktadır. Aşağıda belirtilen bu belgeler EUREPGAP üyeleri, kontrol kuruluşları ve üreticiler arasındaki bir anlaşmanın parçalarıdır. Bu belgeler, Avrupa'daki lider perakendeci organizasyonların kabul ettikleri minimum standartları içermekle birlikte söz konusu standartların daha fazlası istenebilmekte ve EUREPGAP'in uygulandığı ülkeye göre farklı yaklaşımlar izlenebilmektedir (FoodPLUS 2004b).

1. EUREPGAP Genel Yönetmeliği, planda belirlenen kuralların nasıl yönetileceğini anlatarak sertifikasyon aşamalarını ve belirli bir denetimin gereklerini belirtir. Farklı iki versiyonu bulunmaktadır. Birinci versiyonu 2003 yılında hazırlanmış olup diğeri ise 2004 Ocak ayında güncellenerek uygulanmaya başlanmıştır. Bir sonraki bölümde (4.2.4) EUREPGAP Genel Yönetmeliği detayları ile incelenmiştir.

2. EUREPGAP kontrol noktaları ve uygunluk kriterleri; üreticilerin plan kapsamında uymak zorunda olduğu standartları ve ayrıntıları anlatan dökümandır. Toplam 214 adet kontrol noktası vardır. Bu döküman 14 farklı bölüm ve 2 ek halinde bölünmüştür. Aşağıda 14 ana kontrol noktasından yalnızca birincisi örnek olarak gösterilmiştir. Örneğin, 1. kontrol noktası izlenebilirlik ile ilgidir. Bu konuyla ilgili soru sorarak ve kriteri açıklayarak denetleme yürütülmektedir. Son sütunda ise uygulama zorunluluk düzeyi belirtilerek “major (mutlak)” ile ifade edilen uyulması gerek bir nokta olduğu yazılmış ve kırmızı ile renklendirilmiştir.

Çizelge 4.5. EUREPGAP Kontrol noktaları ve uygunluk kriterleri

N ^o	Kontrol Noktası	Uygunluk Kriterleri	Düzyey
1. İzlenebilirlik			
1.1	EUREPGAP sertifikalı ürün yetiştirilmiş olduğu ve kayıt altına alınmış olduğu üretim birimine kadar takip edilebiliyor mu?	EUREPGAP'e kaydedilmiş ürünlerin; kayıtlı üretim birimindeki kayıtlı dökümantasyon sistemi sayesinde, kayıtlı üreticilere kadar takip edilebilmesini sağlıyor, veya bir Üretici Grubu varsa en son müşteriye kadar ürün takibine izin veriyor. G/D Yok.	Major
.....	.....	.....	.....

3. EUREPGAP Kontrol listesi; kontrol noktalarını kapsayan ve uyum kriterlerine ne derece uyulduğunun ölçülmesine yarayan listedir.

EUREPGAP Protokolü arazideki üretime odaklı olup hasattan sonra yapılan ürün işleme tercihen uygulanmaktadır. Kapsamı, ürünleri depolamak, yıkamak ve işlemektir. Ancak üreticinin sertifikasyon kapsamında ürün işleme girip girmeyeceğine dair beyanda bulunması gerekmektedir. Bununla ilgili ayrıntılı bilgi kontrol noktaları ve uygunluk kriterlerinin 10. ve sonrasındaki bölümlerinde açıklanmıştır.

Protokolde üretim sonrası paketlenme, işletme, nakliye, ticaret veya pazarlamanın kontrolüne ilişkin kurallar getirilmemiştir. İTU, Zararlılarla Entegre Savaş (Integrated Pest Management-IPM) ve Entegre Ürün Yetiştiriciliğinin (Integrated Crop Management - ICM) tarım ürünlerinin ticari olarak üretimi için birleştirilerek uygulanmasını kapsamaktadır. IPM ve ICM uygulamaları, uzun süreli ve sürdürülebilir bir tarımsal üretim için EUREPGAP üyeleri tarafından mutlak gerekli olarak kabul edilmektedir (Ağar 2002).

Tarımsal üretimde IPM; böcekler, hastalıklar, yabancı otlar ve diğer tarım zararlılarının yol açtıkları problemlerin çözümü için kullanılan özel ilke ve metotların oluşturduğu bir mücadele sistemidir. Burada diğer zararlılar olarak bahsedilen canlılar; küçük zararlı hayvanlar, mantarlar, virüsler, kemirgenler ve kuşlardır. Zararlılarla mücadelede kimyasal ilaç kullanmak gerektiği durumlarda üreticiler ve nihai tüketiciler için negatif yan etkileri olmaması ve çevre (hava, su ve toprak) için kirlilik potansiyeli taşımamasının göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

ICM ise uzun dönem sürdürülebilirliğin gerekliliklerini karşılayabilen üretim sistemidir. Bu sistemde, çevreye duyarlı, uygun iklim ve toprak ve ekonomik koşullar çerçevesinde ürünlerin yönetimini sağlamak amaçlanmıştır. ICM, ürün üretiminin katı kurallarını belirlememekte olup en yeni teknolojilerin ve araştırma bulgularının kullanımına olanak tanıyan dinamik bir sistem olarak ifade edilmektedir (FoodPLUS 2004c).

4.2.2. EUREPGAP organizasyon yapısı

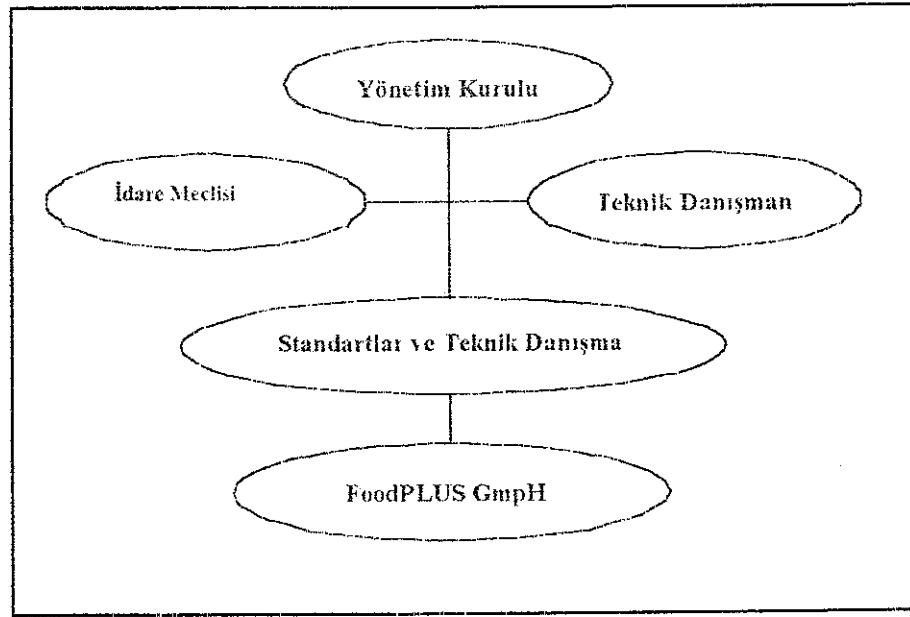
EUREPGAP oluşumu; perakendecileri, üreticileri ve ürün tedarikçilerini, tarımsal girdi ve hizmet sektörlerine ait birlik üyelerini kapsamaktadır. EUREPGAP üyeleri, sistemin temel şartlarını tam olarak yerine getirebilmek için kendine özgü bir yönetim yapısı oluşturmuşlardır. EUREPGAP'in organizasyon yapısı Şekil 4.2'de belirtildiği gibi başlıca 4 bölümden oluşmaktadır.

a. Yönetim kurulu: EUREPGAP politikaları ile ilgili son kararları veren birimdir.

b. **İdare meclisi:** Yönetim kurulunun, teknik danışmanın ve diğer ilgili grupların temsil organdır.

c. **Standartlar ve teknik danışman:** EUREPGAP standartları ve genel düzenlemeler ile ilgili düzenlemeleri yapmaktadır. Tüccarlar ve üretici üyelerden oluşur. EUREPGAP ile ilgili etkin değişiklikleri ve iyileştirmeleri yapmaktadır.

d. **FoodPLUS GmbH:** Dünya çapında EUREPGAP standartlarının yönetiminden sorumludur ve EUREPGAP Sekreterliği'ni yönetmektedir. Sorumluluğu; EUREPGAP satışlarını etkinleştirmek, normatif belgelerin yasal sorumluluğunu üstlenmek olarak belirtilmiştir.

Şekil 4.2. EUREPGAP organizasyon yapısı

4.2.3. Yaş meyve sebzeye ilişkin EUREPGAP Genel Yönetmeliği

4.2.3.1. EUREPGAP sertifikasyon aşamaları ve seçenekler

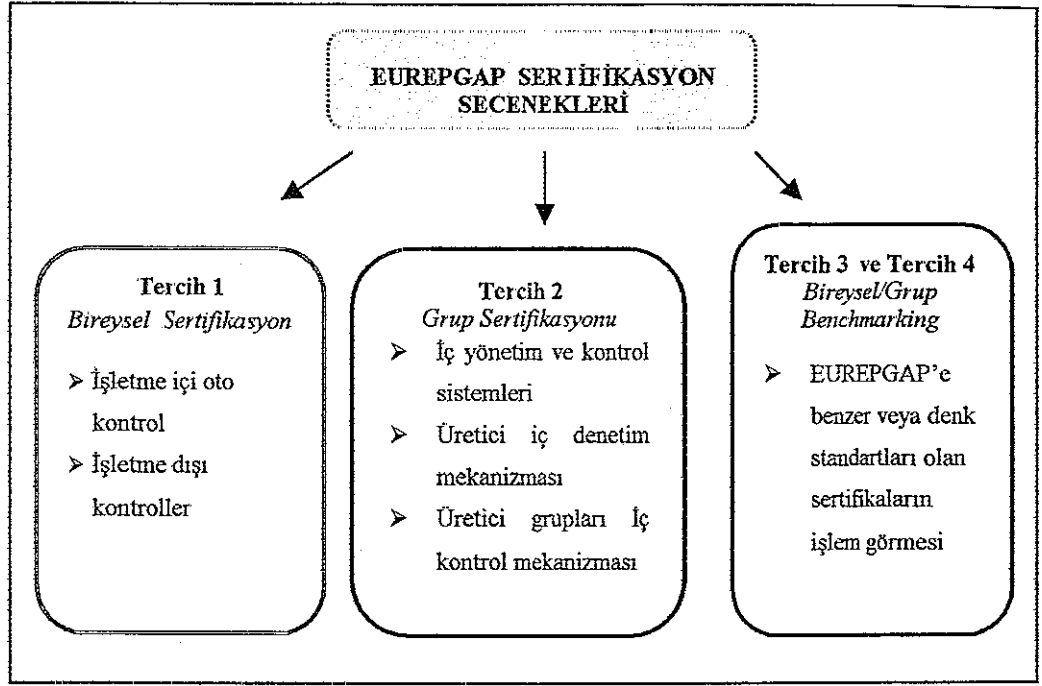
Dünyanın çeşitli bölgelerindeki 80 sertifikasyon kuruluşu tarafından sertifikalandırma işlemi yapılmaktadır. EUREPGAP tarafından onaylanan denetim şirketlerince ürünlerin üretim şartları incelendikten sonra sertifika verilmektedir. Sertifikalar bir yıl geçerli olup bunların her yıl denetim yapıldıktan sonra yenilenmesi gerekmektedir.

Üreticiler öncelikle bir sertifikasyon kuruluşuna kayıt olmalıdır. Kayıt işlemlerinin, sertifikasyon kuruluşunun ilk denetimlerinden önce bitmesi gerekmektedir. Kayıt sonrasında üreticiler sertifika kuruluşlarına işletme, üretim alanı ya da üretici grupları için üye listeleri gibi firma içi değişiklikleri bildirmekle sorumludurlar. Ayrıca üreticiler kayıt ücreti ödemesini de kapsayan Genel Yönetmelik belgesindeki işlemlerden de sorumlu olup bu işlemleri sertifikasyon kuruluşları ile tutanak haline getirmeleri gerekmektedir. EUREPGAP'ı uygulamanın ne kadar zaman alacağı; üreticilerin üretim alanının büyüklüğüne, mevcut ekonomik kaynaklarına ve de uygulamaya başlamadan önce EUREPGAP gerekliliklerine ilişkin üreticilerin durumlarına bağlıdır. Üretim faaliyetleri devam ederken, uygulama dönemi 6 aydan daha fazla sürmemektedir.

EUREPGAP'e aday üreticiler, ürettikleri ürünlerin bulunduğu tüm üretim alanlarından ya da mülkiyetleri altındaki tüm alanlardan sorumludurlar. EUREPGAP'e aday üretici veya üretici grubu kayıt esnasında sertifikasyon kuruluşlarına hangi ülke ya da ülkelerle ticaret yapacağını belirten resmi bir bildirimde bulunmak zorundadır. Eğer ürün işlenmeyecek ise aday üretici bunu sertifikasyon kuruluşlarına resmi olarak bildirmek zorundadır. Üretici veya üretici gruplarının kayıtları ve mevcut alanları ile üretildiği beyan edilen ürünlerin her yıl sertifika kuruluşları tarafından tekrar onaylanması gerekmektedir. Aynı zamanda, bütün kontrol listesi denetimlerinin, sertifikanın sürekliliği için her yıl denetmenler tarafından tamamlanması da gerekmektedir.

Sertifikanın verilmesi, Genel Yönetmelik belgesinde belirtilen tüm gereksinimlerin üretici veya üretici grubu tarafından uygulanmasına bağlıdır. EUREPGAP sertifikası, tanımlanan faaliyet alanına bağlı olarak bir yıl süre ile EUREPGAP tarafından onaylanan sertifika firmaları tarafından verilmektedir.

Aday üreticiler veya üretici gruplarının EUREPGAP sertifikasını alabilmeleri için Şekil 4.3'de gösterilen 4 farklı tercihi bulunmaktadır. Üreticiler, birey veya grup halinde sertifika almak için başvurabilmektedirler.

Şekil 4.3. EUREPGAP sertifikasyon seçenekleri

Tercih 1 ile "Bireysel Sertifikasyon" hizmeti sunulmaktadır. Bu tercihi seçen üreticiler bireysel olarak EUREPGAP sertifikası almak için başvurabilmektedirler. Tercih 1 kapsamında sertifika alacak üreticilere başlıca iki temel kontrol sistemi uygulanmaktadır.

a. İşletme içi otokontrol: EUREPGAP kontrol listesine bağlı firma içi denetimler firma dışı denetim işleri süresince denetçiler tarafından tekrar gözden geçirilmektedir. Firma içi denetimler yılda en az bir kez gerçekleştirilmekte olup üretici sorumluluğu altında yürütülmektedir.

b. EUREPGAP tarafından sertifika verilen kuruluşların onayladığı işletme dışı kontroller: EUREPGAP tarafından sertifika verilen kuruluşlar yılda bir kez denetim yapmakta ve onaylanan ürünleri ilan etmektedirler. Her yıl sertifikalı kayıtlı çiftçiler arasından seçilen minimum % 10'luk grup, sertifika veren kuruluşlar tarafından haber verilmeden denetlenmektedir.

Dış denetim raporlarına, uygunluk değerlendirmesi konusunda hazırlanmış “EN 45011 / ISO Kılavuz 65” rehberler yaygın olarak kullanılmakta olup standardizasyonun gerekliliklerine uyumlu bir şekilde hazırlanması gerekmektedir (TURKAK 2004).

Maliyet avantajı sağlayan Tercih 2’yi seçen üreticilerin diğerlerinden farkı karar alma süreci ve kontrol sistemlerinde ortaya çıkmakta olup bunlar aşağıda sıralanmıştır: Bu tercihi seçen üreticilerin üretici gruplarından bir tanesine üye olması gerekmektedir. Üretici gruplarının protokoldeki tanımı ve gereklilikleri ise şöyle ifade edilmektedir: “Birden fazla çiftçi, üretici grubu altında bir araya gelerek, belli bir iç tüzükle kurumsallaşıp, EUREPGAP sertifikası için tek bir kurum gibi başvurabilirler. Üretici birliği, kendi iç prosedürleri ve kontrolleri ile EUREPGAP’e kayıtlı üyelerinin %100’ünün protokole uygun üretim gerçekleştirmesini sağlamakla yükümlüdür. Grup, yasal bir kurum olmalı ve üye her çiftçi ile katılım ve çıkış gerekliliklerini, yaptırımları ve anlaşmaları belirten yazılı bir kontratı bulunmalıdır. Grubun tüm sorumlulukları ve yetkileri barındıran bir yönetim temsilcisi olmalıdır. Ayrıca kayıt durumlarının da belirtildiği tüm üyelere ait liste güncel olarak tutulmalıdır” (IMO 2004).

EUREPGAP sertifikası almak için Tercih 2’ye başvuran üreticilerin uyması gereken kontrol sistemleri aşağıda sıralanmıştır.

1. İç yönetim ve kontrol sistemi

a. Kalite yönetimi: Yazılı kontrol ve prosedürleri kapsayan EUREPGAP kalite sistemi tüm iç denetimlerin eksiksiz kontrol edilebildiği alanda olmalı ve EUREPGAP sertifikalı ürünlerin sertifika almayan ürünlerden ayrılması sağlanmalıdır. Bu amaçla, sertifika sahibi izlenebilirlik sistemi olduğunu garantilemelidir.

b. Merkezi idare ve yönetim: Tüm kayıtlı üye ve üreticiler aynı merkezi kontroller altında tutulmalıdır.

c. Kontrat süresi: Üretici grubu en az bir yıllık periyot için EUREPGAP sertifika firmaları ile kontrat yapmak zorundadır.

d. İç denetim prosedürleri: Üretici grubuna kayıtlı her üretici, en az bir yıllık denetimini sağlayan EUREPGAP kaydı altında tutulmalıdır

2. Üretici iç denetim mekanizması

EUREPGAP kontrol listesine bağlı işletme içi denetimler, kayıtlı her işletmede gerçekleştirilmelidir ve üretim yapılan alanlar, denetleme işlemi sırasında iç yada dış denetim sonuçlarının tekrar gözden geçirilmesi için beyan edilmelidir. Firma içi denetim en az yılda bir kere uygulama olmak üzere kayıtlı işletme grubunun her bir üyesi için uygulanmalıdır.

3. Üretici grupları iç kontrol mekanizması

Kayıtlı işletmelerde yılda en az bir kez iç kontrol yapılmalı ve bu denetlemeler işletme grubu içindeki kalifiye elemanlar tarafından ya da bu işten sorumlu dış onay mekanizmaları tarafından gerçekleştirilmelidir. Yıllık iç kontrol, EUREPGAP kontrol listesine bağlı olmalıdır.

4. Sertifikasyon kuruluşları tarafından denetlenen işletme dışı değerlendirmeler

İç kalite yönetimi ve kontrol sistemi denetimleri, sertifikasyondan önce gerçekleştirilmekte olup bunu takip eden denetimler her yıl tekrarlanmaktadır. Bu denetim, kalite sisteminin EUREPGAP protokolüne uygun olarak işleyip işlemediğini kanıtlamaktadır. İşletme dışı kontroller, yıllık ve EUREPGAP'a kayıtlı işletme grupları sayısının en az karekökünün sayısı kadar rasgele örnek ürün olarak gerçekleştirilmektedir.

Tercih 3 ve Tercih 4'te ise "Bireysel/Grup Benchmarking (Kıyaslama-Eşdeğerlik) Sertifikasyonu" uygulanmaktadır. Bu kapsamda EUREPGAP sertifikası almak isteyenler için bu seçenek EUREPGAP'a benzer veya denk standartları olan, ulusal

kuruluşlar veya norm belge veren özel firmalar tarafından verilen sertifikaların EUREPGAP sertifikasıymış gibi işlem görmesini sağlamak için düzenlenmiştir. Her işletme ve işletme grubunun EUREPGAP Benchmark sertifikası programına uyması gerekmektedir.

Genel Yönetmelik'te uyulması gereken kurallar ve yaptırımlar bakımından, tercihler arasında fark bulunmamaktadır. Ancak üreticiler grup olarak EUREPGAP sertifikası almak için başvurduğunda herhangi bir üreticinin uyumsuzluğu saptandığı takdirde uygulanan yaptırımlar ve cezalar grup dahilindeki tüm üreticileri kapsamaktadır.

4.2.3.2. EUREPGAP uygulayan üreticilerin hak ve sorumlulukları

EUREPGAP sertifikasyon sistemini uygulayan üreticilerin hak ve sorumlulukları EUREPGAP Genel Yönetmeliği'nde belirtilmiştir. Buna göre üreticilerin sorumlulukları aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

a. Sertifika sahipleri sertifikalı ürünlerin belirlenen sertifika alanları içindeki EUREPGAP protokolüne uygunluğu ile sorumludur. Aday üreticiler ya da üretici grupları EUREPGAP sertifikası almak için ilk olarak sertifikasyon kuruluşuna kayıt olmalıdır. Kayıt işlemleri ise sertifikasyon kuruluşlarının ilk denetimlerinden önce bitmesi gerekmektedir.

b. Sertifikasyon kuruluşunu değiştirecek olan kayıtlı üretici ya da üretici grupları önceki sertifikasyon kuruluşu tarafından verilen kayıt numarasını yeni kayıt olduğu sertifikasyon kuruluşuna bildirmek durumundadır. Üreticiler ya da üretici grupları, aynı anda birden fazla seçeneklerin olduğu durumlarda birden fazla sertifikasyon kuruluşuna kaydettirmek zorunda değildir.

c. Önceden birinci seçenek kapsamında olan bireysel üretici olarak kayıt yaptırıp daha sonra ikinci seçenek olan üretici grubu olarak kayıt yaptırmak durumunda kaldı ise birinci tercihte alınmış olan kayıt numarası iptal edilmektedir.

d. EUREPGAP'e kayıtlı üreticiler, kayıtlı oldukları sertifika kuruluşlarına; işletme, üretim alanı ya da üretici grupları için üye listeleri gibi firma içi değişiklikleri bildirmek zorundadırlar. Bu üreticiler, EUREPGAP tarafından belirlenmiş olan kayıt ücreti ödemesini de kapsayan Genel Kurallar dökümanındaki işlemlerden sorumlu olup ve bunu sertifikasyon kuruluşları ile tutanak haline getirmelidirler. EUREPGAP'e aday üreticiler üretim yerleri ya da mülkiyetleri altındaki tüm alanlardan sorumludurlar. EUREPGAP'e aday üretici veya üretici grubunun kayıt esnasında, sertifikasyon kuruluşlarına hangi ülke ya da ülkelerle ticaret yapacağını belirten resmi bir bildirimde bulunması gerekmektedir. Eğer ürün işlenmeyecek ise aday üretici, bunu sertifikasyon kuruluşlarına resmi olarak bildirmek zorundadır.

Diğer yandan, üreticilerin, EUREPGAP sertifikası alma sürecinde bir takım hakları da bulunmaktadır. Bu haklar, üreticilerin sertifikasyon kuruluşlarına karşı ilişkilerini düzenleyici nitelikte hazırlanmış olup EUREPGAP Genel Yönetmeliği'nde aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

a. Üreticiler, sertifikasyon kuruluşları ve adaylar karşılıklı olarak sertifikasyon kuruluşları tarafından onaylanan ve taahhütleri içeren bildirimlere uymak zorundadırlar ve resmi başvuruların kayıttan sonra ilk 14 gün içerisinde onaylatılması gerekmektedir. Ayrıca denetim sonrasında, üreticiler sertifikasyon kurallarına uyumsuzluğu olmadığı saptandıktan sonraki ilk 28 gün içerisinde sertifikaların onaylatabilmektedirler.

b. Sertifikasyon kuruluşlarına karşı herhangi bir şikayet ya da onlardan herhangi bir şey talep edilmesi durumunda üreticiler tüm sertifikasyon kuruluşları ve yetkilileri ile iletişim kurabilmektedirler. Sertifikasyon kuruluşlarından tatmin edici bir sonuca ulaşılmazsa, şikayet formu doldurularak EUREPGAP Sekreterliği'ne bildirilmekte ve davacı olunabilmektedirler.

c. Üreticiler, kayıtlı olduğu sertifikasyon kuruluşunu sertifikasyon yetkisinin iptal edilmesi durumunda ya da kendi isteği doğrultusunda değiştirebilmektedirler.

d. Aday üreticiler veya üretici gruplarına ait tüm bilgiler ürün, üretim işlemleri, raporlar ve ilgili dokümanlar EUREPGAP tarafından gizli tutulmak durumundadır. EUREPGAP Genel Yönetmeliği'ndeki kayıtlı bilgiler aksi belirtilmediği takdirde üçüncü kişilere verilmemektedir.

4.2.3.3. EUREPGAP sertifikası için kayıt işlemleri

EUREPGAP sertifikası için başvuru yapan kişi veya kuruluşa ait bilgilerin alınması ve kayıt edilmesi ve bu bilgilerin kontrol ve sertifika kuruluşu tarafından EUREP istediği takdirde sunulmak üzere saklanması gerekmektedir. Kayıt seçenekleri, adayın ismi, soyadı, firma adı, telefon ve faks numaraları, yetkili kişi, üretilen ürünler, EUREPGAP tarafından hazırlanan imzalı Genel Yönetmelik, önceden başvuruda bulunulmuş ise önceki kayıt numaraları gibi bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bir sertifikasyon kuruluşuna kayıt yaptırma ve bunun kabulü sonrasında aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmektedir:

- ◆ Üretici veya üretici grupları ve sertifika kuruluşu arasında “ön lisans anlaşması” imzalanır.
- ◆ Üreticilere kalıcı “kayıt numarası” verilir.
- ◆ Sertifika kuruluşları, kayıtlı üretici sayısına bağlı olarak EUREPGAP tarafından belirlenen “kayıt ücretini” temin edecektir.

4.2.3.4. Üreticilerin, sertifika alma sürecinde denetlenme zamanları

Üreticilerin ilk defa denetlenmesi, ilk yıl harici olarak denetlenen tüm kayıtlar hasat tarihinden 3 ay öncesine veya üreticinin EUREPGAP'e ilk kayıt tarihine kadar (hangisi daha uzunsu) geçerlidir. Hasat ve ürün işleme tarihi, üreticinin EUREPGAP'e kayıt tarihinden sonra olmalıdır. Kayıt edilmeden önceki hasatla ilgili kayıtlar, 3 aylık dönemdeki hasatla ilgili bile olsalar geçerli sayılmamaktadır.

d. Aday üreticiler veya üretici gruplarına ait tüm bilgiler ürün, üretim işlemleri, raporlar ve ilgili dokümanlar EUREPGAP tarafından gizli tutulmak durumundadır. EUREPGAP Genel Yönetmeliği'ndeki kayıtlı bilgiler aksi belirtilmediği takdirde üçüncü kişilere verilmemektedir.

4.2.3.3. EUREPGAP sertifikası için kayıt işlemleri

EUREPGAP sertifikası için başvuru yapan kişi veya kuruluşa ait bilgilerin alınması ve kayıt edilmesi ve bu bilgilerin kontrol ve sertifika kuruluşu tarafından EUREP istediği takdirde sunulmak üzere saklanması gerekmektedir. Kayıt seçenekleri, adayın ismi, soyadı, firma adı, telefon ve faks numaraları, yetkili kişi, üretilen ürünler, EUREPGAP tarafından hazırlanan imzalı Genel Yönetmelik, önceden başvuruda bulunulmuş ise önceki kayıt numaraları gibi bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bir sertifikasyon kuruluşuna kayıt yaptırma ve bunun kabulü sonrasında aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmektedir:

- ◆ Üretici veya üretici grupları ve sertifika kuruluşu arasında “ön lisans antlaşması” imzalanır.
- ◆ Üreticilere kalıcı “kayıt numarası” verilir.
- ◆ Sertifika kuruluşları, kayıtlı üretici sayısına bağlı olarak EUREPGAP tarafından belirlenen “kayıt ücretini” temin edecektir.

4.2.3.4. Üreticilerin, sertifika alma sürecinde denetlenme zamanları

Üreticilerin ilk defa denetlenmesi, ilk yıl harici olarak denetlenen tüm kayıtlar hasat tarihinden 3 ay öncesine veya üreticinin EUREPGAP'e ilk kayıt tarihine kadar (hangisi daha uzunsa) geçerlidir. Hasat ve ürün işleme tarihi, üreticinin EUREPGAP'e kayıt tarihinden sonra olmalıdır. Kayıt edilmeden önceki hasatla ilgili kayıtlar, 3 aylık dönemdeki hasatla ilgili bile olsalar geçerli sayılmamaktadır.

İkinci ve daha sonraki denetimlerde, denetimin yapıldığı üretim alanında, sertifikasyon kapsamında en az bir ürün olmalıdır. Sertifikasyonun resmi olarak verilmesi karşılıklı olarak yapılan lisansla belirlenmektedir.

4.2.3.5. EUREPGAP sertifikasının geçerliliği

Sertifikanın verilmesi, Genel Yönetmelik'te belirtilen tüm gereksinimlerin üretici grubu tarafından uygulanmasına bağlıdır. EUREPGAP sertifikası tanımlanan faaliyet alanına bağlı olarak bir yıl süre ile EUREPGAP tarafından onaylanan sertifika firmaları tarafından verilmektedir. Sertifika kuruluşları, üretici veya üretici grupları arasındaki hizmet sözleşme süreleri 3 yıla kadar uzatılabilmektedir. Üreticiler, üretici grupları olarak başvurmuş ise kayıtlı üreticiler üretici grubundan uygunluk belgesi alabilmekte ancak bu belge, üreticilere, üretici grubunun izni olmadan EUREPGAP sertifikasına başvurma hakkını vermemektedir.

4.2.3.6. Kontrol noktaları ve uygunluk kriterleri

EUREPGAP kontrol noktaları ve uygunluk kriterleri, üreticinin uymak zorunda olduğu standartları ve ayrıntılı kuralları kapsamaktadır. Bu kriterler yaptırım gücüne ve kuralların gerekliliklerine göre Major Must (Mutlak Zorunluluk), Minor Must (Tercihli Zorunluluk) ve Recommendations (Tavsiye) olarak 3 farklı sınıflandırmadan oluşmaktadır. Bunlardan Major Must kriterlerine, sertifika almak için %100 uygunluk zorunludur. Minor Must kriterlerine uyum konusunda biraz daha esnek davranılarak %95 düzeyinde uyum zorunluluğu aranmaktadır. Tavsiyeler ise, uygulaması isteğe bağlı olan kurallardır. Bu kurallara uyumun kontrolleri yapılmakta ancak bunun, sertifikanın alınmasına herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Bütün kontrol noktalarının denetlenmesi ve cevapların; uygun (evet), uygun değil (hayır) ve uygulanamaz şeklinde yanıtlanması gerekmektedir. Kontrol listesi kayıtlı işletmenin EUREPGAP standartlarına uygunluğunu doğrulamak için kullanılır. Bu belge 14 maddeden oluşmaktadır. Toplam 214 kontrol noktası, 49 Major Must, 98 Minor Must ve 66 adet Tavsiye maddesi bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla renklendirilmiş olup liste içerisinde birbirlerinden ayrılması kolaylaştırılmıştır. Kontrol sonucunda,

işletmenin EUREPGAP koşullarını taşıdığını ve kriterlere uygun olup olmadığını belirlemek için listedeki her maddenin karşısına işaret konulmakta ve sayıları hesaplanmaktadır. Son olarak ise kontrol noktalarına uyum gösterilmediği saptandığı takdirde EUREPGAP Genel Yönetmeliği'nde belirtilen bir takım yaptırımlar uygulanmaktadır.

4.2.3.7. Yaptırımlar

EUREPGAP sertifikası almak için yukarıda belirtilen kurallara uyulmadığı durumlarda üreticilere birtakım yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu yaptırımlar düzenlemenin kapsamında belirtildiği gibi uyarı, askıya alma ve iptal etme şeklinde olup bunların uygulanma şekli aşağıda belirtilmiştir.

a. Uyarı: EUREPGAP'e uygun olmayan koşullar tespit edildiğinde sertifika kuruluşları ile üretici veya üretici grupları arasında karar verilecek oranda uyarının yapılması gerekmektedir. Saptanan hataların, düzeltilmesi için uyarı yapıldıktan sonra 28 günlük süre tanınmaktadır.

b. Askıya alma: Bu yaptırım kapsamında; belirli bir süre için üretici/üretici gruplarının EUREPGAP logosu, sertifikası ya da EUREPGAP ile ilgili herhangi bir belge kullanmaları engellenmektedir. Bu süre, sertifika kuruluşları tarafından maksimum 6 ay olacak şekilde belirlenebilmektedir. Ancak bu sürenin sonunda olumsuzluklar çözümlenemez ise sertifika kuruluşları ile üretici/üretici grupları arasındaki antlaşma iptal edilmektedir.

Eğer olumsuzlukların çözüldüğüne dair yazılı ya da görülebilir bir kanıt oluşursa askıya alma uygulamasından vazgeçilebilmektedir. Bu amaçla sertifikasyon kuruluşları önceden haberli veya habersiz olmak üzere çeşitli denetlemeler yapmaya karar verebilmektedir. Herhangi bir ceza vermek söz konusu olduğunda, prosedürleri uygun olmayan koşulların düzeltilmesine olanak sağlamak amacı ile, cezanın verildiği tarihten itibaren 28 gün süreyle kadar tatbik edilmemesi öngörülmektedir. Ancak bu ertelemeye karşın uygun olmayan koşulların düzeltilmemesi durumunda ceza uygulamaya girmektedir.

c. İptal: Bu yaptırım, sözleşme iptali durumunda herhangi bir sertifika, logo, ticari işaret veya EUREPGAP ile ilgili herhangi bir belgenin kullanımının yasaklanması anlamına gelmektedir. Sertifikası iptal edilen üretici veya üretici grubu, iptal tarihinden sonra 12 ay içinde EUREPGAP sertifikasını yenileyebilmektedir.

4.2.3.8. EUREPGAP kapsamına giren ürünler

EUREPGAP kapsamında 2004 yılı itibariyle yaş meyve ve sebze grubuna ait ürünlerin bazıları Çizelge 4.6'da gösterilmiştir. Bu ürünler taze olarak tüketilebilecek nitelikte olup dünyanın bir çok yerinde üretilebilmektedir. Listedeki ürünlere sürekli yenileri eklenerek ürün sayısı ve çeşidi arttırılmaktadır. Bu ürünlerin tamamına yakını Türkiye'de yetiştirilmektedir. Ancak, Türkiye'de EUREPGAP standartları henüz yurt içinde pazarlanan ürünlerde talep edilmeyip yalnızca ihracata yönelik yetiştirilen ürünlerde aranmaktadır. EUREPGAP kapsamında yaş meyve ve sebze grubuna ait ürünler aşağıda belirtilmiştir. Türkiye'de ise EUREPGAP sertifikası üzerinde genellikle meyvelerde kiraz, incir ve narenciye, sebze ise domates ve biber çalışmaları yapılmaktadır.

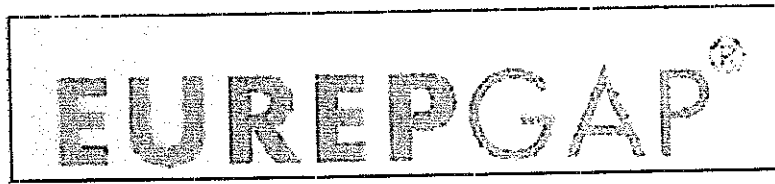
Çizelge 4.6. EUREPGAP kapsamında seçilmiş ürünlerin listesi (FoodPLUS 2004d)

Badem	Rezene	Palmiye	Lahana	Patates	Acı biber
Elma	İncir	Kavun	Kırmızı biber	Dikenli İncir	Satsuma
Kayısı	Sarımsak	Maydanoz	Havuç	Bal Kabağı	Taze Soğan
Enginar	Bektaşi üzümü	Yabani Havuç	Karnabahar	Ayva	Soya
Kuşkonmaz	Su kabağı	Şeftali	Kök kerevizi	Kırmızı Turp	İspanak
Patlıcan	Greyfurt	Mısır	Sap kerevizi	Frambuaz	Kabak
Avokado	Üzüm	Armut	Pazı	Hardal	Nektarin
Paksoi	Şifalı otlar	Bezelye	Kiraz	Domates	Çilek
Muz	Bamya	Biber	Kestane	Şalgam	Şeker pancarı
Fasulye	Kırmızı Turp	Pitaya	Hindibağı	Trabzon Hurması	Sultani Üzüm
Pancar	Devedikeni	Erik	Frenk Soğanı	Yer elması	Sarı şalgam
Üzümsü m.	Cennet m.	Ananas	Yabani Marul	Yer fıstığı	Tatlı Patates
Böğürtlen	Soğan	Nar	Vişne	Kızılçık	Hıyar

Çizelge 4.6 (devamı). EUREPGAP kapsamında seçilmiş ürünlerin listesi
(FoodPLUS 2004d)

Yaban mersini	Kivi	Portakal	Hindistan Cevizi	Limon	Marul
Brokkoli	Alabaş	Kışniş	Pırasa	Limon otu	Kuş üzümü
Karpuz	Dut	Tere	Sakız Kabağı	Zeytin	Kavun
Hurma	Misket Limon	Mantar	Mandalina	Mango	Sakız kabağı

Şekil 4.4. EUREPGAP logosu

EUREPGAP logosunun Şekil 4.4.'de görülen renk ve formatta olması gerekmektedir. Logonun kullanımına yalnızca EUREPGAP Sekreterliği izin vermektedir. Logonun kullanım esasları ise Genel Yönetmelikte belirtilmiştir. Logo, ürünün üzerine yapıştırılmamaktadır ve bu nedenle satış noktasında görülmemektedir. Ancak büyük paletler veya kutular üzerine logonun yapıştırılmasına izin verilmektedir.

4.23.9. EUREPGAP ücret tarifeleri

EUREPGAP sertifikasına sahip olmanın; üreticilere, tedarikçilere, perakendecilere ve EUREPGAP üyesi kuruluş olup olmama durumlarına göre farklılık gösteren tarifeleri bulunmaktadır (Çizelge 4.7). Sertifikasyon şirketinin ücreti, alana ve denetlenen süreye göre değişmekte olup kontrat imzalandıktan sonra ödenmektedir. Belirli zaman aralıklarında yapılan denetimlerin ücreti ve kayıt parası ise ayrıca alınmaktadır. Sertifika verilmesine ilişkin kararı sertifikasyon şirketi ve EUREPGAP resmi ofisi FoodPLUS vermektedir.

Çizelge 4.7. EUREPGAP kapsamında ücret tarifeleri (FoodPLUS 2004e)

Ödeme yapan kişi ve gruplar	Faaliyet kapsamı	Tarife (yillik)
Perakendeci (Örn Migros)	Sadece perakendecilik	3600 €
Tedarikçi (a) (Örn Alara Tarım)	Ürün Pazarlama Organizasyonu (PMO)* veya proje (1 alan)	2550 €
Tedarikçi (b)	Bireysel üretici veya üretimden bağımsız ihracatçı/ithalatçı (1 alan)	1550 €
Tedarikçi (c)	Her yeni alan için (taze ürün, kesme çiçek ve süs bitkileri, IFA**, kahve, tarla balıkçılığı, yem)	520 € (bütün alanlar için maksimum 3600 €)
Ortak üye (Örn Etko)	Sertifikasyon firması (CB)***, danışmanlık, bitki koruma veya gübre endüstrisi vb	1550 €-3600 €
CB (Örn Bureau Veritas, CMI)	EUREPGAP onayı almak için başvuru	İlk başvuru için 300 €, yıllık değildir
CB başlangıç belgesi ücreti EUREPGAP genel ve benchmarking projeleri için	Sadece CB'ler	1 başvuru 2000 € (yılda bir kez workshop'a ücretsiz katılım)
Üretici (kayıt için)	Kayıtlı her üretici	5 € (CB'lerce alınır)
Sertifikasyon belgesi ücreti	Tamamlanmış her denetim	Tercih 1-2 için her denetim 20 €

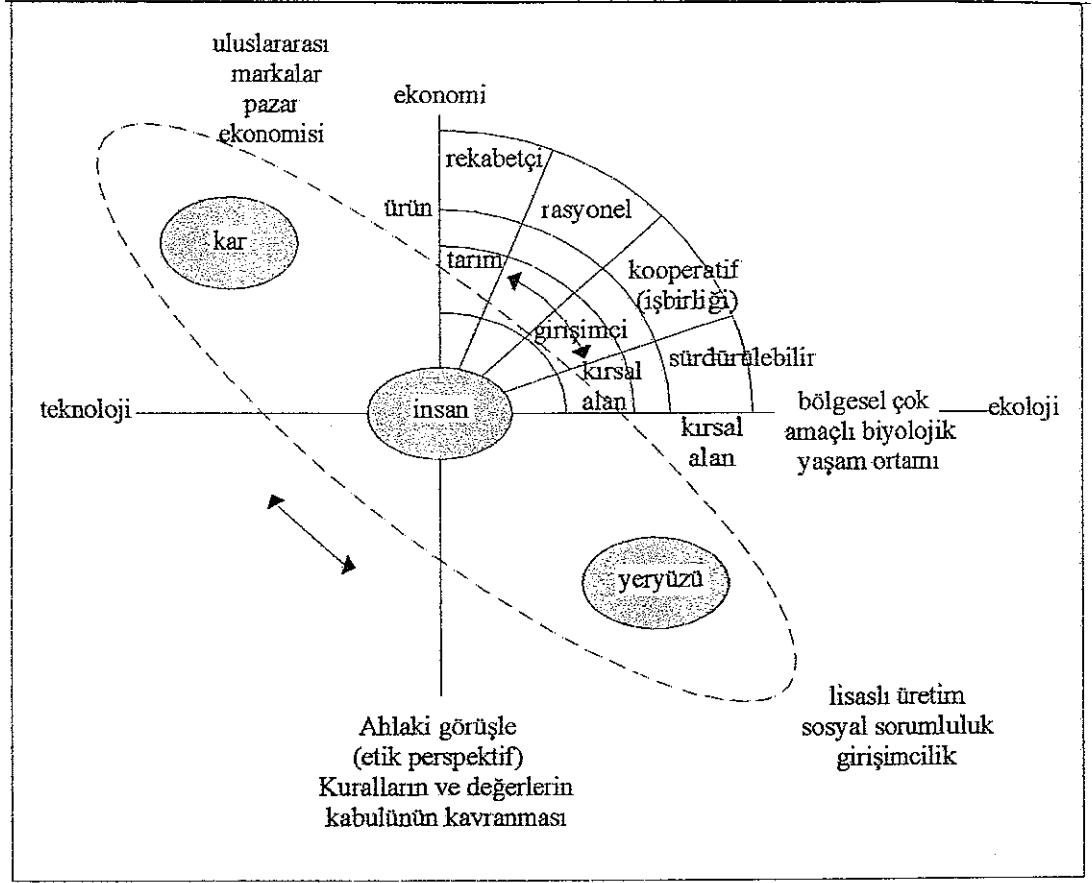
* PMO : Produce Marketing Organization (Ürün Pazarlama Organizasyonları)

** IFA : Integrated Farm Assurance (Entegre Çiftlik Sigortası)

***CB : Certification Bodies (Sertifikasyon Kuruluşları)

4.2.4. EUREPGAP ve sertifikalı üretim ilişkisi

Üretimin, lisanslı bir yapı içerisinde yer almasını etkileyen bazı etkenler bulunmaktadır. Boone tarafından, 2003 yılında yapılan bir çalışmada; insan, yeryüzü ve kar motiflerini etkileyen sosyal ve fiziksel yapı Şekil 4.5'teki gibi gösterilmiştir. EUREPGAP uygulamaları da 3 P diye nitelendirilen people (insan), planet (yeryüzü) ve profit (kar) motifleri üzerine kurulmuştur (Nadvi, 2002).

Şekil 4.5. Üretimin lisanslandırılması (Boone 2003)

4.2.5. EUREPGAP'in öngörülen etkileri

EUREPGAP sertifikası ile ürünlerin; insan sağlığına zararlı kimyasal, mikrobiyolojik, fizyolojik, fiziksel kalıntılar içermediği, çevreyi kirletmeden ve doğal dengeye zarar vermeden üretildiği ve üretimin tüketicinin bulunduğu ülkenin tarım mevzuatı ve ürünün yetiştirildiği ülkenin tarım mevzuatına uygun işlemlerle yapıldığı belgelenmiş olmaktadır. Çizelge 4.8'de sınıflandırıldığı gibi EUREPGAP bir çok kesimi ilgilendirmektedir. EUREPGAP sadece katma değer ve verimliliği arttırmayıp aynı zamanda, önemli pazarlara girişi de sağlamaktadır. Bunun yanında, EUREPGAP, yalnızca büyük ölçekli üreticiler için uygulanmayıp küçük ölçekli ve parçalanmış işletmelere sahip üreticilere de uygulanma olanağı vermektedir.

Diğer yandan, protokolün esaslarını uygulama ile üreticilerin kısa dönemde birçok zorlukla karşılaşması söz konusu iken uzun dönemde EUREPGAP esaslarına uyumun

global düzeyde daha fazla fayda yaratacağı öngörülmektedir. EUREPGAP'in tüketici düzeyindeki etkileri ise besinin kaynağına ulaşma ve geriye dönük takip edilebilirlik açısından fayda sağlamaktadır. Ancak tüketici, EUREPGAP ve SA8000 gibi sertifikasyon sistemleri ürün özelliklerini sertifikalandırmakta ancak ürün üzerinde etiketlendirme yapmamaktadır. Böylece tüketicinin ürün seçiminde bu yönde bir etkileme olmamaktadır. Ayrıca, üreticiler ve tedarik zincirinde yer alan kişiler, EUREPGAP sertifikasını ürünün nihai fiyatına yansıtmadığı için tüketicilerin ürünleri alım gücünde bir değişikliğe yol açmamaktadır. EUREPGAP sertifikası toptancı ve ahcılar düzeyinde geliştirilmiştir.

Perakendeciler açısından EUREPGAP, pazara giriş kolaylığı tanımaktadır. Çünkü EUREPGAP sertifikası ile perakendeciler sattıkları ürünle ile tüketicilerin gıda güvenliği ve çevre sağlığını garanti etmektedirler. Tarım sektörünün genelini ilgilendiren durum EUREPGAP'in birçok yönüyle çevreye ve diğer alanlara olan etkileriyle aynı olup, tarım işçilerinin sağlık ve emniyetlerini güvence altına almasıyla farklılık göstermektedir. Ayrıca, mevcut AB yasalarına uygunluk ve mevcut protokollerin dengelenmesi açısından EUREPGAP önem taşımaktadır. Çünkü EUREPGAP, AB yasalarıyla ve uluslararası standartlarla uyum içerisindedir.

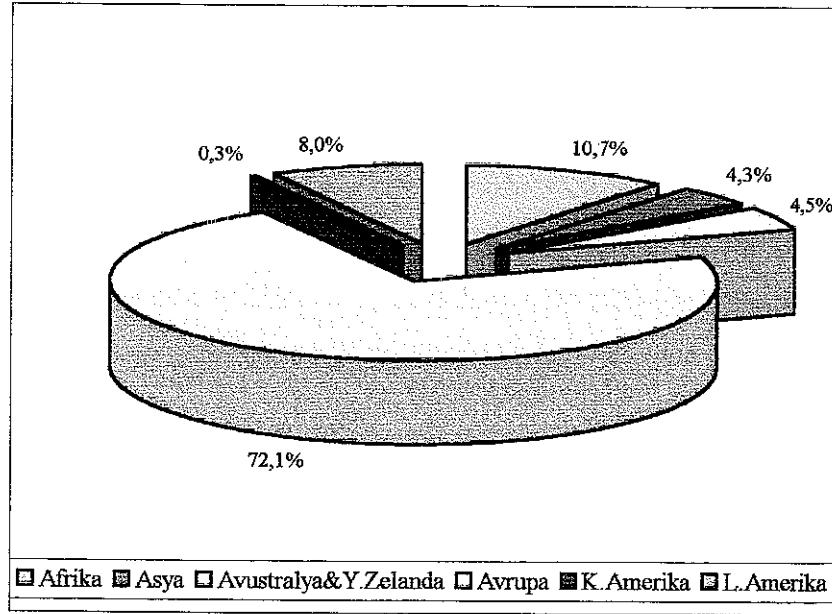
Çizelge 4.8. EUREPGAP'ın öngörülen etkileri (FoodPLUS 2004a)

Tüketicilere	Çevreye	Perakendecilere	Tarım sektörüne	Üreticilere
Besinin kaynağı konusunda aydınlatıcı bilgi, kaynağa kadar takip edebilirlik	Doğal yaşama saygı, bilinç ve sürdürülebilir tarım uygulamaları, koruyucu çevre politikaları üretmesi	Gıda güvenliği ve kalitesi konusunda sağlıklı beklentiler	Çevre ve tüketici sağlığını zedeleyen risklerin düşürülmesi	Pazara kolay ve etkin katılım
Sağlık ve emniyet risklerini azaltmak	Çevreye zararlı olumsuz etkileri azaltmak	Müşteri sağlığı ve güvenliği ile ilgili daha az risk	Tarım işçisinin sağlık riskinin düşürülmesi	Perakendeciler ile açık ilişki ve anlaşmalar
Besin üretiminde güven	Korunmacı çevre yönetim planını uygulamak	Tüketicinin ürüne olan güveni	Mevcut AB yasalarına uygunluk	Uzun vadede üretim maliyetlerinin düşürülmesi
Besinin kalite, çeşit ve emniyeti konusunda tükürün		Ürün talebinde artış	Mevcut protokollerin dengelenmesi	Kalite ve miktarda artış olanağı

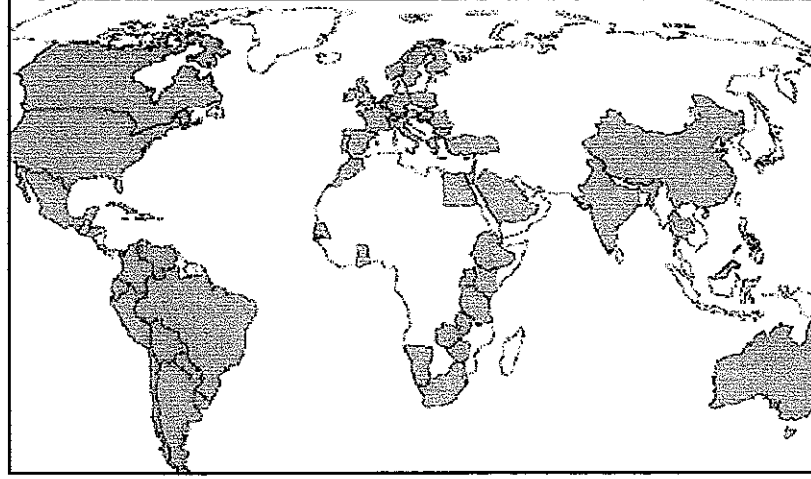
4.3. DÜNYADA EUREPGAP'in DURUMU

Uluslararası ticaret kapsamında tarife dışı bir engel özelliği taşıyan ve tüketici kaynaklı bir sivil girişim örneği olan EUREPGAP oluşumunun etkinlik alanı, kapsadığı ürünler ve uygulandığı ülkeler giderek artmaktadır. Bu oluşumun başlangıcında EUREP'in isteği yalnızca Avrupalı üreticileri sertifikalandırmak idi. Ancak bugün, dünyanın çeşitli bölgelerindeki 60 ülkede yaklaşık 80 sertifikasyon kuruluşu tarafından sertifikalandırma işlemi yapılmaktadır.

EUREPGAP sertifikalı üretici sayısı en fazla Avrupa kıtasında bulunmaktadır. Avrupa'yı ise Afrika izlemektedir. Üreticilerin büyük çoğunluğunu Avrupalı üreticiler oluşturmaktadır (Şekil 4.5). Ancak, EUREPGAP'in diğer kıtalarda uygulanması da giderek yaygınlaşmaktadır (Grijp 2004). Dünyada EUREPGAP uygulayan ülkeler (Şekil 4.6)'da koyu renkle gösterilmiştir.

Şekil 4.6. EUREPGAP sertifikalı üretici sayısı (Grijp 2004)

Şekil 4.7. EUREPGAP uygulayan ülkeler (Moeller 2004)

EUREPGAP uygulamalarının gerçekleştirildiği tüm ülkelerdeki toplam alan 2004 Haziran verileriyle 724.247 ha iken Kasım ayında 928.244 ha alana ulaşmıştır. Çizelge 4.9'da görüldüğü gibi EUREPGAP sertifikalı alan bir önceki yıla göre alan bakımından yaklaşık % 90 artış sağlanmıştır. Sertifikalı alan sıralamasında ilk sırayı 230.000 ha'lık alan ile İngiltere almaktadır. İngiltere'yi sırasıyla Güney Afrika, Hollanda ve İspanya izlemektedir. Sertifikalı üretici sayısı ise 2003 yılında 13.022 iken 2004 yılı İlk 6 aylık dönemine kadar 5.452 kişi (% 40) daha artmış ve toplam 18.000'e yükselmiştir. Türkiye'de ise 2003 yılında EUREPGAP sertifikalı ürün yetiştirilmeye başlanmış olup üretici sayısı 2004 yılında yaklaşık % 90 oranında artarak 16 olan üretici sayısı 102'ye yükselmiştir.

Çizelge 4.9. Ülkelere göre EUREPGAP sertifikalı yetiştirici sayısı ve sertifikalı alan
(EUREPGAP Document 2004)

Ülke	Sertifikalı yetiştirici sayısı			Sertifikalı alan (1000 ha)
	2002	2003	2004	2004
İngiltere	12	3400	/	230
Güney Afrika	255	926	1661	110
Hollanda	2105	3382	/	82
İspanya	1011	1844	1949	67
Kosta Rica	-	26	122	36
Şili	34	34	458	34
Yeni Zelanda	-	423	832	17
Arjantin	-	50	154	15
İsrail	1	75	619	15
Belçika	163	636	951	15
USA	2	10	43	14
Almanya	43	344	480	9
Fransa	10	268	376	9
İtalya	142	235	594	6
Türkiye	-	16	102	3
Diğer	14	1353	133	61
Toplam	3892	13022	18474	724

4.3.1. Gelişmekte olan ülkelerde EUREPGAP uygulamaları

Gelişmekte olan ülkelerde büyük ölçekli tarım işletmeleri EUREPGAP standartlarına daha rahat koşullarda uyum sağlayabilmektedir. İzlenebilirliğin kontrol edilmesinin güç olması, gıda güvenliği, hijyen standartları nedeniyle ihracatçılar üretimin sorumluluğunu almak istememektedirler. Bu durum, EUREPGAP'in temel amacı olan dünyadaki tüm üreticilere ulaşmayı sağlayan global standartları geliştirmek ile uyuşmamaktadır.

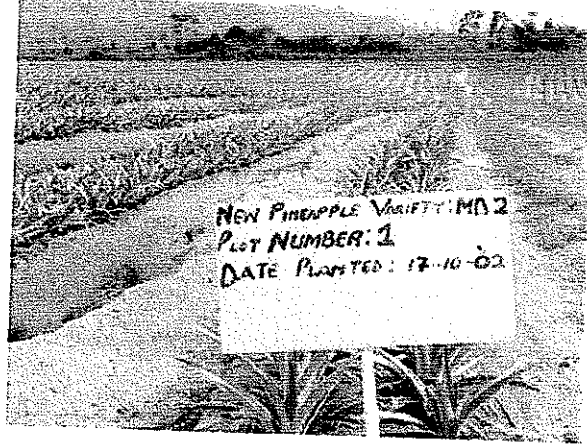
EUREPGAP, Batı Avrupa ülkelerinde ve Avrupa dışındaki bazı ülkelerdeki yetiştiricilere uygulanan kalite yönetim sistemi ile uyuşmamaktadır. Uyum kriterleri özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki küçük ölçekli üreticiler ve ihracatçılar için engel olarak düşünülmektedir. Bu amaçla gelişmekte olan ülkelerde projeler kapsamında yürütülmektedir.

Ülke örneklerinden yola çıkarak genel sonuçlar çıkarmak oldukça zor olmasına karşın, gelişmekte olan bir ülke olan Gana'daki EUREPGAP uygulamalarına ilişkin bu çalışmanın EUREPGAP'i uygulamaya yeni başlayan ve tarımsal yapı açısından benzerlik taşıyan ülkeler için açıklayıcı olacağı düşünülmüştür.

4.3.1.1. EUREPGAP sertifikalı ülke ananas örneği: Gana

Dankers vd.'nin 2003 yılında yürüttükleri proje ile gelişmekte olan ülkelerde küçük ölçekli üreticiler üzerinde EUREPGAP uygulamaları ve etkileri üzerinde çalışma yapmışlardır. Bu ülkelerden biri olan Gana dünyada ananas ihracatında en büyük paya sahiptir. Ananas ihracatının 2002 yılındaki payı dünyadaki toplam ihracat içerisinde % 13.2'dir. İhracatın % 45'i küçük ölçekli işletmeler, ihracatçılar veya birlikler tarafından gerçekleştirilmektedir. Gana'da Blue Skies (işleyici- ihracatçı) firması İngiltere'deki aldığı pazar payının sürdürmek amacıyla EUREPGAP uygulaması 2001 yılında uygulamaya başlayan tek firmaydı. Üreticiler, ürünlerine en iyi fiyatı veren ve eğitim programları düzenleyen bu firmaya satış yapmaya istekli olmalarına karşın bu firmadan ret edilme veya kredi alamama gibi olumsuzluklarla da karşılaşmışlardır. EUREPGAP sertifikasyon sürecinde firma üretici birliği düzeyinde çalışmaktadır. Üreticilerin pazarlık gücüne, ürün kalitesi ve devamlılığına göre farklı fiyat politikası uygulamaktadır. Ancak, arazi büyüklüğü ve fiyat arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Üreticiler 2 yıl boyunca eğitime tabi tutulmuş ve yurt dışından eğitmenler getirilmiştir. EUREPGAP kontrol listesi ülkede kullanılan dile çevrilerek denetçiler bilgilendirilmiştir. Üreticiler başlangıçta alt yapı yatırımları için (banyo, tuvalet, ilaç depoları, ofis) yüksek maliyetlerle karşılaşmışlardır. Bazı üreticiler ise özellikle büyük ölçekli işletme sahipleri ve aynı zamanda ihracat yapanlar daha düşük miktarda alt yapı yatırımları yapmışlardır. Ayrıca bazı üreticiler sabit maliyetleri karşılamak amacıyla kredi almışlardır. EUREPGAP uygulamalarının sonucunda ise kimyasal ilaç kullanımına standart getirilmesiyle kullanılan miktar azaltılmış, bazı ilaçlar ise tamamen kullanımdan kaldırılmıştır.

Şekil 4.8. Gana'da EUREPGAP uygulaması (USAID 2003)

EUREPGAP uygulamasının öncesi ve sonrasına ait üreticilerle görüşme yapılmıştır. Araştırma bulguları Çizelge 10'da sunulmuştur. Buna göre, üreticilerin bu süreç sonrasında ortalama % 7.8 kazancı olduğu saptanmıştır. Ortalama üretim maliyetleri aynı kalmasına karşın, bütçe yapısında değişiklik gözlenmiştir. Sabit maliyetlerdeki artış, değişken maliyetlerde azalışla telafi edilmiştir. Görüşmelerde, üreticilerin raporlarında kimyasal ilaçlardan yüksek oranda tasarruf kaydedilmiştir (% 5.4 yabancı ot, % 9.4 gübre kullanımı vb.). Derim maliyetlerinde de maksimum kalıntı limitleri nedeniyle azalma kaydedilmiştir. Buna karşın işgücünde sağlık ve emeklilik sigortasından dolayı artış yaşanmıştır. Eğitim, toprak ve su analizi, sertifikasyon ve denetleme masrafları ise Blue Skies firması tarafından ödenmiştir. EUREPGAP'in doğrudan etkisi ise arazi büyüklüğünün artmasına yol açmıştır çünkü sertifikalı üreticilere daha çok üretimde bulunmaları için firma tarafından pazar garantisi verilmiştir. Üreticilerin % 80'i ise daha önce uygulamadıkları kayıt sisteminden faydalanmışlardır. Diğer yandan, üreticiler işletmelerinin temiz ve düzenli görünümüyle gurur duyarak kendilerine prestij sağlamışlardır. Tarımsal ilaç kullanımı kurallara uygun şekilde yapılarak insan sağlığını tehdit edici riskleri azaltılmıştır.

Çizelge 4.10. EUREPGAP standartlarının uygulanmasına ilişkin ekonomik göstergeler
(Dankers 2003)

Yer	Gana'daki üreticiler
Üretici sayısı	18
Üretim maliyeti	Ortalama toplam maliyetler eşit, sabit maliyetlerde % 7.2 artış, değişen maliyetlerde düşüş
Ürün çeşidi	Ananas
Fiyat	Değişmiyor, pazar garantisi sağlanıyor
Net kar	Ortalama % 7.8 (değişebiliyor)
Diğer harcamalar	Eğitim, sertifikasyon ve ihracatçının yaptığı laboratuvar analizi

4.4. Avrupa Birliği'nin Yaş Meyve Sebze Sektör Yapısı ve EUREPGAP Uygulamaları

AB dünyadaki en büyük gıda ithalatçısı ve aynı zamanda ihracatçısı durumundadır. Bir çok ülke ile de çok sayıda ürüne yönelik ticari ilişki içerisinde bulunmaktadır. Bu nedenle AB'nin izlediği gıda kalitesi ve güvenliği politikası birlik içinde yapılan ticareti etkilememekte aynı zamanda bu politikalar uluslararası ticareti de doğrudan etkilemektedir.

4.4.1. AB yaş meyve ve sebze üretim, tüketim ve dış ticaret yapısı

4.4.1.1. Yaş meyve ve sebze üretim yapısı

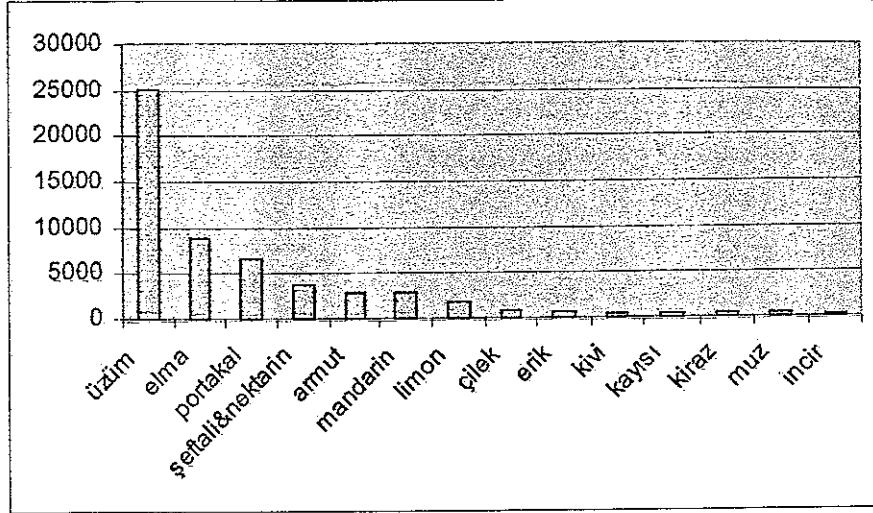
AB'de birçok ülkenin yaş meyve sebze üretimi geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Ancak, iklim koşulları nedeniyle kuzey Avrupa ülkelerine her çeşitte yaş meyve sebze üretilmemektedir. Örtüaltı üretim, üretim koşullarını kısmen değiştirirse bu ürünlere olan talebi karşılamakta yetersiz kalmaktadır. İklim nedeniyle üretimin yetersiz kalması AB dışındaki ülkeler için pazar olanağı yaratmaktadır. AB'de 2003 yılında yaş meyve toplam üretim yaklaşık 56.5 milyon tondur. Bunun 16.6 milyon tonu İtalya'dan ve 16.5 milyon tonu İspanya'dan karşılanmaktadır. Aynı yıl AB'deki yaş sebze üretimi 55.3

milyon ton olup üretimin büyük çoğunluğu İtalya ve İspanya'dan karşılanmaktadır (CBI 2004).

Çizelge 4.11. Ülkelere göre AB'de üretilen meyve miktarı (1000 ton) (CBI 2004).

Ülkeler	2001	2002	2003
İtalya	18 287	16 076	16 564
İspanya	14 930	15 739	16 477
Fransa	11 041	10 662	10 571
Almanya	4 543	4 627	4 124
Yunanistan	4 166	3 833	4 124
Portekiz	1 472	2 020	1 817
Avusturya	1 026	1 062	1 064
Hollanda	516	616	612
Belçika	473	570	520
İngiltere	337	295	298
Danimarka	32	35	47
İsveç	33	33	33
Lüksemburg	19	35	31
İrlanda	27	27	27
Finlandiya	18	17	17
Toplam AB	57.191	55.647	56.445

En çok üretilen meyveler üzüm (25.097.000 ton), elma (8.814.000 ton) ve üçüncü sırada ise portakaldır (6.558.000 ton) (Şekil 4.8). Üretim miktarı 2001 yılına göre düşmüş olmasına karşın görece olarak durağan kalmıştır.

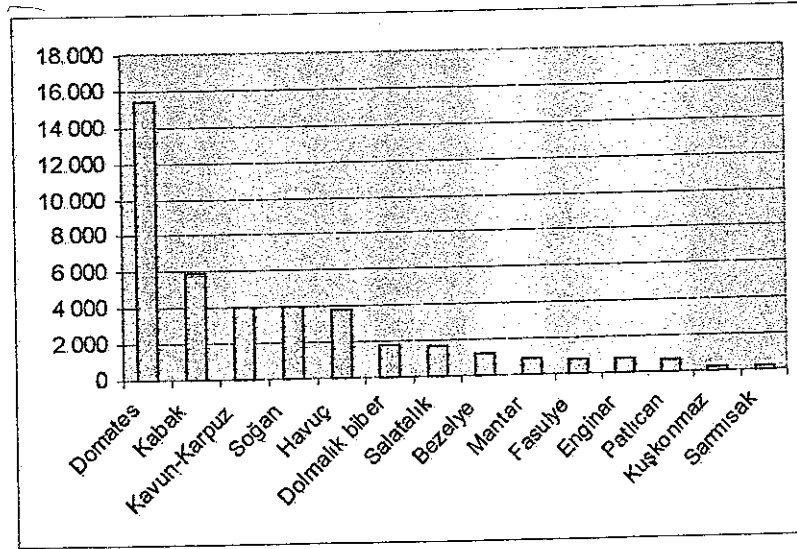
Şekil 4.9. AB’de üretilen meyveler (2003) (1000 ton) (FAO 2004)

AB’nde toplam yaş sebze üretimi 55 milyon tona ulaşmıştır. Meyvelerde olduğu gibi sebze üretiminde de İtalya ve İspanya AB yaş sebze pazarına hakim durumdadır. İtalya 2003 yılında 15.5 milyon ton sebze üretimi yapmıştır. İspanya ise yaklaşık 12 milyon ton üretim ile ikinci sıradadır (Çizelge 4.11). En fazla üretilen sebzeler domates, kabak, kavun karpuz, soğan ve havuçtur (Çizelge 4.12).

AB’ne yeni üye olan 10 ülkenin yaş meyve ve sebze üretimi 2003 yılı verileriyle 5.9 milyon ton meyve ve 8 milyon ton sebze olarak gerçekleşmiştir. Yeni üye olan ülkeler içerisinde Polonya yaş meyve sebze üretiminde lider üretici ülke konumundadır. Yeni üye 10 ülkenin toplam meyve üretiminin yaklaşık yarısı Polonya’da üretilmektedir. En önemli meyveler elma, üzüm, kiraz ve eriktir. Yaş sebze üretiminde de Polonya (% 60) birinci sıradadır. Macaristan ise % 25’lik pay ile ikinci sıradadır. En çok üretilen sebzeler, kabak, havuç, soğan ve domatestir (CBI 2004).

Çizelge 4. 12. Ülkelere göre AB’de üretilen sebze miktarı (1000 ton) (FAO 2004).

Ülkeler	2001	2002	2003
İtalya	15 304	14 155	15 459
İspanya	12 062	11 960	11 876
Fransa	8 286	8 502	8 639
Yunanistan	4 022	3 728	4 124
Hollanda	3 547	3 707	3 709
Almanya	3 686	3 602	3 604
İngiltere	2 747	2 747	2 730
Portekiz	2 304	2 225	2 230
Belçika	976	1 088	1 046
Avusturya	541	562	579
Lüksemburg	485	510	510
Danimarka	287	302	304
İsveç	269	269	261
Finlandiya	230	236	237
İrlanda	230	230	231
Toplam AB	54.975	53.822	55.277

Şekil 4.10. AB’nde üretilen sebzeler (2003) (1000 ton) (FAO 2004)

4.4.1.2. AB'nde yaş meyve sebze ürünlerine yönelik tüketim yapısı ve tüketici tercihleri

AB'nde tüketilen toplam yaş meyve miktarı 2003 yılında 25 milyon ton ve yaş sebze miktarı ise 30 milyon ton'dur. Bu miktarın yarısından fazlası İtalya, Almanya ve Fransa'ya ait olup bu ülkeler AB yaş meyve ve sebze pazarında önemli yer tutmaktadır. Batı Avrupa ülkelerinin nüfusu son yirmi yıl içerisinde giderek artmasına karşın tahminlere göre nüfusun bundan daha fazla artmayacağı öne sürülmektedir.

Diğer yandan, AB vatandaşlarının refah seviyesinin yükselmesiyle birlikte, gelir seviyelerinde artış ve yaşam tarzlarında değişiklikler olmuş ve böylece beslenme alışkanlıkları da değişmiştir. Refah seviyesinin ve harcanabilir gelirin artması AB gıda pazarındaki yüksek rekabet koşullarını daha da artırmıştır.

AB'nde tüketiciler, gıda alışverişlerinde pek çok çeşit içerisinde seçim yapmak istemektedirler. Satın aldıkları gıdanın lezzetli ve sağlığa yararlı olmasına özen göstermektedirler. Son dönemde, tüketici tercihlerini etkileyen konulardan birisi de gıdaların üretim koşulları olmuştur. AB sınırları içerisinde yaşayan tüketiciler için, satın aldıkları gıdanın, üretim ve işleme aşamalarında sağlıklı ve çevrenin korunmasına duyarlı olması büyük önem taşımaktadır.

Yaş meyve ve sebze konusunda ise ürünlerin özelliğinden dolayı tüketicilerin talep yapısı diğer ürünlerden farklıdır. Bu özellikler;

- a. Çabuk bozulabilir olması, sınırlı depolama olanakları, günlük hasat ve ulaştırma gerektirmesi,
- b. İklim koşullarına bağlılık nedeniyle talep ve arzın sürekli olarak değişmesi,
- c. Bu ürünlerde oluşan fiyat dalgalanmaları nedeniyle spot (peşin) piyasaların yaygınlığı olarak sınırlanmaktadır (Cook 2003).

Ürünlerin kendine özgü özellikleriyle tüketici profili de değişmektedir. Sağlıklı yaşama karşı artan ilgi giderek artmaktadır ve sonuç olarak Avrupalı tüketiciler öncelikle gıdaların sağlıklı olmasına önem vermektedirler. Yaş meyve ve sebzeler genellikle sağlıklı gıda olarak algılanmaktadır. Örneğin, portakalın “sağlıklı” bir ürün olduğuna dair bir imajı vardır. Çünkü portakalın vitamin bakımından zengin olduğu düşünülmektedir. Tüketicilerin dikkat ettiği bir diğer konu ise ürünlerin kalitesine verilen önemdir. Tüketicilerin, iyi kaliteye sahip ürünler için daha yüksek fiyat ödemeye istekli oldukları gözlenmiştir. Kalite anlayışı, tüketicilerin satın alma davranışlarında belirleyici olmaktadır. AB vatandaşlarının hayat standartlarının yüksek olması, pek çok çeşide sahip yaş meyve sebze ürün grubunun talep edilmesine olanak tanımaktadır (COLEACP, CBI ve PROTRADE 1997).

4.4.1.3. İthalat

AB’ndeki tüketiciler yaş meyve sebze ürünlerinin, kullanıma hazır durumda satılan işlenmiş ürünlerle rekabetiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu rekabet, gelişmekte olan ülke ihracatçıları için olumsuz bir durum yaratmaktadır. AB’ne üye ülkeler, 2002 yılında %35’lik ihracat payının yalnızca % 10’unun gelişmekte olan ülkelere temin etmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerin avantajı, AB’de üretim yapılamayan veya yetersiz üretimin yapıldığı sezon dışı zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Bu ülkeler için ihracat potansiyeli egzotik meyveler ve mevsim dışı yaş meyve sebzelerde oldukça fazladır. Elma ve armut en fazla tercih edilen mevsim dışı meyvelerdir. Gelişmekte olan ülkeler için özellikle bezelye ve muz önemli role sahiptir. Mevsim dışı yaş meyve sebzeler; bezelye, tatlı biber, dolmalık kabak, kavun, üzüm, şeftali ve nektarindir. İlkbahar, yaz sezonunda ise güney yarımküreden çok miktarda narenciye ithal edilmektedir (CBI 2004).

AB ülkeleri içerisinde Almanya lider ithalatçı ülkedir. 2002 yılında 5.9 milyon € değerinde 7.2 milyon ton yaş meyve sebze ithalatı yapmıştır. Almanya’yı İngiltere ve Fransa izlemektedir. Meyve ithalatı Birlik dışı ülkelere daha çok yapılmasına karşın, sebze ithalatı birlik içi ülkelere yapılmaktadır. Yeni üye ülkelere ise Polonya en fazla meyve ithalatı yapmakta iken Çek Cumhuriyeti en fazla sebze ithal eden ülkedir.

Çizelge 4.13. AB'nin yaş meyve sebze ürünlerine yönelik ithalat yapısı (2002) (Eurostat 2003)

	Meyve	Sebze
Toplam ithalat (a+b)	14 4 milyar €	8 4 milyar €
a. AB içi	8 6 milyar €	7 1 milyar €
b. AB dışı	6 1 milyar €	1 2 milyar €
Gelişmekte olan ülkeler	5 2 milyar €	0 8 milyar €
1. İthalatçı ülke	Almanya	Almanya
2. ve 3. İthalatçı ülke	İngiltere, Fransa	İngiltere, Fransa
1. ve 2. İhracatçı (birlik içi)	İspanya, İtalya	İspanya, İtalya
1. İhracatçı (birlik dışı)	Latin Amerika, Güney Afrika, Türkiye ve Fas	Fas, Kenya, Türkiye, Mısır ve Peru
Yeni üye ithalatçı ülke	Polonya	Çek Cumhuriyeti

4.4.1.4. İhracat

AB'nin 2002 yılındaki toplam yaş meyve ihracatı 10.3 milyar € ve 14 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Başlıca ihracatçı ülkeler, İspanya ve İtalya'dır. Diğer önemli ülkeler ise Belçika, Fransa ve Hollanda'dır. İhracatçı ülkelerin birlik dışı hedef ülkeleri ise Doğu Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. AB üyesi ülkelerden birlik dışına yaş meyve ihracat değerinin yalnızca % 16'sı ihraç edilmiştir. İhracatı yapılan en önemli meyveler; elma, portakal, muz, ve mandarindir. Ancak muz ihracatı, re-export yoluyla yapılmaktadır (Çizelge 4.14). Yaş sebze ihracatı ise toplam 8 milyar € olarak kaydedilmiştir. Bunun 6.9 milyar €'su birlik içi ülkelere, 1.1 milyar €'su ise birlik dışı ülkelere yapılmıştır. Bu ülkeler; İsviçre, ABD, Doğu Avrupa Ülkeleri (Rusya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti), Japonya ve Kanada'dır. İhracatı en fazla yapılan sebzeler ise domates (% 27), dolmalık biber (% 14) ve marul (% 11) dur. Ayrıca, AB'de re-export uygulaması yapılmaktadır. Bu uygulama ile 23.2 milyar € yaş meyve sebze

ithal edilip 18.7 milyar € ihraç edilmektedir. Hollanda'da re-export uygulaması oldukça yaygındır.

Çizelge 4.14. AB yaş meyve sebze ürünleri ihracat yapısı (2002) (Eurostat 2003)

Göstergeler	Meyve	Sebze
Toplam ihracat (a+b)	10.3 milyar €	8.0 milyar €
	13.9 milyon ton	9.2 milyon ton
a. AB içi	9 milyar €	6.9 milyar €
b. AB dışı	1.3 milyar €	1.1 milyar €
Hedef pazarlar		
a. Birlik içi	Almanya	Almanya
b. Birlik dışı	Doğu Avrupa ülkeleri, ABD	İsviçre, ABD ve Doğu Avrupa Ülkeleri
İhracatçı ülkeler	İspanya, İtalya	İspanya, Hollanda

4.4.2. AB'nde ülkelere göre EUREPGAP uygulamaları

Gıda güvenliği hareketinin başlaması İngiltere'deki yaş meyve sebze gıda zincirinin üzerinde yönlendirici etkisi olmuştur. Perakendeciler, ürün yönetimini ilgilendiren her alanda sözleşme hazırlamıştır. Büyük ölçekli süpermarketlerin tamamına yakını tedarikçilerinden sağladıkları ürünlerde gıda güvenliği ve kalitesini talep etmeye başlamışlardır.

İngiltere'nin en büyük perakendeci kuruluşları (Tesco, Sainsbury's, Asda, Safeway, Waitrose, Marks & Spencer) EUREP tarımsal uygulama rehberlerini hazırlayarak hayata geçirmiştir. Bunun anlamı, 2003-2005 yılları içinde bütün üretici gruplarının ürünlerini sunmak için EUREPGAP sertifikasını almak durumunda olmalarıdır. Bu sertifika ile gıda güvenliği, üreticinin idaresi altında sağlanmaktadır. Teknik şartnameler ile uyum kriterleri, ithalatçı tarafından ve bağımsız organizasyonlar tarafından sağlanan denetçilerce kontrol edilmiştir. Perakendeciler ise ortaklıklarını geliştirmek amacıyla

Üretici gruplarını ziyaret etmektedirler. İhracatçı, ithalatçı ve perakendeciler her sezonda bütün eşitleri için hasat sonrası kalıntı kontrolü yapmaktadırlar. Ayrıca hükümet, türünler İngiltere'ye ulaştıktan sonra kontrolünün sorumluluğunu ve depolanmasını üstlenmiştir. Bununla birlikte, güvenlik standartlarına ek olarak, gıdanın görünüşüne ait (renk, koku, tat, büyüklük vb.) kalite kontrolleri konusuna özellikle İngiliz perakendeciler dikkat etmektedirler. Kalite kontrol noktaları, ithalatçı ve perakendeci düzeyinde yürütülmektedir.

İngiltere rneğinde olduğu gibi Fransa da tüketicilerin gıda güvenliğine ilişkin taleplerini karşılamak için EUREPGAP standartlarını uygulamak için harekete geçmiştir.

Fransız perakendecileri, yurt içindeki markaların kalitesini güvence altına alarak geliştirmişlerdir. Bu markaların kalitesi; trnlerin üretim, işleme, işleme tarzına ait izlenebilirliği ile garanti altına alınmıştır. Paketleme ve pazarlamadan daha çok tarımsal üretim üzerine yoğunlaşılmıştır. Diğer yandan, Fransız perakendecileri ithal ettikleri trnlerin gıda güvenlik ve kalitesini sağlamak için merkezi bir organizasyon yapısı içerisinde hareket etmeye başlamışlardır. Bu perakendecilerden birisi olan Carrefour EUREPGAP'i uygulayan ilk perakendeci kuruluştur.

Almanya ise perakende sektörünün yapısal değişimiyle birlikte süpermarketler aracılığıyla yapılan yaş meyve sebze perakendeciliği geliştirmiştir. Alman perakendecilerin çoğu gıda kalite standartlarına uyum sağlamakta ve bazı perakendeciler ise fiyat öğesini kaliteden daha çok önemsemişlerdir. Örneğin, Aldi isimli perakendeci firma pazarda lider konumunda olup, gıda kalite ve güvenlik standartlarına uymadığı için pazar payında düşüş yaşamıştır. EUREPGAP' in yasal sorumluluğunu üstlenen FoodPLUS'ın Almanya'da olması ise EUREPGAP protokolünün daha yakından tanınmasına ve standartlar hakkında bilgiye daha rahat ulaşıma neden olmuştur.

4.4.3. AB ülkelerinde EUREPGAP talebi

Avrupa'daki yaş meyve ve sebzenin % 90'ı büyük marketlerde satılmaktadır. Bu durum da tüketicisine sağlıklı ve güvenilir tasdik edilmiş ürünler sunan perakendeci kuruluşlar açısından ticari kazanç açısından büyük önem arz etmektedir.

AB üyesi ülkelerdeki perakendecilerin EUREPGAP sertifikalı ürün taleplerinin hızla artmakta olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde, perakendecilerin EUREPGAP sertifikalı ürün talep etme açısından en büyük pay % 90 ile Hollanda'ya ait olup bu ülkeyi sırasıyla; % 65 ile İngiltere, % 51 ile Belçika ve % 43 ile İsveç izlemektedir (FoodPLUS 2004).

EUREP'e üye perakendeci kuruluşların tamamına yakını Avrupa merkezlidir. Yalnızca, Güney Afrika'da bulunan "Pick'n Pay" firması başka bir bölgede yer almaktadır. Günümüzde 36 üye perakendeci kuruluş bulunmaktadır. Çizelge 4.14'de gıda sektöründe EUREPGAP'e üye perakendeci kuruluşların isimleri verilmiştir. Kuruluşlar, internet ortamında EUREP'a başvuruda bulunarak üye olmak istemlerini belirtebilmekte ve eğer yönetim kurulu bu isteklerini onaylarsa EUREP'e üye perakendeci kuruluşlardan birisi olabilmektedirler.

Çizelge 4.15. EUREP'e üye perakendeci kuruluşlar (USDA 2003)

Perakendeci	Ülke	Perakendeci	Ülke
Ahold	Hollanda	Metro	Almanya
Albert Heijn	Hollanda	Migros	İsviçre
Asda	İngiltere	Monoprix	Fransa
CBL	Hollanda	Musgraves Supervalu Centra	İrlanda
Coop	İsveç	Pick n Pay	Güney Afrika
Coop	İsviçre	Safeway	İngiltere
Coop	İtalya	Sainsbury's	İngiltere
Delhaize	Belçika	Schuitema	Hollanda

Çizelge 4.15 (devamı). EUREP'e üye perakendeci kuruluşlar (USDA 2003)

Perakendeci	Ülke	Perakendeci	Ülke
DRC/Belgium Auction Market	Belçika	Somerfield	İngiltere
Eroski	İspanya	Spar Österreich	Avusturya
Globus SB Warenhaus Holding	Almanya	Superquinn	İrlanda
Kesko	Finlandiya	Superunie	Hollanda
ICA S	İsveç	Tesco	İngiltere
Laurus	Hollanda	Trade Service NL	Hollanda
Marks-Spencer	İngiltere	Waitrose Ltd.	İngiltere
McDonald's EU	Almanya		

4.4.4. AB'nde uygulanan tarım yasaları ve EUREPGAP ilişkisi

AB yasaları kapsamında yer alan tarıma ilişkin düzenlemeler içerisinde EUREPGAP sistemine ilişkin doğrudan belirtilen bir ifade bulunmamaktadır. Ancak EUREPGAP sisteminin alt yapısını hazırlayacak nitelikte olan ve sistemin uygulanmasını teşvik edici nitelikteki düzenlemeler, AB yasaları ve uygulanan politikalar içerisinde yer almaktadır. EUREPGAP standartlarına uyum isteğe bağlıdır. Ancak standartlara temel oluşturulan kuralların bazıları, AB düzenlemeleri kapsamında “uyumu zorunlu” kurallar olarak yer almıştır.

AB Komisyonu Ocak 2000 tarihinde “Beyaz Kitap” adlı gıda güvenliğine ilişkin düzenlemelerin yer aldığı bir bildiğe yayınlamıştır. Burada, yaşanan son krizlerin AB'nin mevcut gıda güvenliği politikasının eksik yanlarını ortaya koyduğundan hareketle, tutarlı ve şeffaf kurallar yoluyla gıda mevzuatının modernizasyonu, gıda zincirinin her aşamasında kontrollerin artırılması, insan sağlığı ve tüketicinin korunması, bilimsel tavsiye sisteminin güçlendirilmesi amacıyla yeni bir gıda politikasının, aşağıda belirtirken, oluşturulmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Komisyona, yeni gıda politikasının üç temel strateji üzerine kurulmasını önermiştir). Bunlar (Yıldız 2002);

a. Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesinin (European Food Safety Authority- EFSA) kurulması üzerine bir stratejidir. EFSA'nın amacı, gıda güvenliği ile ilgili yasaların son derece açık ve şeffaf bir dille yazılması, gıdaların çiftlikten sofraya ulaşana kadar olan yolculuğunun her bir aşamasının sıkı biçimde denetlenmesi, denetimlerin bütünüyle bilimsel bir temele oturtulması, dolayısıyla insan sağlığının ve tüketicilerin korunmasının teminat altına alınmasıdır.

b. Gıda Mevzuatının "tarladan çatala" yaklaşımı çerçevesinde uygulanması konusudur. Burada zincirleme denetim sistemi ile ilk aşamadan nihai ürünün tüketildiği ana kadar gıdaların üretim, pazarlama ve tüketim öncesi süreci belirli standart ve kurallarla düzenlenmektedir.

c. Yem ve gıda alanında faaliyet gösteren kişilerin gıda güvenliğinden öncelikli olarak sorumlu tutulması ve üye ülkelerin bu kişilerin faaliyetlerinin gözetim ve kontrolünü sağlaması şeklindedir (İKV 2004).

AB'deki tüketicilerin tercihlerindeki yeni yönelimler ve izlenen "tarladan sofraya" yaklaşımı Birliğin tarım politikasını da etkilemiştir. Gıda zincirinin her halkasının denetlenmesini öngören yeni birlik yaklaşımı, üretimin ilk aşaması olan tarım sürecini de kapsamaktadır. Bu nedenle, birliğin OTP'sında bazı değişikliklere gidilmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan OTP, Gündem 2000 Yatay Tüzük düzenlemeleri ile oluşturulan kurallardan, "üretimin çevre faktörü dikkate alınarak yapılması ve aksi halde, doğrudan desteğin kısıtlanması veya tamamen durdurulması" gibi kuralları kapsayan "çevre koruma yükümlülükleri"dir. Ayrıca, OTP Gündem 2000'nin devamı niteliğinde olan Mid-Term Review (Ara Dönem Değerlendirme) yayınlanmıştır. Bu bildirmede, OTP kapsamındaki düzenlemeler güncellenmiş ve yeni maddeler eklenmiştir. AB Komisyonu bu kapsamda belirledikleri politikaların tüm kesimler tarafından memnuniyetle karşılanmasına çaba göstermiştir. Amaç, tüketicinin tarıma ve gıdaya yönelik kaybolan güvenin yeniden kazanılmasıdır. Üretim ve üretime

ilişkin aşamalarının şeffaf olmasının bu kaybı telafi edeceği öngörülmüştür. 2002 yılında 13. Uluslararası Tarım İşletmeleri Yönetimi Kongresi'nde özellikle iki konu üzerinde durulmuştur. Birincisi, modern tarım teknik ve standartlarına üreticilerin uyum gösterebilmesi için destek verilmesi gerektiği, diğeri ise tüketicinin kaybolan güveninin tekrar kazanmak gerektiği ifade edilmiştir (Arfini 2003).

EUREPGAP Protokolünün ilk maddelerinde yer alan "izlenebilirlik" ilkesi AB'nde 178/2002 sayılı yeni Gıda Kanunu Yönetmeliğinde açıklanmıştır. Bu yönetmelik, 1 Ocak 2005 tarihinde gıdaların izlenebilirliği yasal bir nitelik kazanmış olup iyi tarım uygulamalarını ve kalite yönetimi uygulamalarını kapsamaktadır. Madde 11 ve Madde 18'de gıda izlenebilirliği ile ilgili olup şu ifadeler almaktadır;

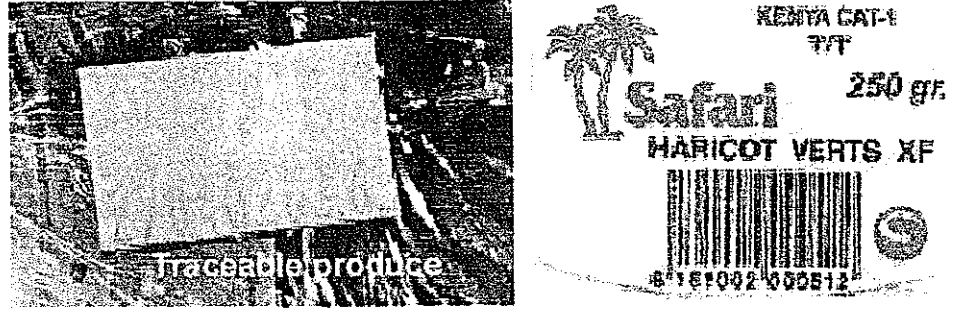
Madde 11: "AB'ye ihraç edilecek bütün tarım ürünleri AB tarafından tanınan bütün şartlara uymak zorunluluğundadır".

Madde 18: "AB'ye ihraç edilecek gıda, gıdanın elde edildiği hayvan, bitki ya da gıda maddesinde öngörülen veya ortaya çıkması beklenen herhangi bir maddenin tespit edilmesi için üretimin işleme ve dağıtım ile ilgili tüm aşamalarında izlenebilirlik tesis edilmesi zorunludur" (EC 2002).

İzlenebilirlik standardı, dünyanın bir çok ülkesinde EAN (European Article Numbering Association) International'ın yönetiminde geliştirilen tanımlama ve numaralandırma standardı olan EAN-UCC (Uluslararası Mal Numaralama Örgütü) Sistemi ile sağlanmaktadır. EAN-UCC Sisteminin yerel uygulamaları, EAN International'a bağlı yerel EAN Numaralama Organizasyonları tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak bu sistem, EUREPGAP için gereklilik yaratmamakla birlikte EUREPGAP uygulamalarını yerine getirmekte etkili olmaktadır. Bu sistem, bilgi standardı tanımlama ve uygulama sistemi anlamına gelmektedir. EAN International'ın yönetiminde geliştirilen tanımlama ve numaralandırma standardı tüm dünyada elektronik ticaretin altyapısını oluşturmaktadır. Temel amacı, ticari ve endüstriyel ortamlarda hareket gören ticari ürünler (mal ve hizmetler) ile taşıma birimlerinin tanımlanmasını (identification) sağlamak olarak belirlenmiştir. Bu sistem

ile birlikte ticari ürünler ve taşıma birimlerinin yanında yerler (lokasyon) ve demirbaşlar da tanımlanmaktadır. Tanımlama amacıyla kullanılan numara, bütün dünyada geçerlidir ve bir ticari ürünün, yerin ya da demirbaşın tüm dünyada tek bir numara ile tanınmasını sağlamaktadır. Örneğin, Şekil 4.8'deki gibi ürünlere numara ve barkod verilerek bunların izlenebilirliği sağlanmıştır.

Şekil 4.11. İzlenebilirliği olan ürünler (Emmeloord 2003)

Diğer yandan, EAN-UCC Sistemi ile, dünya üzerindeki her bir değişik ticari ürüne bu ürünü dünya üzerinde tek olarak tanımlayacak bir numara verilmekte ve bu numara GTIN (Global Trade Item Number-Ticari Ürün Numarası) olarak anılmaktadır. GTIN, ürünü kimliklendiren bir numara olup ürünün özelliklerine ilişkin hiçbir bilgi içermemektedir. Ürünün tanımında değişiklik olmadığı sürece ürünün numarası da aynı kalmaktadır (AİB 2003).

Ticari ürünlerin tanımlanması ve numaralanması ile bu numaraların barkodlarla simgelenmesi; satış noktalarındaki satış işlemlerine olduğu gibi, fabrika, dağıtım merkezi, depo gibi ortamlarda malın teslim alınması, envanter yönetimi, mal sevkiyatı gibi birçok lojistik uygulamaların doğru bir şekilde zamandan kazanılarak hızlı bir şekilde yapılmasını sağlar. Ticari ürünlerin tanımları, numaraları ve barkodları; ticari ürünün hareket ettiği tedarik zinciri içinde ve dağıtım kanalları boyunca gerçekleştirilen, satın alma, envanter yönetimi, sipariş verme, satış ve satış noktası operasyonlarında otomasyon yapılmasını sağlayarak işlemlerin elektronik ortamda gerçekleştirilmesine olanak vermektedir (TOBB 2004).

Diğer yandan, AB'nin kurumları ve politikaları sivil organizasyonlara büyük önem göstermekte ve desteklemektedir. Bu kapsamda düzenlenen sempozyumlar ve projeler ile kamuoyu bilinçlendirilmektedir.

4.4.5. Avrupa yaş meyve sebze ortak piyasa düzenlemeleri

AB'nde pazarlanabilen tarım ürünlerinin tamamına yakını OIP kapsamındaki ortak piyasa düzenlemesine göre yönlendirilmektedir. Bu amaçla Ortak Piyasa Düzenlemeleri (OPD), tarımsal ürünler için oluşturulmuş ve her ürüne özel ayrı bir düzenleme yapılmıştır. Bu piyasa düzenleri, fiyat ve müdahale, topluluk içi serbest dolaşım, üçüncü ülkelerle ticaret, rekabet ve finansman politikalarını kapsamaktadır (Eriktan vd 2002). AB'nde ilk OPD kapsamında; tahıllar, pirinç, nişastalı patates, zeytinyağı, şeker, süt ve süt ürünleri, proteinli bitkiler, yağlı tohumlar, şerbetçi otu, keten, kenevir, ipekböceği, kurutulmuş yem, yaş meyve-sebze, işlenmiş meyve-sebze, tekstil ürünleri (pamuk), şarap, tütün, sığır-dana eti, koyun-keçi eti, domuz eti, kümes hayvanları ve yumurta olmak üzere toplam 22 üründen oluşmaktadır. Bu ürünlerin kendi alt gruplarına yönelik olarak özel düzenlemeler de bulunmaktadır. Meyve ve sebzeler OPD içinde 3 gruba ayrılmaktadır. Yaş meyve ve sebzeyle ilişkin düzenlemenin amacı, yetiştiricilere yüksek gelir düzeyi sağlamak ve piyasayı istikrarlı bir hale getirmektir. Piyasayı düzenlemeye yönelik olarak 1996 tarih ve 2200/96 sayılı Yönetmelik kapsamında; yaş meyve ve sebze ürünlerin sınıflandırılması, üretici organizasyonları, branşlar arası organizasyonlar ve anlaşmalar, müdahale düzenlemeleri, üçüncü ülkelerle ticaret, ulusal ve topluluk denetimleri ve genel hükümler bulunmaktadır (Sayın vd. 2004).

Temel amacı fiyat istikrarı ve üreticilere adil bir yaşam standardı sağlamak olan ortak piyasa düzeni kapsamında bu amaçlara ulaşmak için aşağıdaki araçlar kullanılmaktadır (Koç 2004):

- a. Ürün standartları (Derecelendirme),
- b. Üretici organizasyonlarının oluşturmak,
- c. Sektör organizasyonlarını kurmak ve sektör organizasyonları arasında işbirliğini geliştirmek,

- d. Müdahale sistemi,
- e. AB dışı ülkelerle sabit ticaret kuralları,
- f. Kalite kontrol sistemi.

Diğer yandan, yönetmelik kapsamında bulunan maddelerde yaş meyve sebze üretimi sırasında ve sonrasında karşılaşılan yoğun girdi kullanımıyla yaratılmakta olan sorunları aşabilmek için temel amacı “çevre ve insan sağlığının korunması” olan İTU esaslarının konuları üzerinde önemle durulmaktadır. Böylece, OPD ile yaş meyve sebzenin üretiminden tüketiciye ulaştırılmasına kadar olan süreç düzenlemelerle kontrol altına alınmakta olup İTU uygulamalarının bir diğer yasal dayanağı haline gelmektedir.

4.4.6. AB tüketici politikası

AB, vatandaşlarının refah düzeylerini artırmayı hedeflemektedir. Bu amaç için kullanılan en etkili araçlardan birisi de “Ortak Tüketici Politikası”dır. Bu politikanın amacı; tüketicilerin sağlığının korunması, güvenliğinin sağlanması ve ekonomik çıkarlarının korunması esaslarına dayalıdır. Ülke sınırlarının kaldırılmasıyla, sanayi ve hizmet sektörüne daha iyi büyüme olanakları sağlamak ve tüketicilere daha düşük fiyatlarla daha geniş bir ürün yelpazesi sunmak amaçlanmıştır. Tek pazarda, AB vatandaşları AB üyesi devletlerde ek vergi ödmeden istedikleri ürünü satın alabilirler. Ancak, tüketicilerin, tüm bu faydaların yanı sıra iç sınırların kaldırılması sonucunda ortaya çıkabilecek sağlıksız gıda maddeleri, yanıltıcı reklamlar, her gün kullanılan ürünler içinde bulunan tehlikeli maddeler gibi zararlı unsurlara karşı korunmaları da gerekir. Bu olumsuzlukları önlemek, AB'nin tüketiciyi koruma politikası, tüketiciler tarafından satın alınan ürünlerin emniyetli, mal ve hizmet ticaretinin adil olmasını sağlamayı amaçlamaktadır (EC 2004).

AB tüketici politikasının esaslarından bir diğeri de tüketicinin ekonomik çıkarlarını korumak olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede tüketici, üretim hatalarından, yanıltıcı reklamlardan, dürüst olmayan ticari uygulamalardan korunmaktadır. AB'nin izlediği tüketici politikasının temel esaslarını tüketicinin sağlığının korunması, güvenceliğinin sağlanması ve ekonomik çıkarlarının korunması oluşturmakta olmasına karşın, ayrıca

tüketicinin tazmin edilme hakkı, bilgilendirme ve eğitim hakkı ile temsil edilme hakkına da büyük önem verilmektedir. AB'nin tüketici hakları ile ilgili kurallarında temel amaç tüketicilerin yaptıkları alışverişlerdeki haklarını daha iyi anlamalarını sağlamaktır. Bu nedenle, alışveriş ve ilgili sözleşmelerde özel hususların açık ve anlaşılır bir dille açıklanması şart koşulmuştur. Tüketici politikasıyla ilgili kuralların anlaşılabilirliği arttırmak için şeffaflık kurallarına ayrıca bir de bekleme süresi hükmü de getirilmiştir. Bu hükümler ile, kapıdan ve mesafeli satışlar, devre mülkler, paket tatiller ve tüketici kredileri hakkında düzenlemeler yapılmıştır (İKV 2004)

AB tüketici politikaları kapsamında EUREPGAP, sağlık ve gıda güvenliği konusunda EFSA'nın ana amacına destek vermekle birlikte tarımsal ürünlerin tarladan sofraya ulaşana kadar olan her bir aşamasının sıkı biçimde denetlenmesi, denetimlerin bütünüyle bilimsel bir temele dayanması, dolayısıyla insan sağlığının ve tüketicilerin korunmasının garanti altına alınmasına olanak olarak tanımlanmaktadır (EFSA 2004)

4.4.7. AB'nin yaş meyve sebze sektöründe pazara giriş talepleri

AB'deki düzenleme ve kuralların uyum sağlama çalışmalarını takiben 1993 yılından itibaren kalite standartları AB'nin tüm ülkelerine aynı biçimde uygulanmaktadır. OTP çerçevesinde meyve ve sebzeler için kalite standartları, 1996 tarih ve EC 2200/96 sayılı temel düzenleme ile kesin olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemelere uymayan ürünlerin pazara girmesine izin verilmemektedir. Kalite düzenlemelerinin yanında paketleme, etiketleme ve çevre ile ilgili düzenlemeler de vardır. AB'nin bu tür düzenlemelerinin yanı sıra ithalatçı firmalar da kendilerine ait yazılı olmayan kalite standartlarına sahiptir. Bu nedenle AB talepleri, AB ithalatçıların talep ettiği kalite için gösterge olarak kabul edilebilir. AB kalite standartlarının kapsamadığı ürünler için Birleşmiş Milletler standartlarını uygulamaktadır. Yaş meyve ve sebze üreticileri için zorunlu standartlar olmayan meyve ve sebze kalite standartlarının Avrupa'da önemi hızla artmaktadır (ASD 2001)

EUREPGAP zorunlu bir standart olmayıp isteğe bağlı olarak uygulanmaktadır. Ancak bu yönüyle ihracatçılar için tarife dışı bir engel benzeri bir önemi olmaktadır. AB'nde perakende pazarında yer alan, perakendeciler müşterilerine en iyi kaliteye sahip

ürünleri satmak istemektedirler. Diğer yandan ihracatta zorunlu bir düzenleme olan “Maksimum Kalıntı Düzeylerine” (Maximum Residue Levels) uyum da gerekmektedir. Uyumsuzluk durumunda ise ürünler kabul edilmemektedir. AB’de kalıntı düzeylerini kontrol altına alan düzenlemeler mevcuttur. Bu konuya ilişkin ayrıntılı bilgi, çalışmanın Türkiye kısmında verilmiştir.

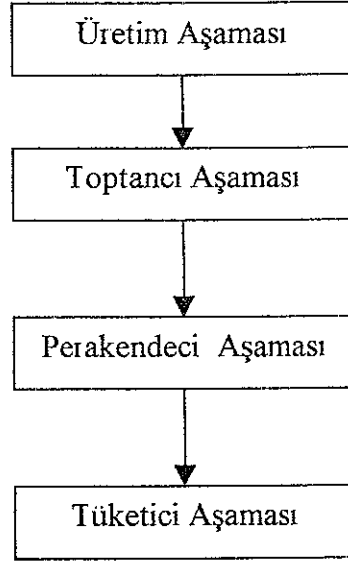
4.4.8. AB’inde yaş meyve-sebze ticaret kanalı

AB’de üreticiden ihraç edilen yaş meyve sebzenin üreticiden tüketiciye ulaşması 4 aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar üretimle başlamakta olup üretilen ürünler öncelikle toptancılara ve daha sonra perakendecilere ve nihai olarak tüketicilere ulaştırılır (Şekil 4 11). Üretim aşamasında üreticilerin çalışma alanları yaş sebzenin üretimi, hasat öncesi işlemler, ilk işleme çalışması, kalite kontrol ve büyük ölçekli paketleme olmaktadır. Özel veya kooperatif şeklindeki ihracat organizasyonları ise üretim aşamasında, ürünlerin yıkanması, ayrılması, ihracat için paketlenmesi ve üyeleri adına satışta bulunmak gibi faaliyetleri kapsamaktadır. İthalat yapan toptancıların büyük çoğunluğu ithalat prosedürlerinin yerine getirilmesine büyük önem vermektedirler. Ayrıca, birçok ithalatçının üreticilerle uzun dönemli ilişkileri bulunmaktadır. Pazarlama ve satış perakende aşamasının en önemli unsurlarıdır. Yaş meyve ve sebzelerin perakendeciliği, tüketicilere çok çeşitli satış noktaları sunmaktadır. Bu kapsamda, indirimli yaş meyve sebze mağazaları (discount shops), hiper ve süpermarketler, semt pazarları, doğrudan üreticilerden gibi çeşitli seçenekler bulunmaktadır.

ürünleri satmak istemektedirler. Diğer yandan ihracatta zorunlu bir düzenleme olan “Maksimum Kalıntı Düzeylerine” (Maximum Residue Levels) uyum da gerekmektedir. Uyumsuzluk durumunda ise ürünler kabul edilmemektedir. AB’de kalıntı düzeylerini kontrol altına alan düzenlemeler mevcuttur. Bu konuya ilişkin ayrıntılı bilgi, çalışmanın Türkiye kısmında verilmiştir.

4.4.8. AB’nde yaş meyve-sebze ticaret kanalı

AB’de üreticiden ihraç edilen yaş meyve sebzenin üreticiden tüketiciye ulaşması 4 aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar üretimle başlamakta olup üretilen ürünler öncelikle toptancılara ve daha sonra perakendecilere ve nihai olarak tüketicilere ulaştırılır (Şekil 4.11). Üretim aşamasında üreticilerin çalışma alanları yaş sebzenin üretimi, hasat öncesi işlemler, ilk işleme çalışması, kalite kontrol ve büyük ölçekli paketleme olmaktadır. Özel veya kooperatif şeklindeki ihracat organizasyonları ise üretim aşamasında, ürünlerin yıkanması, ayrılması, ihracat için paketlenmesi ve üyeleri adına satışta bulunmak gibi faaliyetleri kapsamaktadır. İthalat yapan toptancıların büyük çoğunluğu ithalat prosedürlerinin yerine getirilmesine büyük önem vermektedirler. Ayrıca, birçok ithalatçının üreticilerle uzun dönemli ilişkileri bulunmaktadır. Pazarlama ve satış perakende aşamasının en önemli unsurlarıdır. Yaş meyve ve sebzelerin perakendeciliği, tüketicilere çok çeşitli satış noktaları sunmaktadır. Bu kapsamda, indirimli yaş meyve sebze mağazaları (discount shops), hiper ve süpermarketler, semt pazarları, doğrudan üreticilerden gibi çeşitli seçenekler bulunmaktadır.

Şekil 4.12. AB yaş meyve-sebze ticaret kanalı (CBI 2004)

Dünyada yaş meyve ve sebze ürünlerinin ticaretinin yönlendirilmesinde süpermarketlerin rolü ve önemi giderek artmaktadır. Avrupa'da süpermarket kanalıyla yaş meyve sebze satışının 2002 yılında toplam 73 milyar \$ ve toplam nihai satışların ise 100 milyar \$ olduğu belirtilmiştir (Cook 2004) EUREPGAP sertifikalı yaş meyve sebzeler ise süpermarketler tarafından talep edilmektedir. Bu nedenle süpermarketlerin konumu büyük önem arz etmektedir. Örneğin, Fransa'da yaş meyve ve sebzelerin perakendeciliğinde en büyük payı çeşitli büyüklükteki marketler almaktadır. Buna göre hipermarketler % 30, süpermarketler % 25 ve normal marketler % 20 pay almaktadırlar. Almanya'nın yaş meyve sebze perakendeciliğinde ilk sırayı indirimli mağazalar (% 49), ikinci ve üçüncü sırayı ise süper ve hipermarketler (% 39) almaktadır (CBI 2004)

4.5. Türkiye’de Yaş Meyve Ve Sebze Üretimi, Dış Ticareti Ve EUREPGAP Uygulama Olanakları

4.5.1. Yaş meyve ve sebze üretimi

Türkiye toplam 26 milyon ha tarım alanına sahip olup bu alanın, yıllar itibariyle kullanım amaçlarına göre dağılımı Çizelge 4.16’da gösterilmiştir. Buna göre, 1970 yılından 2002 yılına kadar, sebze ve meyve alanında artış gözlenmekte iken zeytinlik ve ekilen tarla arazisinde azalış kaydedilmiştir.

Çizelge 4.16. Yıllar itibariyle tarım alanlarının kullanım amacına göre sınıflandırılması (1000 ha) (DİE 2002)

Yıllar	Ekilen Alan	Nadas	İşlenen tarla alanı	Sebze alanı	Bağ alanı	Meyve alanı	Zeytin alanı	Toplam
1970	15.591	8.705	24.296	447	845	1.019	731	27.338
1980	16.372	8.188	24.560	596	820	1.386	813	28.175
1990	18.868	5.324	24.192	635	580	1.583	866	27.856
2000	18.207	4.826	23.033	793	535	1.418	600	26.379
2002	18.123	5.040	23.163	831	530	1.435	620	26.579

Türkiye, 43 milyon ton yaş meyve ve sebze üretimi ile dünyanın önemli üretici ülkelerinden birisi konumundadır. Ülkemiz yaş meyve üretimi 4 ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar sırasıyla; üzüksü meyveler, yumuşak çekirdekli meyveler, turunçgil meyveleri, taş çekirdekli meyvelerdir. 2003 yılı itibariyle yaklaşık 11.5 milyon ton meyve üretimi içinde üzüksü meyveler % 37 ile en önemli paya sahiptir. Sofralık üzüm bu grubun ticari önemi en fazla olan meyvesidir. İncir, bu grubun gerek üretim gerekse ihracat açısından ikinci önemli ürünüdür. Yumuşak çekirdekli meyveler yaş meyve üretimimizin % 27’sini oluştururken elma bu grubun en önemli meyvesidir. Turunçgil meyveleri, yaş meyve üretiminden % 21 oranında pay almaktadır. Taş çekirdekli meyve grubunun meyve üretimi içindeki payı % 14 olup kayısı, kiraz, erik ve seftali bu grubu temsil eden meyveler olarak dikkat çekmektedir. Muz, üzüm, portakal,

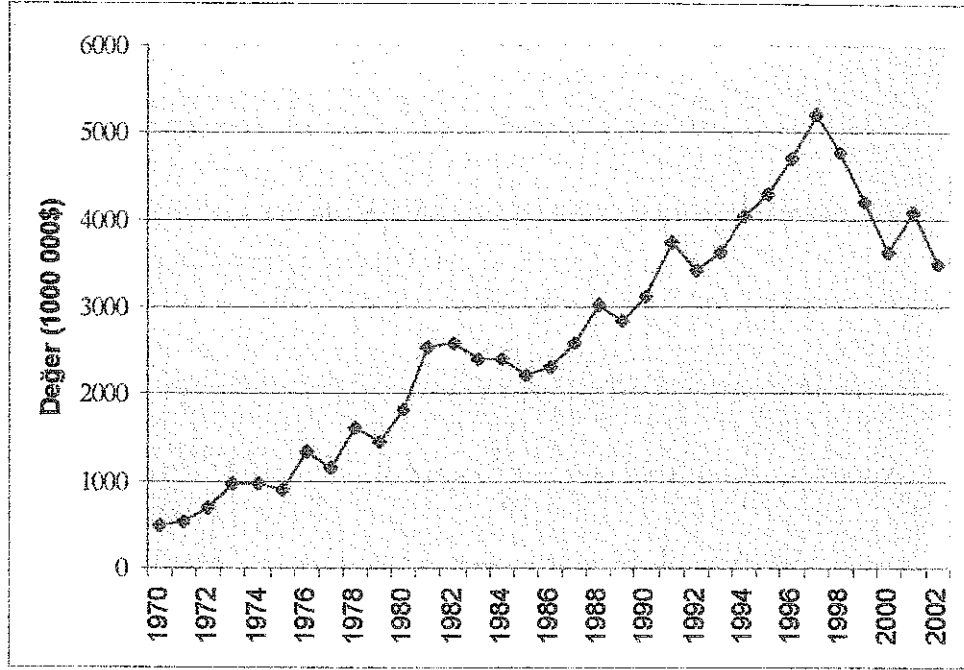
elma, mandarin, armut, şeftali-nektarin, limon ve erik dünyada en fazla üretilen meyvelerdir. Dünya toplam üzüm üretiminin % 6'sı, portakal üretiminin % 2.2'si ve elma üretiminin % 4.3'ü ülkemiz tarafından karşılanmaktadır (TKB 2004).

Türkiye'de yaklaşık 50 sebze türü yetiştirilmektedir. Ayrıca 20 bitki türü de doğadan toplanıp tüketilmektedir. Soğan, patates, sarımsak gibi yumru bitkiler hariç tutulduğunda ülkemiz sebze üretiminin % 47'si meyvesi yenen sebzelere ait olup domates, kavun, karpuz, patlıcan, hıyar ve biber ekonomik anlamda bu grubu temsil eden en önemli sebzelerdir. Açıkta sebze yetiştiriciliğinde; domates, hıyar, ıspanak, havuç, karnabahar ve brokkoli yetiştiriciliğinde hibrit tohum kullanılır iken diğer türlerde üretim, yerli çeşit veya populasyonların kullanımı ile gerçekleşmektedir (TKB 2004)

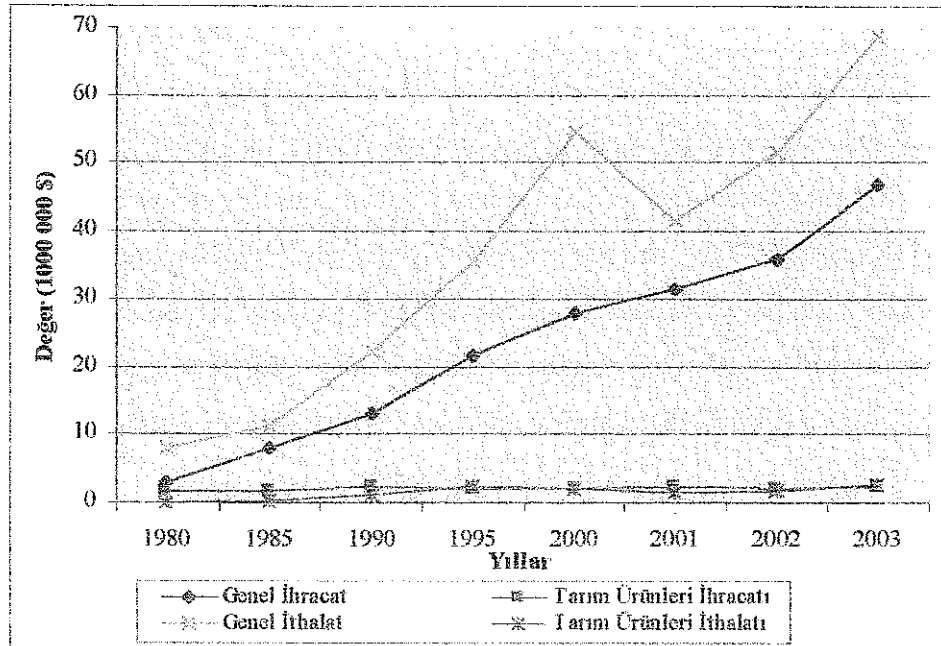
4.5.2. Türkiye'de tarım ürünleri dış ticareti

Türkiye'de 1970'li yıllarda, geniş kapsamlı vergi iadesi uygulamaları ile sanayi ürünleri ihracatını özendirici politikaların izlendiği görülmekle birlikte, uygulanan sabit kur politikası sonucunda, tarım ürünlerinin ihracatında da büyüme gözlenmiştir. 1970 yılında 481 milyon \$ olan, ekonominin liberalleşme sürecine girdiği 1980'li yıllardan itibaren kaydedilen hızlı gelişmelerin tarım sektörünü etkilemesiyle 1884 milyon \$'a yükselmiştir (Şekil 4.14). 1980 yılı, ekonomi ve dış ticaret politikaları açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde Türkiye ihracata dayalı kalkınma stratejisini uygulamaya başlamıştır. 1998 yılına gelindiğinde tarım ürünleri ihracatı 2,9 milyar \$'a ulaşmış ancak sanayi sektöründeki hızlı ihracat artışı sebebiyle sektörün toplam ihracat içerisindeki payı % 10'lar seviyesine gerilemiştir. 1999 yılında ise tarım ürünleri ihracatımız bir önceki yıla nazaran % 11 azalarak 2,5 milyar \$'a düşmüştür (DTM, 2004) (Çizelge 4.15). Daha sonraki yıllarda ise ihracat miktarında dalgalanmalar olmuş ve 2001 yılında yeniden artış gözlenmesine karşın ihracat miktarında istikrar sağlanamamıştır.

Şekil 4.13 Türkiye tarım ürünleri ihracatı (1970-2002) (FAO 2004)

Şekil 4.14. Tarım ürünleri dış ticaretinin genel dış ticaret içerisinde değer bakımından karşılaştırılması (DİE 2003)

Tarım sektörü ihracatı 2003 yılında % 33,1 oranında artış göstererek 6.1 milyar dolara ulaşmış olup bu kapsamda yer alan en yüksek paya sahip beş alt sektör sıralaması Çizelge 4.17’de belirtilmiştir (DTM 2004)

Çizelge 4.17. 2003 yılı tarım ürünleri ihracatında bazı alt sektörün ihracat pay ve değerleri (DTM 2004)

Sektörler	İhracat payı (%)	Değer (milyar \$)
Hububat bakliyat, yağlı tohumlar	% 3,2	1.5
Ağaç mamulleri ve orman ürünleri	% 2,3	1.1
Yaş meyve ve sebze	% 1,5	0.697
Fındık ve mamulleri	% 1,4	0.661
Meyve sebze mamulleri	% 1,3	0.643
Diğer	% 90,3	2.803
Toplam	%100	6.1

4.5.2.1. Yaş meyve sebze ihracatı

Dünya yaş meyve sebze sektörünün ihracatı 114 milyon ton civarında olup ülkemiz dünya yaş meyve sebze ihracatının miktar bazında % 1’ini gerçekleştirmektedir. 2001 yılı itibariyle Türkiye toplam yaş meyve sebze ihracatı 456 milyon \$ olarak gerçekleşmiş olup bunun 335 milyon \$’ını yaş meyve ihracatı, 122 milyon \$’ını ise yaş sebze ihracatımız oluşturmuştur. 2000 yılı ile karşılaştırıldığında yaş meyve ihracatı %31’lik, yaş sebze ihracatı ise % 8’lik bir artış olduğu görülmektedir (AİB 2003)

2001 ve 2002 yıllarında yaş meyve sebze üretim artışının bir nedeni ise yaş meyve-sebzede ihracata yönelik üretim yapılmasıdır. Bu üretimin önemli bir kısmı örtüaltında sürdürülmektedir. Toplam sera varlığının %96’sında sebze üretimi, %3’ünde kesme çiçek ve %1’inde de meyve üretimi yapılmaktadır (TKB 2003). 2003 yılında ise yaş meyve sebzenin üretim miktarındaki artışın devam etmesine karşın üretimin ihracata oranında düşüş kaydedilmiştir. Serada üretilen sebzenin %4,6’sı ihraç edilmekte geri kalanı ise yurt içinde pazarlanmaktadır (Titiz 2004).

Ürün bazında ele alındığında, yaş meyve ihracatımızın % 63'lük kısmını narenciye grubu meydana getirmektedir. Bu payın da yaklaşık % 70'lik bir kısmı limon ve mandalina ürünlerinden oluşmaktadır. Narenciye grubunu sırasıyla kiraz, üzüm, şeftali, elma ve kavun ürünleri ihracatları izlemektedir. 2001 yılı meyve ihracatımız içerisinde kiraz ve vişne grubu ürünleri yüzde yüzü aşan bir artış göstermiştir

Çizelge 4.18. Yaş meyve sebze üretim ihracat oranı (AİB 2003)

Yıllar	Üretim (1000 ton)	İhracat (ton)	Üretimin ihracata oranı (%)
1999	31787	1558	4.9
2000	32647	1427	4.4
2001	32120	1974	6.1
2002	37764	1988	5.2
2003	43000	1612	3.7

Yaş meyve sebze üretiminin yıllara göre ihracat içerisindeki payı Çizelge 4.18'de gösterilmiştir. Buna göre, üretimdeki artışa karşın üretimin ihracat içerisindeki payı oldukça düşüktür. Bu oran, 1999 yılında % 4.9 iken 2002 yılında ise yalnızca % 0.3'lük artış kaydedilmiştir. 2003 yılında ise yaş meyve sebze ihracatımız % 27,4 artışla 697 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Ürün grubunun toplam ihracatımız içi payı % 1,5 olmuştur.

Çizelge 4.19. Yıllar itibariyle ülkemiz yaş meyve sebze ihracatı (DIM 2004)

Yıllar	Yaş meyve		Yaş sebze	
	Miktar (ton)	Değer (1000) \$	Miktar (ton)	Değer (1000) \$
1997	428.991	211.870	564.733	179.934
1998	470.333	235.183	416.451	139.646
1999	686.378	343.801	369.373	93.016
2000	641.545	256.801	422.520	112.020
2001	837.466	335.077	575.577	121.700
2002	1.024.000	393.000	554.000	139.000
2003	918.000	475.000	694.000	197.000

Türkiye genelinde yaş meyve ve sebze ihracatında 2003 yılında geçen yıla göre en çok artış gösteren maddeler sırasıyla patates (% 569), karpuz (% 272), şeftali (% 205), havuç (% 162), diğer sebzeler (% 127), kayısı (% 119), pırasa (% 106) ve elma (% 81) olarak sıralanmaktadır. Anılan dönem itibariyle ihracatında düşüş gözlenen ürünler ise mantar (% 38), kestane (% 34) ve limon (% 4) olmuştur (DIM 2004).

Meyve grubu ürünler yaş meyve-sebze ihracatımızın yaklaşık % 70'ini oluşturmaktadır. İhracatta değer olarak ilk sırayı, 91.160 bin \$'lık ile turunçgil meyvelerinden mandarin yer almaktadır. Bu ürünü sırasıyla; domates, limon ve kiraz takip etmektedir (Çizelge 4.20).

Çizelge 4.20. Türkiye yaş meyve-sebze ihracatı ilk 10 ürün (AİB 2003)

Ürün	Değer (1000 \$)
Mandarin	91160
Domates	89374
Limon	82008
Kiraz, vişne	79111
Portakal	64298
Üzüm	51946
Biber	34400
Greyfurt	32027
Şeftali	24657
Patates	16915

Türkiye'nin ihracatında belirli ülke, ülke grupları veya bölgeler bazında bir yoğunlaşma görülmektedir. Bu duruma ekonomik, coğrafi, tarihsel ve kültürel faktörler etkili olmaktadır. Türkiye'nin ihracat yaptığı başlıca ülkeler genelde; Almanya, Hollanda ve Rusya Federasyonu'dur (Çizelge 4.21).

Çizelge 4.21. Türkiye'nin yaş meyve sebze ihracatı yaptığı başlıca ülkeler
(1000 \$) (DTM)

ÜLKELER	2000	2001	2002	2003
Rusya Federasyonu	12.428	17.897	32.348	41.327
Almanya	21.750	21.910	25.892	33.906
Suudi Arabistan	16.231	22.201	18.645	17.620
Yunanistan	2.362	7.117	9.721	17.327
Romanya	5.757	11.721	9.494	15.262
Hollanda	3.293	3.126	6.362	10.504
Yugoslavya Federal Cum.	1.834	3.156	5.700	8.151
Fransa	3.279	3.604	4.618	7.570
Avusturya	5.534	2.864	5.077	5.888
Azerbeycan-Nahçıvan	3.969	3.037	1.375	5.031
Irak	-	-	-	3.981
İsviçre	1.638	1.723	2.406	2.899
Tunus	-	288	-	2.179
Makedonya	1.467	1.584	1.972	1.601
Bosna Hersek	728	754	1.322	1.696
İngiltere	797	883	1.113	1.927
Bulgaristan	284	566	1.972	1.845
Toplam Yaş Meyve Sebzeler (Diğerleri dahil)	257.000	337.000	393.000	475.000

Ancak 2003 yılı ihracat yapılan ülkelerin sıralaması değişmiştir. Rusya Federasyonu, 197 milyon \$ sebze ihracatı ve % 21'lik pay ile en önemli ülke konumundadır. Rusya Federasyonu'nu % 17 ile Almanya, % 9 ile Suudi Arabistan ve Yunanistan, % 8 ile Romanya ve % 5 ile Hollanda takip etmektedir. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Fransa ve Avusturya diğer önemli pazarlar görünümündedir.

Türkiye'nin 2003 yılı meyve ihracat değerinin yaklaşık % 22'si Rusya Federasyon'dan, % 14'ü Almanya'dan, % 9'u Suudi Arabistan'dan, % 8'i Ukrayna'dan, %

6'sı İngiltere'den ve Hollanda'dan, %4'ü Romanya'dan ve Avusturya'dan sağlanmıştır (İGEME 2004).

4.5.2.2. Yaş meyve sebze ihracatına verilen destekler

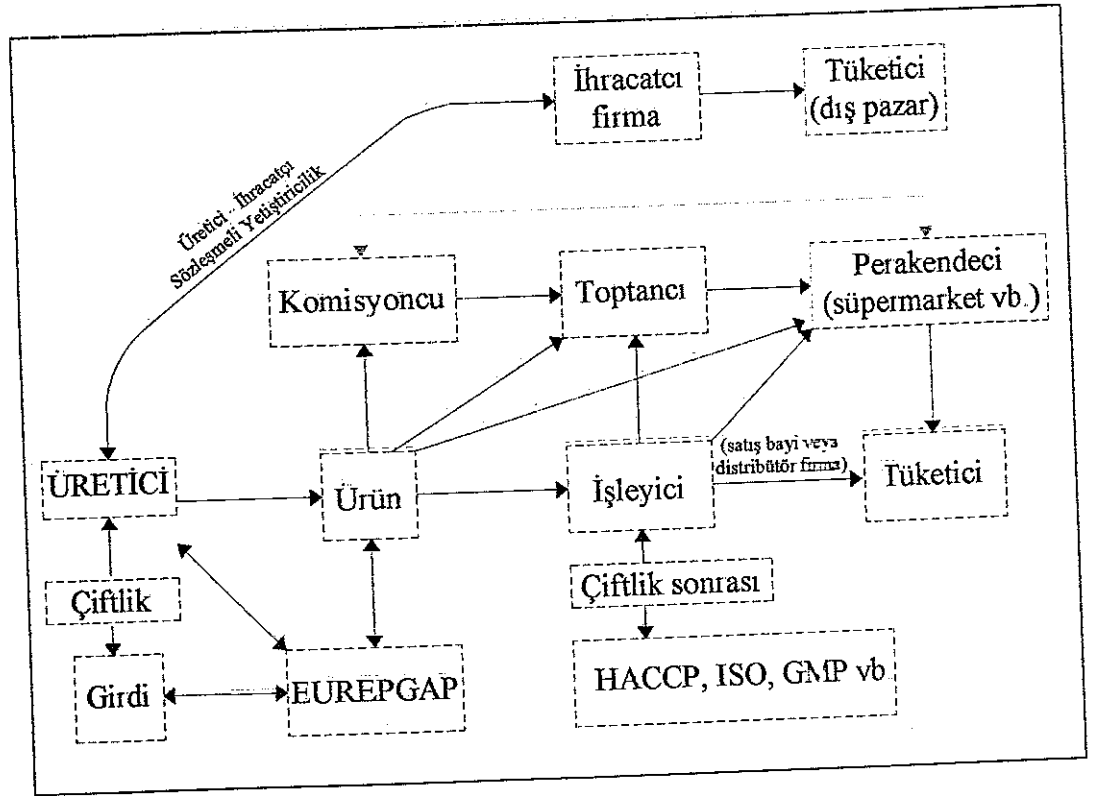
Türkiye'de mevcut tarım ve ihracat potansiyeli ve giderek artan dünya talebi dikkate alınarak, ihracatçılara, potansiyel pazarlarda rekabet imkanının sağlanabilmesi ve üretim fazlasının ihracat yoluyla değerlendirilebilmesi amacıyla başta narenciye ürünleri olmak üzere yaş meyve sebze sektörünün ihracat iadesi sistemi aracılığıyla desteklenmesine çalışılmaktadır. Yaş meyve sebze ürünlerine verilen ihracat iadeleri, temelde sezonluk kısa vade sorunları çözmekte ancak yeni türlerin geliştirilmesi yönünde uzun vadeli planların uygulamaya konulmasına önemli katkılar oluşturulamamaktadır. Bu kapsamda; başta narenciye olmak üzere birçok üründe değişik türlerin üretilmesi yönünde çalışmalar yapılması, sektörün devamlılığı ve ihracatın artırılmasını sağlamak açısından önemli olmakla birlikte, bu ürünlerin, hedef pazarları da tüketici tercihiinde yaşanan değişimlere paralel olarak üretimlerinin planlamasının yapılmasını da gerektirmektedir (DTM 2004).

Ayrıca bu ürünlere yönelik olarak tarife uygulamaları yanında ve dışsatım teşvikleri de yapılmaktadır. Örneğin, 2003 yılında sırasıyla elma, domates, narenciye ve muz dışalımında % 60.9, % 49.1, % 54.6 ve % 147.4 oranında gümrük vergisi alınmıştır. Bunun yanında, Türkiye'nin DİÖ'ye verdiği listeye göre 2004 üst sınır teşvik miktarları domates, narenciye ve elma için sırasıyla 1726, 7382 ve 3544 bin \$ dolar ile sınırlandırılmıştır (Koç 2004).

Yurt dışında Türk ihraç ürünleri fuarı ve milli katılım organizasyonunu gerçekleştiren organizatörler ve sözkonusu fuar organizasyonlarına katılan katılımcılar ile uluslararası sektörel nitelikteki fuarlara bireysel katılım sağlayan firma ve kuruluşlar tarafından yapılan harcamaları da yasada belirtilen miktar ve oranlar çerçevesinde Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanmaktadır. Ayrıca küçük ve orta ölçekli ihracatçıların birleşerek ortak hareket etmeleri ihracatçı firmaların dış pazarlardaki rekabet gücünü de artırmaktadır (Yalçın vd 2002).

4.5.2.3. Yaş meyve ve sebze sektöründe pazarlama ve ihracat zinciri

Türkiye’de ihraç edilecek yaş meyve ve sebzeler iki şekilde ihracatçılara ulaştırılmaktadır. Yaygın olan ihracat şeklinde, yaş meyve-sebze üreticisi, ürünlerini öncelikle toptancı pazarlarında bulunan aracılara teslim etmektedir. Aracılar, komisyonculara ulaştırdıkları ürünler ile birincil bağlantı görevini üstlenmektedirler. Aynı zamanda aracılar, komisyonlar vasıtasıyla üreticilere girdi sağlamaktadırlar. Diğer bir yöntem ise, üreticiler ihracatçılarla sözleşme yaparak ürünlerini doğrudan ihracatçılara ulaştırmaktadırlar. Bu şekilde yapılan ürün teslimatlarında üreticiler ve ihracatçılar ürün bazında yıllık sözleşme imzalayarak anlaşmaktadırlar.

Şekil 4.15. Yaş meyve ve sebze ürünleri için tedarik zinciri

Yaş meyve ve sebzelerin belediye sınırları veya mücavir alanlar çerisinde, perakende satışının yapılabilmesi için mutlaka toptancı hallerinden satın alındığının belgelenmesi gerekmektedir. Bu şekilde ürünün hale girmeden, halden çıkarma işleminin yapılması

önlenecek, yaş meyve ve sebze ticaretinin kayıt altına alınması hedeflenmiştir. Bunun yanında yaş meyve ve sebze pazarlanmasında, işleme sanayi de yer almaktadır. İşleme sanayi temsilcileri, ürünleri ya toplayıcılar vasıtasıyla (4367 sayılı yasa nedeniyle toplayıcıların toplamış olduğu ürünlerin doğrudan hale girmesi gerekmektedir) almakta ya da sözleşmeli tarım yoluyla satın alma yoluna girmektedir.

Türkiye’de yaş meyve ve sebze ihracatında konsinye denilen kesin satış daha sonra yapılmak üzere dış alıcılara, komisyonculara, şube ve temsilciliklerine mal teslimatı şeklinde anlaşılan satış şekli uygulanmaktadır (Koç 2003). Yaş meyve sebzenin fiyatı ise her sabah toptancı haline gelen malların kalite ve standardı ile alıcının talebi doğrultusunda fiyat tespit komisyonu tarafından belirlenmektedir. Komisyon ve tüccarlar fiyat listesi doğrultusunda satışlarını yapmak zorundadırlar. Ancak fiyatın % 20’si kadar azaltma veya artırma yapılabilmektedir. Fiyat tespit komisyonunda ilgili birimlerin temsilcileri yer almaktadır. Buna karşın, üreticiler yeterince temsil edilememektedir. Ayrıca konsinye satış şekli nedeniyle üreticiler fiyat belirleme esnasında pasif kalmaktadırlar ve söz sahibi olamamaktadırlar (Yılmaz vd. 2002).

Gelişmiş ülkelerden AB’ye yapılan ihracatta genellikle 2 türlü ulaştırma sözkonusudur. Bunlar; havayolu taşımacılığı ve deniz yoluyla yapılan taşımacılıktır. Ancak Türkiye’nin AB’ne coğrafi yakınlığı nedeniyle taşımacılıkta karayolu ve trenle yapılan taşımacılık da ürünlerin ulaştırılmasında alternatif bir yoldur. Havayoluna veya diğer taşımacılık şekillerine göre daha düşük ulaşım masrafları yapılmaktadır. Ayrıca, yaş meyve sebzenin çabuk bozulabilir ürünler olması nedeniyle taşımacılıkta soğuk zincirin ve ürün muhafaza sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

4.5.2.4. Türkiye yaş meyve sebze ithalatı

Son 20 yıl içerisinde tarımsal ithalatın yapısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Tarımın toplam ihracatındaki payı azalmakla birlikte, Türkiye tarımda net ihracatçı konumunu korumaktadır. Türkiye’de yaş meyve sebze ürünlerine yönelik tarım ürünleri ithalatı çok düşük seviyelerdedir. Yağlı tohumlar en çok ithal edilen tarım ürünleri arasında çok büyük bir ağırlığa sahiptir (Dölekoğlu, 2003). Muz, hindistan cevizi, ananas, avokado armudu gibi ülkemizde yetiştiricilik olanağı kısıtlı olan veya

yetiştiriciliği mümkün olmayan meyveler ithal edilmektedir. Diğer yandan, Dahilde İşleme Rejimi kapsamında gıda işleme sanayinin ihtiyaç duyduğu çeşitlerin temini amacıyla da ithalat yapılmaktadır. Ayrıca sezon dışı talebi karşılamak amacıyla da ithalat yapılmaktadır. Bazı durumlarda ise re-export yapmak amacıyla yaş meyve-sebze ithal edildiği de görülmektedir (İGEME 2004). Bu durumda, yaş meyve ithalatı yıllar itibariyle incelendiğinde 2000 yılından bu yana ilk sırayı muz almaktadır. 2000 yılında 124.245 ton olan muz ithalatı 2003 yılında 91.937 ton'a düşmüştür (Çizelge 4.22). Yurtiçi üretimin artması nedeniyle yaşanan bu düşüşle birlikte muz ithalat değeri 36 milyon \$'ı bulmuştur. 58.509 ton ile turunçgil ve 7.859 ton ile hurma ithal edilen en önemli meyveler olarak dikkati çekmektedir. Sebze grubu ürünlerde ise patates ithalatı önemli düzeydedir. Yaklaşık 5 milyon \$ değerinde 9 bin ton patates ithalatı yapılmaktadır. İkinci sırayı ise 1,5 milyon \$ ile domates izlemektedir (Çizelge 4.23)

Çizelge 4.22. Türkiye yaş meyve ithalatı (ton) (DTM 2004)

ÜRÜNLER	2000	2001	2002	2003
Muz	124.245	41.601	64.597	91.937
Turunçgiller	73	2.132	53.088	58.509
Hurma	8.514	7.308	12.829	7.859
Elma, armut ve ayva	3.586	1.502	3.316	2.962
Kivi	-	2.451	3.022	3.743
Hindistan cevizi (taze)	742	291	207	639
Üzüm (taze)	173	120	129	42
Kavunlar	106	23	21	140
Ananas	151	19	62	50
Kayısı, kiraz, şeftali, erik	135	39	23	17
Guava armudu, mango	20	1	10	13
Avokado armudu	21	4	8	11
Toplam (diğerleri dahil)	139.236	55.511	137.319	165.913

Çizelge 4.23. Türkiye yaş sebze ithalatı (ton) (DTM 2004)

Ürünler	2000	2001	2002	2003
Patates	10.730	2.107	11.821	9.255
Domates	-	55	74	11
Soğan, sarımsak, pırasa ve diğer soğanımsı sebzeler	405	847	2.686	-
Lahanalar, karnabaharlar, alabaşlar vb	19	-	-	-
Marul ve hindiba	248	-	6	47
Havuç, şalgam, turşuluk pancar, kereviz, turp vb	99	-	-	20
Hıyarlar ve kornişonlar	3	21	-	-
Baklagil sebzeler	1.031	397	1	-
Toplam (diğerleri dahil)	13.023	3.491	14.799	13.312

4.5.3. Türkiye’de yaş meyve sebze ürünlerinde zirai ilaç kalıntı sorunu

Teknoloji ve bilgi sistemlerindeki değişimler tarımsal üretim biçimlerini de değiştirmiştir. Dünyada ve Türkiye’de tarım hızla entansifleşmektedir. Bunun sonucu olarak zirai mücadelede yüksek verim ve kalite elde etmek için tarımsal üretimin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Son dönemde gündemde çok sıklıkla yer alan ilaç kalıntısı sebebiyle ihracattan geri dönen ürünler Türkiye ihracatı açısından olumsuz bir imaj yaratmaktadır. Üretimde gübre ve zirai ilaçların bilinçsiz kullanımı üretim ihracatımızı olumsuz yönde etkilemekte olup pazar kayıplarına yol açabilecek sorunlar yaratabilmektedir. Bu nedenle zirai ilaç kullanımı Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından bir düzenlemeye tabi tutularak reçeteye bağlanması ve kontrol altına alınması uzmanlarca gerekli görülmektedir.

Önemli tarımsal girdilerden olan kimyasal ilaç ve gübre kullanımı, birim alana kullanılan miktar açısından genel olarak gelişmiş ülkelere göre Türkiye’de düşüktür. Ancak Akdeniz ve Ege gibi entansif tarımın yapıldığı bölgelerde ilaç ve gübre kullanımının oldukça yüksek olduğu bilinmektedir. Türkiye’deki toplam kimyasal ilacın %40’ı Adana, İçel ve Antalya’da tüketilmektedir. Tarım ilaçları sektörünün en önemli

bölümü olan insektisitlerin % 47'si pamuk, % 20'si ise meyvecilikte kullanılmaktadır. Fungusitlerin ise % 43'ü meyve ve % 24'ü ise sebze yetiştiriciliğinde kullanılmaktadır. Özkan vd 2002 tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre üreticilerin önerilen dozdan daha fazla kullandıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle sebze yetiştiriciliğinde araştırma ve yayım kuruluşlarının önerileri ile üreticilerin kullandıkları ilaç kullanım düzeylerinin farklı olduğu saptanmıştır. Önerilen düzeyin üzerinde pestisit kullanımının dekara getirdiği ilave maliyetler örneğin domates için 2000 yılında yaklaşık dekara 90 milyon TL olarak hesaplanmış olup bunun % 70'i fungusit, %30'u insektisit, %3'ü akarisit ve % 0.04'ü nematosit grubu ilaçlardan oluşmuştur.

Diğer yandan, yaş meyve sebze ihracat içerisinde önemli bir yere sahip olan turunçgil grubu için yapılan bölgesel bir araştırmada aşırı ilaç kullanımının çevreye zararı olup olmadığı konusunda üretici görüşleri incelenmiştir. Turunçgil üreticilerinin % 96,8'ine göre kullanılan tarımsal ilaçlar çevreyi olumsuz etkilemektedir. Üreticiler tarafından bu olumsuz etkiler ise, ürünün zarar görmesi (% 38,2), doğal çevrenin zarar görmesi (% 21,4), fitotoksite (% 19,9), su kirliliği (% 9,6), insan sağlığını etkilemesi (%5,6) ve yararlı mikroorganizmaları öldürmesi (% 5,1) olarak açıklanmıştır. Bununla birlikte ilaçlama sırasında ve ilaçlamadan sonra önlem alma konusundaki uygulamaları, ilaç ambalajlarının değerlendirilmesi vb konulardaki davranışları üreticilerin tarımsal ilaçların olumsuz etkileri ile karşı karşıya kalmalarına neden olduğu saptanmıştır (Özkan vd 2000)

Türkiye'nin sebze üretiminde çok büyük bir paya sahip olan ve seracılığın merkezi konumundaki bölgelerde analiz laboratuvarlarının bulunmaması ihracat sırasında karşılaşılan engellerden bir tanesi durumundadır. Bu nedenle Antalya'nın Kumluca ilçesinde, uluslararası akreditasyona sahip tarımsal araştırma laboratuvarı açılmıştır. Yaklaşık 2 milyon \$ dolayındaki bir yatırımla gerçekleştirilen ve 13 kişinin istihdam edildiği ileri teknolojik donanıma sahip laboratuvar, Kumluca'lı üreticiler için ayrıntılı toprak ve kimyasal kalıntı analizi yapmaktadır (TKB 2004). Örtüaltı yetiştiricilikte önemli bir yere sahip olan Kumluca'da üreticiler gerekli analizleri yaptırma olanağı bulabilmektedirler.

Koçer (2003), Antalya ilinde ihracatçılar ile birlikte yürüttüğü anket çalışmasında ihracat en fazla yaşanan sorununun gönderilen ürünlerde maksimum kalıntı sınırlarının aşılması olarak saptanmıştır. Bu ürünler daha çok yurtdışında özellikle Almanya'daki Türkler tarafından tüketilmekte iken diğer tüketicilerin Türkiye'den gelen ürünlere talebindeki artış ürünün duyarlılığını artırmıştır. Bu nedenle gümrük girişlerinde yapılan analiz sonucu bu üründe yüksek dozda pestisit kalıntısının bulunması, bu pazarlarda Türkiye'den ithal edilen ürünlerin tanıtımını olumsuz yönde etkilemiş olduğu ifade edilmiştir.

Türkiye'de şu an 1917 kayıtlı pestisit bulunmaktadır. Bu kimyasalların miktarı 35 000 ton ve yıllık ekonomik değeri ise 250 milyon \$ dolayında olup bu maliyet Türkiye için görece olarak yüksektir.

4.5.4. Türkiye'de sözleşmeli yetiştiricilik modeli

Türkiye'de ilk şeker fabrikasının 1926 yılında kurulmasıyla, gıda sanayinde gerçek anlamda üretici-sanayici ilişkisinin başlangıcı yaşanmıştır. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin pancar üreticileri ile yaptıkları sözleşmeler kapsamında halen Amasya, Kayseri ve Konya şeker fabrikalarında yaklaşık 57 000 çiftçi ile 556.800 da alanda sözleşmeli şeker pancarı tarımı yapılmaktadır. Bu uygulama ile, yeni teknolojiler ve modern tarımın üreticilere benimsenmesi yönünde örnek bir üretici-sanayici entegrasyonu olmuş ve şeker sanayinin gelişmesine katkı yapılmıştır. Bu uygulamayı 1965 yılından beri Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)'de uygulanan sözleşmeli tohum yetiştiriciliği, 1970'li yıllarda sanayi tipi domates, 1996 yılında ise Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV) tarafından GAP bölgesinde sözleşmeli mısır üretimi takip etmiştir. Günümüzde halen Antalya ve Muğla yörelerinde kesme çiçek, Balıkesir, Bolu ve Adapazarı illerinde tütün, Niğde ve Nevşehir'de patates, Ege ve Akdeniz bölgelerinde meyve, sebze, yine çeşitli yörelerde uygulanan et tavukçuluğu, süt birlik ve kooperatiflerince süt üretimi ile sözleşmeli üretim modeli uygulanmaktadır. Bunun yanında son yıllarda sözleşmeli üretimin en fazla görüldüğü bir diğer alt sektör de Bolu, İzmir, Manisa, Van gibi doğudan batıya kadar birçok bölgede uygulanan sözleşmeli hindi üreticiliğidir (TEAE 2003)

4.5.5. Türkiye'de gıda güvenliği sistemleri ve ilgili uygulamalar

Gıda kontrol hizmetlerinin ana hedefi, güvenli gıda üretiminin temininin ve tüketiminin Yakın zamana kadar, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerden yoksun bir gıda mevzuatı, etkin olmayan bir şekilde çeşitli organizasyonlar tarafından uygulanmaktaydı. Bu durum, pek çok soruna neden olmakta ve aynı zamanda bilimsel ve teknolojik gelişmelere uygun yaklaşımlara izin vermemektedir. Bu nedenle ülkedeki mevcut gıda sistemini daha etkin hale getirmek üzere yeni bir gıda mevzuatı ve ülkede etkin bir gıda sistemi yerleştirme çabaları ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan DİÖ, Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşmasının gerekliliklerini yerine getirmek ve aynı zamanda Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğine uyum amacıyla yapılan çalışmalar da önem kazanmıştır. Bu çerçevede, ülke şartları da göz önünde bulundurularak, Kodeks Alimentarius Komisyonu, AB ve ABD Gıda ve İlaç Dairesi yasal düzenlemeleri ile Gıda ve Tarım Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kuruluşların çalışmaları ve tavsiye kararları incelenerek temel bir yasa çalışması yapılmıştır. Nihayetinde 1995 tarih ve 560 sayılı "Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair" Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır. Günümüzde bir çok sanayi dalında olduğu gibi gıda sanayii de bir gelişme ve değişim içerisinde. Bu değişim ile ülke bazında ve uluslararası boyutta "kalite" ve "gıda güvenliği" konuları önem kazanmış durumdadır. Tüketicilerin bu açıdan korunması için 560 Sayılı KHK yeni bir yaklaşım getirmiştir. Gıdaların hammaddeden, mamul maddeye kadar olan üretim sürecinin denetlenmesi ve düzenlemelerin yapılmasının önemli bir amacı tüketiciyi korumaktır. 560 Sayılı KHK ile gıda üreten tesislerde üretimi denetleyecek sorumlu yöneticilerin bulunma zorunluluğu tüketiciye kaliteli gıda ulaştırmaya yönelik çok önemli bir adımdır. En son olarak ise 5179 Sayılı Gıda Yasası çıkartılarak yürürlüğe girmiştir.

Ayrıca, yeni gıda mevzuatının getirdiği yeniliklerle üretimin her aşamasında kontrol ve denetimi kolaylaştırarak gıdanın ulusal ve uluslararası serbest ticaretini sağlama, böylece sanayinin önünü açma hedeflenmektedir. Ayrıca, Türk Gıda Kodeksi ve ürün

tebliğlerinin sanayiciye uygulama kolaylığı getirmesi ve bu yönüyle haksız rekabetin önlenmesi amaçlanmaktadır.

a. Kontrollü Örtüaltı Üretiminin Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik: Bu Yönetmelik; örtüaltı yetiştiriciliğinde üretimin planlanması, geliştirilmesi, pazarlanması ve gerekse gıda güvenlik zinciri içerisinde kaliteli üretimin tüketiciye ulaştırılması aşamasında, kontrollü üretim sistemini geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır (RG 2003)

b. İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik: Bu Yönetmelik; çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla hazırlanmıştır (RG 2004)

c. Gıda Yasası: Gıdaların üretimi, tüketimi ve denetlenmesine dair 5179 No'lu kanun 2004 yılında yürürlüğe koyulmuştur. Bu yasanın amacı, gıda güvenliğinin temini, her türlü gıda maddesinin ve gıda ile temasta bulunan madde ve malzemelerin teknik ve hijyenik şekilde üretim, işleme, muhafaza, depolama, pazarlama ve halkın gereği gibi beslenmesini sağlamak, üretici ve tüketici menfaatleriyle halk sağlığını korumak üzere gıda maddelerinin üretiminde kullanılan her türlü ham, yarı mamul ve mamul gıda maddeleri ile gıda işlemeye yardımcı maddeler ve gıda ile temasta bulunan madde ve malzemelerin güvenliğine ilişkin özelliklerinin tespit edilmesi, gıda maddeleri üreten ve satan işyerlerinin asgari teknik ve hijyenik şartların belirlenmesi, gıda maddeleri ile ilgili hizmetler ile denetimine dair usul ve esasları belirlemektir (RG 2004).

Bu yasa, AB kanunlarına uyum amacıyla izlenebilirlik, tüketici eğitimi, risk yönetimi, gıda kontrolüne birincil üretimin de dahil edilmesi gibi kanunları kapsamaktadır. denetimin tek merkezde toplanmaması, uygulanabilirlik konusunun net olmaması gibi konularda bazı noksanlıklar olduğu dile getirilmektedir.

4.5.6. Türkiye'de izlenebilirlik uygulamaları

Türkiye'de ürünlerin izlenebilirliği üzerine TOBB-MMNM, EAN-UCC Sisteminin Türkiye'deki tek temsilcisi ve uygulayıcısı olarak Türkiye'ye özgü izlenebilirliği

uygulama yöntemlerini geliştirmekte ve uygulamaya koymaktadır. Türkiye’de üretilen ve satışa sunulan ticari ürünlerin, ulusal ve uluslararası ticarete herhangi bir sorun ile karşılaşmadan tanınmasını ve izlenebilmesini sağlamak üzere TOBB 1988’de kendi bünyesinde Milli Mal Numaralandırma Merkezi IOBB-MMNM’yi kurarak Uluslararası Mal Numaralama Örgütü’ne (European Article Numbering Association-EAN) üye olmuştur. IOBB-MMNM, Türkiye’deki üretici, dağıtıcı ve satıcı firmaların EAN-UCC Sistemine üye olmasını ve böylece tüm dünyada tanınmasını sağlamakta, bu firmaların uygulamalarını kolaylaştırmak ve firmalara destek sağlamak amacıyla Türkiye’ye özel düzenlemeler yapmaktadır.

IOBB-MMNM’ye üye olarak EAN-UCC istemine girecek olan firmalara ürün çeşitlerinin sayısına bağlı olarak EAN-UCC firma numarası verilir. EAN-UCC firma numarasının uzunluğu, yani basamak sayısı, firmanın ürün çeşidi sayısına göre değişmektedir. Üyeliğe başvuru yapan firma, kendisi için uygun olan EAN-UCC Firma Numarasının uzunluğuna ve ciro kategorisine göre IOBB-MMNM’ye sisteme giriş ücreti öder. Sisteme giriş ücreti, başvuru yılından bir önceki mali yıla ait ciro esas alınarak belirlenir. Sisteme giriş ücreti firmadan yalnızca başvuru aşamasında ve bir kez alınır (TOBB 2004).

4.5.7. AB tüketici politikası ve Türkiye’nin uyumu

AB müktesebatının önemli politika alanlarından birini oluşturan tüketici hakları ve korunması, son yıllarda Türkiye’de de giderek artan bir şekilde kamuoyunun gündemine gelmeye başlamıştır. AB mevzuatına uyum çerçevesinde TBMM, tüketici haklarını 2003 yılında güvence altına almıştır. 4822 Sayılı Tüketici Hakları Yasası ile; tüketici kredisi, fiyat göstergeleri, garanti süresi, gıda güvenliği, bekleme süresi ve tüketicinin çıkarlarının korunması konularına açıklık getirilmiştir.

Türkiye’de tüketicinin korunması ile ilgili mevzuatın temeli 1982 Anayasa’sına dayanmaktadır. Ancak 1982 Anayasa’sında, tüketiciyi ilgilendiren yasal düzenlemeler ve farklı kanunlar altında gerçekleştirilmiştir. Bu konunun tek bir çatı altına alınması ise 8 Eylül 1985 tarihinde yürürlüğe giren Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun ile

mümkün olmuştur. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından bazı konular ve bunlara ilişkin çeşitli yaptırımlar üzerinde önemle durulmuştur. Bunlar; ayıplı mal ve hizmetler, satıştan kaçınma, taksitli satışlar, kampanyalı satışlar, kapıdan satışlar konusunda satıcının yükümlülüğü, tüketici kredisi, süreli yayınlar, etiket, garanti belgesi, tanıtma ve kullanma kılavuzu, onarım, bakım ve diğer satış sonrası hizmetler, kalite denetimi ve tüketicinin eğitilmesidir (İKV 2001).

Türkiye'deki tüketicinin korunmasına dair bir diğer gelişme ise 2002 yılında "Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanmasına ve Uygulanmasına Dair Kanun"un kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu kanun ile malların tüketici sağlık ve güvenliğine dair uygun olduğuna dair belgelendirme yapılabilmesi için Türk Akreditasyon Kurumu kurulmuştur (TURKAK 2004).

4.5.8. EUREPGAP uygulamasının Türkiye'deki mevcut durumu

Türkiye'de yaş meyve sebze sektöründe az düzeyde de olsa EUREPGAP uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama, isteğe bağlı olup "gönüllülük esasına" dayanmaktadır. Ancak, uygulamanın bir takım temel esasları, AB'nde ve Türkiye'de yasal zorunluluk kapsamındadır. Örneğin, "izlenebilirlik" ilkesi AB Gıda Yasası kapsamında yer almıştır. Buna göre, üreticiler, ürünlerinin geriye dönük olarak izlenebilmesi için bunları kayıt altında tutmaları gerekmektedir. Aynı şekilde Türkiye'de de "İyi Tarım Uygulamaları"na ilişkin yönetmeliğin 1. maddesinde tarımda izlenebilirliğin sağlanması amaç kapsamında yer almıştır. Ayrıca bir önceki bölümde belirtilen "Gıda Yasası" ve "Kontrollü Örtüaltı Üretiminin Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" de gıda güvenliğine ve çevre sağlığına düzenleyici önlemler getirmesiyle EUREPGAP'in uygulanması dolaylı yoldan desteklenmiştir.

Türkiye'nin EUREPGAP sertifikalı alanı 2.905 hektar ve sertifikalı yetiştirici sayısı ise 2004 yılı verilerine göre 102'dir (FoodPLUS 2004). Türkiye'de EUREPGAP sertifikası veren 7 sertifikasyon kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşların merkezleri çoğunlukla yurtdışında olup Türkiye'de şube açarak hizmet vermektedirler. Kuruluşların isimleri -sırasıyla; Det Norske veritas Italia s.r.l.-DNV Türkiye, Integra

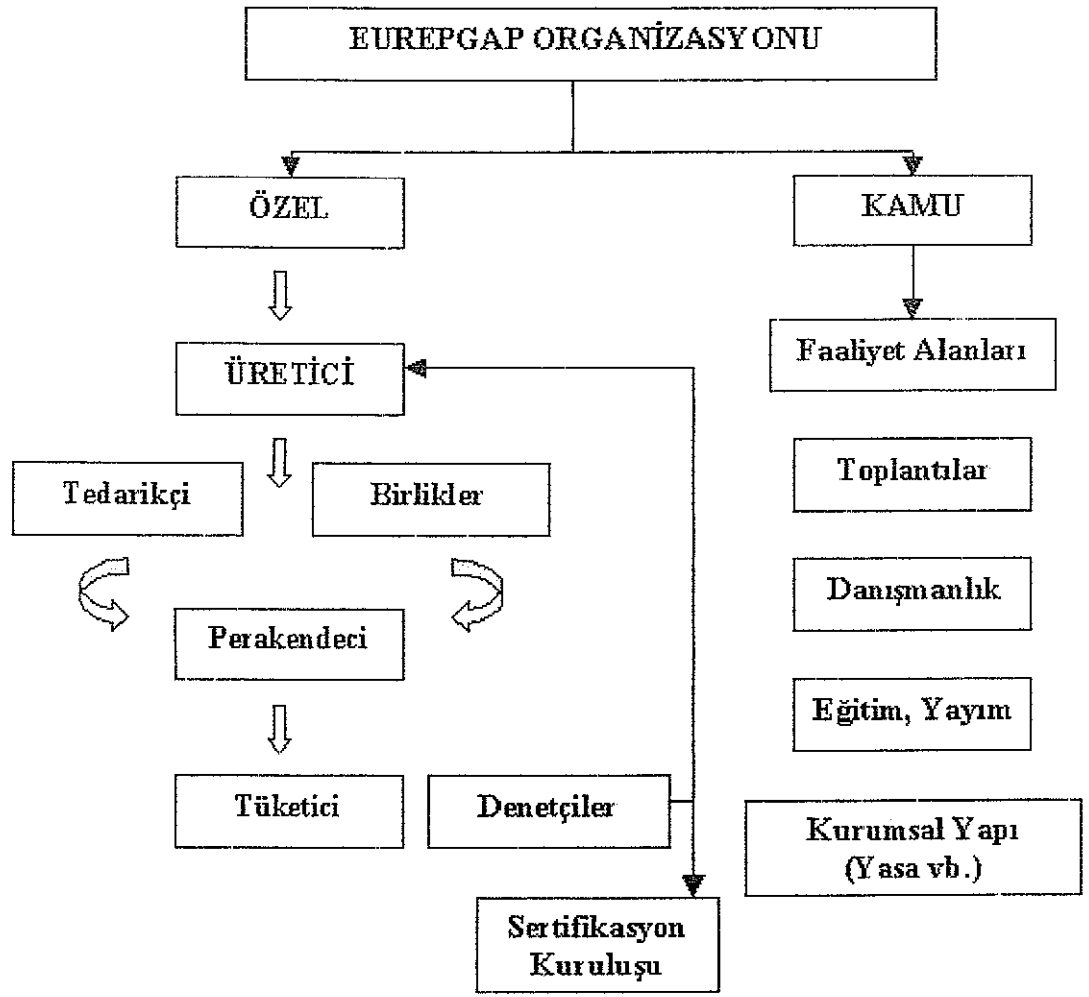
BVBA-IMO Türkiye, Skall International NL Türkiye, National Britannia Certification Ltd Türkiye., BCS Öko-Garantie GmbH Türkiye, USB- Ulusal Sistem Belgelendirme Ltd Şti / CMI Certification, ETKO Ekolojik Tarım Kontrol Organizasyonu Ltd Şti 'dir

Türkiye'de EUREPGAP sertifikası almak isteyen üreticiler, ürün bilgileri ve alana ait bilgileriyle bir sertifikasyon firmasına başvuru yapabilmektedir. Her üretici, kayıt ücreti olarak 5 € ödemektedir. Diğer fiyatlandırmalar, alana ve hangi EUREPGAP tercihini uyguladıklarına göre değişmektedir. Ayrıca, gerekli analizlerin yapılabilmesi için üretici tarafından numunelerin laboratuara götürülmesi durumunda analiz ettirirse daha ucuza fiyat tarifesi uygulayabilmektedir.

"İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik" esasları dahilinde iyi tarım uygulamaları kriterlerine uygun faaliyette bulunan üreticilere/müteşebbislere yatırım ve işletme kredisi kullanılmaktadır. Müteşebbisler/üreticiler yetkilendirilmiş kuruluşlar denetiminde iyi tarım yaptıklarına dair söz konusu kuruluşlardan aldıkları belgeleri Ziraat Bankasına ibraz ettikleri takdirde bu krediden faydalanabilmektedir (Ziraat Bankası 2005).

EUREPGAP uygulamaları yalnızca üreticileri ve ihracatçıları değil özel ve kamu kesimindeki diğer birçok birimi de ilgilendirmektedir. Türkiye'de EUREPGAP uygulamalarının mevcut durumu ve yaygınlaşması durumunda Şekil 4 16'daki organizasyon yapısı içerisinde olması öngörülmektedir

Türkiye'de AB'ne uyum çerçevesinde çevre dostu üretim tekniklerinin yaş meyve sebze kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla gerek üreticileri geliştirmeye yönelik ve gerekse ülkemizin bu ürünlerin ihracatında karşılaştıkları engelleri aşmalarına yardımcı olmak amacıyla kamu tarafından önemli eğitim ve yayım çalışmaları yapılmaktadır. Kamu kesimi bünyesinde yer alan enstitüler, tarım il müdürlükleri, il özel idareleri ve üniversiteler bilgi üretimi ve dağıtım aşamasında stratejik öneme sahip durumdadırlar.

Şekil 4.16. EUREPGAP'in Türkiye'deki organizasyon yapısı

4.5.9. AB'nde ve Türkiye'deki EUREPGAP uygulama olanaklarının karşılaştırılması

Bir önceki bölümde belirtilen EUREPGAP uygulamalarındaki mevcut durum ile AB'deki uygulamalara ait farklı yapı Çizelge 4.24'te verilmiştir. Türkiye'nin üretim alanı ortalama 3-5 dekar arasında değişmekte iken AB'nde ortalama 300 dekadır. Türkiye'de üreticilerin kalite yönetim sistemini uygulayarak grup sertifikasyonuna başvurması maliyet yönünden daha avantajlı bir uygulamadır. AB'nde üreticiler büyük ölçekli tarım işletmelerine sahip olduğu halde grup sertifikasyonunu tercih etmektedirler

Türkiye’de son 15 yıl içerisinde özellikle büyük şehirlerde perakende sektörü büyük bir değişime uğramıştır. Yaş meyve ve sebzelerin pazarlanması için tercih edilen halk pazarları önemini sürdürse de son yıllarda modern manavlar ve süpermarketler yerleri tüketiciler tarafından tercih edilen satış yerleri olmaya başlamıştır. Tüketicilerin tercihlerinde modern manavlara ve süpermarketlere yönelmesi, bu satış yerleri arasında rekabet ortamını da beraberinde getirmiştir (Bügük vd 2002). Türkiye’de yaş meyve ve sebzeler genellikle semt pazarlarında ve büyük marketlerde satılmaktadır. Ancak, süpermarketlerde bu ürünlerin satılma oranı sadece % 10 seviyelerindedir. Toplumsal değişim ile birlikte, tüketicilerin satın alma yerlerine ilişkin eğilimleri de değişmektedir. Nitekim, EUREPGAP’ın ortaya çıkışında en büyük etken perakendecilerdir. EUREPGAP’e olan talep, perakendeci büyük süpermarketlerden gelmektedir. Süpermarketlerin, üreticilerden, EUREPGAP sertifikasına sahip ürünler tedarik etmek istemesi o ülkedeki tüketicilerin yaş meyve ve sebze ürünlerini süpermarketlerden karşıladıklarını da göstermektedir. Türkiye’de süpermarketlerin yurt içinde satışa sundukları ürünler için EUREPGAP talebi bulunmamaktadır. Ancak yurtdışından isim hakkını alan Migros, Carefurre gibi yurtdışı orijinli büyük ölçekli süpermarketlerin diğer ülkelerdeki aynı isimli süpermarketleri gelecekte yurtiçi tüketim için de EUREPGAP standardına uyumu arayacakları söylenebilir.

Cizelge 4.24. AB ve Türkiye’de EUREPGAP’e yönelik başlıca göstergeleri

Göstergeler	AB	Türkiye
Üretim alanı	Ort. 300 dekar	Ort. 3-5 dekar
Maliyetler Sabit masraflar, sertifikasyon, kayıt	Grup avantajı Alt yapı avantajı Teknik destek	Gerekli fiziki altyapı maliyetleri yüksek
Pazarlama kanalı	%90 süpermarketler	%10 süpermarketler
Örgütlenme düzeyi	Üretici birlikleri Danışmanlık sistemi	Gelişmekte (üretici, ihracatçı birlikleri, kooperatifler) ve dağınık yapıda

4.5.10. Türkiye yaş meyve ve sebze sektöründe EUREPGAP'in uygulanabilirliği: SWOT analizi

Çalışmanın bu bölümünde, yaş meyve sebze sektöründeki iç ve dış etkenleri dikkate alarak, varolan güçlü yönler ve fırsatlardan en üst düzeyde yararlanmak, tehditler ve zayıf yanların ise etkisini en aza indirecek plan ve stratejiler geliştirmek amacıyla EUREPGAP'in uygulanabilirliği tartışılmıştır (Çizelge 4.25)

Türkiye için ihracat potansiyeli AB'nde üretim yapılamayan veya yetersiz üretimin yapıldığı sezon dışı zamanlarda daha çok ortaya çıkmaktadır. Örtüaltında yapılan mevsim dışı üretim erkencilik avantajı sağlamakla birlikte kontrollü üretim yapılmasını da gerektirmektedir. Türkiye'nin ihracatta karşılaştığı sorunlardan biri olan maksimum kalıntı seviyeleri EUREPGAP Genel Yönetmeliği'nde belirtilmiş ve kullanımına mutlak uyum getirilmiştir. Bu seviyelere uyum gösterilmesi ihracatta karşılaşılan engellerin en önemlilerinden birinin aşılmasına olanak tanımaktadır.

EUREPGAP Genel Yönetmeliği farklı sayıda birçok teknik konuyu kapsamaktadır. Türk çiftçilerinin hepsinin getirilen kuralları uygulayabilmesi güçleşebilmektedir. Kayıt tutma ve her türlü tarımsal faaliyetin kayıt altına alınması ise oldukça zor olup bilgi gerektirmektedir. Bu durum, ancak danışmanlık sistemi ile çözülebilecek niteliktedir. Türkiye'deki ziraat mühendisleri ve üreticilerin bu konulara yönlendirilmesiyle, hem çiftçilere danışmanlık yapabilecek düzeyde teknik personel potansiyeli değerlendirilmiş olacaktır. Uygulamanın ilk aşaması olarak, devlet tarafından danışmanlık desteğinin verilmesi, üreticilerin uygulamayı benimsemelerini sağlamak için en önemli adım olarak görülmektedir.

Ülkelere ve bölgelere göre kontrol ve denetim, sertifikasyon ve belgelendirme ücretleri değişmektedir. Örneğin İspanya'da 8\$/hektar, İtalya'da 20\$/hektarlık ücretler bildirilmektedir. Etkin ve ülke koşullarına uygun fiyat politikalarının uygulandığı

kontrol ve sertifikasyon, EUREPGAP uygulamasını kolaylaştırmaktadır. Türkiye’de sertifikasyon ve danışma hizmetlerine ilişkin ücretlendirme konusunda açık bir politika izlenmemektedir. Kontrol ve sertifikasyon kuruluşları kamuoyuna fiyat tekliflerini sunmaları halinde bu konudaki bilgi karışıklığı giderilebilecektir. Diğer yandan, ülkemizde kalıntı, katkı, mikotoksin vb. analizleri yapacak akredite laboratuvarların az sayıda olması da önemli bir eksiklik olarak görülmektedir

Türkiye’de gıda güvenliğine yönelik kalite sistemlerinin oturmamış olması yeni sistemleri uygulamaya başlamak için engel oluşturmaktadır. Ancak EUREPGAP, tarımda işleyişle ilgili konulara düzenleme getirdiği ve kural koyduğu için HACCP ve ISO gibi diğer kalite yönetim sistemleriyle de uyum içerisindedir. Böylece EUREPGAP bir yandan tercihli bir uygulama olurken diğer yandan ilkelerinin AB’ndeki perakendeciler tarafından istenmesi durumu uygulamanın zorunlu hale gelmesine yol açmaktadır

Türkiye ile AB gıda mevzuatları arasındaki uyum sorunlarından birisi Türkiye’de kurumlarla ilgili eksikliklerin olmasıdır. AB’nde “Gıda ve Veteriner Ofisi” adlı bir kurum bulunmaktadır. Kurum içinde yer alan müfettiş ve uzmanların görevleri Birlik içinde ve birliğe dışarıdan giren ürünlerde gıda sağlık güvenliğinin güvence altına almaya çalışmaktır. Yürütülen çalışmaların sonuç raporları da internette yayınlanmaktadır. Türkiye’de ise AB’ndeki gıda sağlık güvenliğini kontrol eden ayrı bir kurum bulunmamaktadır. Bütün denetleme işlemleri Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde yer alan Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmelidir. AB’nde bulunan bir diğer kurum ise Avrupa Gıda İdaresi’dir. Bu kurumun amacı ise gıda ve sağlık güvenliği alanında tüketici sağlığının yüksek düzeyde korunmasına, tüketici güveninin yeniden kazanılmasına olumlu katkıları olmaktadır. Ayrıca bu kurumda gıda ilgili politikaların oluşturulmasında bilimsel görüşlerden faydalanılmaktadır (İTO 2004).

EUREPGAP, sahip olduğu tüm yönetmelik, kontrol listesi ve diğer dokümanlarıyla kendi başına ayrı bir başvuru kaynağıdır. Bu nedenle, EUREPGAP’i uygulamak isteyen üreticiler öncelikle kendi işletmelerinde hangi gereksinimlere sahip olduğunu ve hangi

gerekliliklere ihtiyaçları olduğunu saptamaları gerekmektedir. Bu nedenle EUREPGAP Kontrol Noktalarını ve Uygunluk Kriterlerini kullanmak yararlı olabilmektedir. Üreticilerin kendi bünyesinde yapacakları denetlemeler uygulamanın başarısını ve verimini artıracaktır. Bu şekilde yapılan denetlemelerle üreticiler, danışman hizmetlerine ödeyecekleri ücretten muaf olacaklardır.

Çizelge 4.25. Türkiye'nin yaş meyve sebze sektöründe EUREPGAP'in uygulanabilirliği: SWOT Analizi

<p>GÜÇLÜ YANLARI</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ MEVCUT AB TİCARET KANALI ◆ GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER HIZLA YAPILMAKTADIR ◆ SEZON DIŞI ÜRÜNLER ◆ ÖRTÜALTI ÜRETİM POTANSİYELİ ◆ YENİLİKLERE AÇIK GENÇ NÜFUS VARLIĞI 	<p>FIRSATLAR</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ AB'NİN SAĞLIKLI ÜRETİLEN YAŞ MEYVE SEBZEYE OLAN ARTAN İALEBİ VE AB'NİN GENİŞLEMESİ ◆ PAZAR GARANTİSİ ◆ ÇEVRE DUYARLILIĞININ ÖN PLANINA ÇIKMASI
<p>Zayıf yönleri</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ Arazilerin parçalı ve işletmelerin küçük ölçekli oluşu ◆ Alternatif tarım ürünleri pazarlarının araştırılmasındaki yetersizlik ◆ Sermaye yetersizliği ve bileşimindeki dengesizlik ◆ Ürün bazında örgütlenme yetersizliği ◆ İç pazarda standart uygulaması yok ◆ Ürünlerin analizi için laboratuvar olanaklarının kısıtlı olması ◆ Türkiye'de kurumlarla ilgili eksiklik 	<p>Tehditler</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ Gıda ve tarım ürünlerinde kalite konusu ve tüketici tercihleri gündeme girmiştir ◆ Tarife dışı benzeri engel olması ◆ Tarım ürünlerini tedarik eden firmaların birleşerek teknelci güç oluşturmaları ◆ Tarım ürünlerine getirilen standartların daha karmaşık hale gelmesi, Türk üreticilerinin anlayamayacakları şekilde olması ◆ Alt yapı yatırımlarının gerekliliği ◆ Sertifikasyon ve kontrol masraflarının yüksekliği

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Avrupa'daki perakendecilerin dünyanın her yerinden ithalat yaptıkları göz önünde bulundurulduğunda, kendi aralarındaki rekabetin de yükselmesine bağlı olarak, gıda güvenliğinin önemi daha çok artmıştır. Bu yüzden pazarda daha kalıcı olabilmeleri için, raflarına koydukları ürünlerin zararlı olmayacağına dair müşterilerine garanti ve güvence vermeleri gerekmektedir. EUREPGAP sertifikası, perakendecilere ihtiyaç duydukları garanti ve güvenceyi sağlamış olmaktadır.

Özellikle market zincirlerinin pazarda söz sahibi olması ile sebze pazarı daha izlenebilir hale gelmiş ve olması gereken standarda ulaşmıştır. İthalatçı ülkeler, her geçen gün alım standartlarını yükseltmekte ve bu standardı sağlayabilen işletmeler diğerlerine göre satış avantajı yakalamaktadır.

AB pazarında Türkiye'nin pazar payını korumak ve geliştirmek; hedef pazarlardaki talebe bağlı yeni gelişmelerin ve yeni oluşumların incelenmesine ve bunlara göre ülke içi üretimin şekillendirilmesine dayanmaktadır. Türkiye'nin, sahip olduğu iklim, toprak ve su avantajları ile sürdürülebilir bir üretim potansiyelini ihracat ile uyumlu hale dönüştürmesi gerekmektedir. Bu durum, üreticinin teknik hizmet almasını, paketleme ve pazarlamasını ortaklaşa yapabileceği bir örgütlenme yapısını oluşturmasını gerektirmektedir.

Temel amacı tarımsal kimyasalların kullanımının azaltılması ve tüketici sağlığının korunmasına dayalı olan EUREPGAP dışında kalan ihracatçı firmaların ürünlerini ihraç edecek pazar bulmakta güçlük çecekleri öngörülmektedir. Bu amaçla, üreticiden tüketiciye kadar uzanan süreçte karar birimlerinin bu konuda aydınlatılması, gelecekteki ürün taleplerinin karşılanması amacıyla izlenmesi gerekenler hakkında bilgilendirilmeleri, Türk yaş meyve ve sebze ihracatının geleceği ve dolayısıyla bunun ekonomiye katkısı açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü EUREPGAP uygulamalarının yaş meyve ve sebze ihracatı üzerinde belirleyici bir etki yaratacağı şimdiden görülmektedir. -

Türkiye'nin yaş meyve sebze pazarlamasında en önemli ihrac pazarı, AB'dir. AB'de EUREPGAP kapsamlı ürün talebi giderek artmaktadır. Türkiye hedef pazar taleplerine uygun olarak özellikle ihracata dönük yaş meyve ve sebze bu gereksinimi izlemek durumundadır. Ancak gelinen noktada, Türkiye'de bu yönde bir takım kısıtlar bulunmaktadır. Bunlardan en öne çıkanlar aşağıda sıralanmıştır:

a. Küçük işletme yapısı

Üreticilerin işletme yapıları maliyetin azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Yeterli işletme büyüklüğüne sahip üreticiler, üretimde yeni çeşitler yetiştirmekte, teknoloji kullanımında, ulaştırmada ve dolayısıyla dış satımda avantajlı konumda bulunmaktadır. Örneğin, AB'nde 5 hektardan küçük işletme yapısına sahip üreticiler teşvik edilmektedir (AİB 2004).

Öte yandan küçük işletme yapısı nedeniyle ortaya çıkan yüksek maliyetlerin ise grup sertifikasyon seçeneği ile aşılabileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca, sözleşmeli yetiştiricilik uygulamasına dönük yasal boşluğun gerek üretici ve gerekse firma haklarını dikkate alan bir yapıda yeniden güncelleştirilmesi ile EUREPGAP kaynaklı maliyetlerin ortaklaşa üstlenilmesi de sağlanabilecektir.

İhracatçıların da küçük ölçekli olması EUREPGAP uygulama olanağını olumsuz etkilemektedir. Bu tür durumlarda ihracatçıların, üretici birlikleriyle işbirliğine gitmesi ya da birleşmesi ile diğer sektörlerdeki KOBİ'ler gibi ihracat desteğine başvurabilirler. Ayrıca KOBİ'lere, izlenebilirlik amacıyla için Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından yazılım desteği de verilmektedir.

b. Yetersiz bilgi donanımlı üretici

Özellikle 2004 yılında yasalaşan Üretici Birlikleri Yasası kapsamında düzenlenen zirai danışmanlık sistemi ile üreticilerin daha bilinçli bir üretime yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Böylece kontrollü ve denetimi kolay bir yetiştiricilik faaliyeti ile

EUREPGAP standartlarına yaklaşmanın ve bu yönde üreticileri teşvik etmenin daha kolay olabileceği düşünülmektedir.

EUREPGAP logosunu nihai tüketicilerin görmemesi, üreticiler açısından bir olumsuzluk getirmemektedir. Üreticilerin, perakendeciler arasında tanınıyor olmak için kendi ticari markalarını oluşturmaları gerekmektedir. Böylece perakendeciler tarafından aranan üreticiler sınıfına girerek, uzun dönemde prestijli konuma gelmek söz konusu olabilmektedir.

c. Sözleşmeli yetiştiricilikte yasal yetersizlik

Yasal yetersizlik nedeniyle, Türkiye'nin mevcut pazarlarını daha da genişletmesi veya en azından mevcut potansiyelin korunabilmesi için belirtilen noksanlıkların süratle çözüme kavuşturulması kaçınılmazdır. Diğer yandan, sadece ihracat amaçlı değil aynı zamanda iç pazar tüketicisi için de bu durumun dikkate alınması gereklidir. AB'nin sadece hedef pazar olması nedeniyle değil, aynı zamanda tam üyelik hedefi nedeniyle de bu gelişmeler izlenmeli ve kısa sürede uyuma yönelik çalışmalar tamamlanmalıdır. Nitekim Antalya bölgesinde bu kapsamda pek çok çalışma başlatılmıştır.

Türkiye'de üreticilerin üretim planları mevsime göre yapılmaktadır. Bu nedenle beklenmedik ürün kayıpları ve verim düşüklükleri yaşanmaktadır. EUREPGAP'in bir bakıma önleyici bir sistem olacağı söylenebilir çünkü risk analizlerine dayalı bir üretim yapısı aynı zamanda planlamayı da gerekli kılmaktadır. EUREPGAP sistemi uygulamak isteyen bir üretici, üreteceği ürün için gerekli fiziksel hazırlıkları üretime başlamadan önce yapmaktadır. Bu hazırlık, zorunlu olmasa da üretici açısından faydalı olup üretim esnasında daha az sorunla karşılaşılması sağlanmaktadır.

6. KAYNAKLAR

- AĞAR, T. 2002. EUREPGAP Protokolü, Yaş Meyve Sebze Sektöründe İnsan Sağlığı, Gıda Güvenliği ve Çevre Konularında Uygulanması Gereken Minimum Standartları Açıklıyor, *İGEME'den Bakış Dergisi*, (20): 102-113.
- AKKAYA, F. and ÖZKAN, B., 2000. Horticulture Economics in Turkey: An Assessment of the Current Situation and Some Implications. Proceedings of the XXV International Horticulture Congress, *Acta Horticulture*, (524):120-125. Brussels, Belgium.
- AİB, 2003. Antalya İhracatçı Birlikleri. <http://www.aib.org.tr/proje/izlenebilirlik.doc>
- AİB, 2003. Antalya İhracatçı Birlikleri. <http://www.aib.org.tr/istatistik.doc>
- AİB, 2004a. Avrupa Perakendecileri Ürün Çalışma Grubu'nun İyi Tarım Uygulamaları, Antalya İhracatçıları Birliği Araştırma serisi 29. Antalya.
- AİB 2004b. Antalya İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, "Türk Yaş Meyve-Sebzelerinin Almanya'dan Görünümü" Konulu Panel Notları, Antalya.
- ASD, 2001. Ambalaj Sanayicileri Derneği Bülteni, ISSN: 1303-1694.
- BÜGÜK C., SAYILI, M., ESENGÜN, K. VE HUDSON M.D., 2002. Tüketicilerin Yaş Meyve ve Sebze Satın Alma Yerleri Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Tokat İli Örneği, Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi, Erzurum.
- BOONE, K., 2003. Social Corporate Responsibility and FADN, LEI. The Netherlands.
- CANAKTAN, Ç.C., 2004. Standardizasyon Konusunda Bazı Terimler. <http://www.canaktan.org/yonetim/kobi/toplam-kalite/toplamkalite-standardizasyon-terimleri.htm>.
- CBI, 2004. Fresh fruit and vegetables EU market survey.
- COLEACP, CBI, PROTRADE, 1997. Exporting fresh fruit and vegetables, A survey and marketing guide on the major markets in the European Union.
- COOK, R. 2003. Global retailers enhance the effects of the food industry globalization: get ready. University of California Davis and UC agricultural issues center, USA.
- COOK, R. L., 2004. Supermarket Challenges and Opportunities for Fresh Fruit and Vegetable Producers and Shippers: Lessons from the US Experience, Conference on Supermarkets and Agricultural Development in China – Opportunities and Challenges China.
- DÖLEKOĞLU, C. Ö., 2003. Gıdalarda Kalite Güvenlik Sistemleri. *Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü Yayınları*, 3 (2). Ankara.
- DÖLEKOĞLU, C. Ö., 2003. Türkiye Tarım Ürünleri Dış Ticareti. *Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü Yayınları*, 2 (2). ISSN 1303-8346, Ankara.
- DNV, 2004. Det Norske Veritas, www.dnv.com.tr/Binaries/DNV_Brochure_tcm111-84839.pdf
- DİM, 2004. Standardizasyonla ilgili Genel Tanımlar. <http://www.dtm.gov.tr>
- DİM, 2004. İhracat Genel Müdürlüğü, Ar-Ge ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, İhracatın Genel ve Sektörel Değerlendirmesi Raporu. <http://www.dtm.gov.tr>
- DUYMAZ, İ. 1985. Yatay ve Dikey Bütünleşmeye Giden Kooperatiflerin Başarılarını ve Ekonomiye etkilerini Ölçmedeki Sorunlar, XI. Türk Kooperatifçilik Kongresi. *Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları*, (57): 143-158. Ankara.
- EC, 2002. European Commission Eurolex web pages.
- EC 2004. Deltur bilgi notları, European Commission, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, <http://www.deltur.cec.eu.int/tuketici.html>.
- EFSA, 2004. European Food Safety Authority, <http://www.efsa.eu.int>.

- EMEKSİZ, F., ALBAYRAK, M., GÜNEŞ, E., ÖZÇELİK, A., ÖZER, O.O, TAŞDAN, K. Türkiye’de Tarımsal Ürünlerin Pazarlama Kanalları ve Araçlarının Değerlendirilmesi, <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/058omerfarukemeksiz.pdf>.
- EMMELOORD, 2003. EUREPGAP-Introduction Among Small-Scale Producers of Fresh Fruit and Vegetables in Developing Countries <http://www.agf.nl/dossiers/kwaliteitszorg/cbi.pdf>
- EUROSTAT, 2004. Agricultural Statistics, <http://www.europe.eu.int>
- EUREPGAP DOCUMENT, 2004. Statistic on EUREPGAP Certified Growers <http://www.eurep.org>.
- GARCIA MARTINEZ, M., POOLE, N. and MENNESSON, G., 2002. The Impact of European Private Safety and Quality Standards on Fresh Produce Exporters From Mediterranean Countries. Imperial College at Wye University of London
- GARCIA MARTINEZ, M., POOLE, N., SKINNER, C vd. 2004. Benchmarking International Food Safety Performance in the Fresh Produce Sector.
- GRIIP, N., 2004. The Retailer-Led Initiative EUREPGAP from the Perspective of Global Legal Pluralism. Workshop Risk And Regulation in The Food System, Organized by The University Of Cardiff (BRASS) and The London School of Economics (CARR). London
- FILIPPO, A., MARCO, Z. and MICHELE D., 2003. University of Parma, Regional Integrated Model Using FADN AJAX Data Bank – AGEA, Italy.
- FOODPLUS, 2004a. Official Presentation of Fresh Fruit and Vegetable. Train The Trainer Workshop. Antalya.
- FOODPLUS, 2004b. EUREPGAP General Regulations Version 2.1-Jan 04. Control Points&Compliance Criteria Version 2.0-Jan04.
- FOODPLUS, 2004c. EUREPGAP General Regulations Version 2.1-Jan 04. Control Points&Compliance Criteria Version 2.0-Jan04.
- FOODPLUS, 2004d. Crop list. <http://www.eurep.org>
- FOODPLUS, 2004e. Fee Schedule, EUREPGAP General Documentations. <http://www.eurep.org/documents/webdocs/fee%20schedule-2-2.pdf>.
- IMO 2004. (<http://web.ttnet.net.tr/imoturk/eurepgap.htm>)
- İGEME 2004. İhracatı Geliştirme Merkezi sektör raporları, <http://www.igeme.org.tr>.
- İKV 2001. İktisadi ve Kalkınma Vakfı yayınları, AB’nin tüketici politikası ve Türkiye’nin uyumu, İstanbul.
- İKV, 2004. İktisadi ve Kalkınma Vakfı yayınları No.7, AB’nin tüketici politikası, İstanbul.
- ISO 2004. www.iso.org
- İTO 2004. Avrupa Birliği’ne Gıda İhracatında Kalite Kontrolü, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2004-47. İstanbul
- KOÇ, A., 2004. Yaş meyve ve sebze sektörü arz yönetimi: Politikalar, üretici örgütleri ve entegrasyon önerileri, Yaş meyve sebze ve tedarik zincirinde sorunlar ve model arayışları paneli, Akdeniz Üniversitesi Antalya
- KOÇ, D., 2003. Yaş meyve ve sebze sektörü: İhracatta Pratik Bilgiler. İGEME Yayınları, Şubat 2003, Ankara.
- KOÇER, A. 2003. “Türkiye ve AB’de Gıda Güvenlik ve Kalite Regülasyonları Yaş Meyve Sebze Örneği”. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Akdeniz Üniversitesi İktisat Fakültesi Gıda Ekonomisi ve İşletmeciliği Bölümü, Antalya.
- MOELLER, K. 2004. Reducing the Use of Methyl Bromide via EUREPGAP: The Private Sector Holistic Approach. Fifth International Conference on Methyl Bromid. Lisboa.

- LENTZ, W. 2004. Changing Market Channels for Fresh fruits and vegetables and implications for the Structure for the Farm Sector, Proceedings of the fifteenth International Symposium on Horticultural Economics and Management, Acta Horticulture Number 655 Berlin, Germany. 63- 70 pp
- NADVI, K. and WALRING, F., 2002. Making sense of global standards. INEF Report, Heft 58., Duisburg, Germany
- ÖZÇATALBAŞ, O. ve DANIŞ, D., 2003. Bahçe Bitkileri Tarımına Yönelik Kamu Yayın Çalışmaları ve EUREPGAP'İN Beklenen Etkileri, Türkiye IV. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, Antalya
- ÖZÇELİK, T. ve TANRIVERMİŞ, H. 1999. Türkiye'de Tarımın Pazara Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım ve Bu Modelin Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı ile Üretici Geliri Üzerine Etkileri (14), Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- ÖZKAN, B., AKÇAÖZ H., KARAMAN, S. TAŞÇIOĞLU, Y. 2002. Antalya İlinde Serada Sebze Üretiminde Pestisit Kullanımının Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi, *Bahçe Dergisi* 31 (1-2): 9-16
- ÖZKAN, B., AKÇAÖZ H., KARADENİZ, C.F. 2003. Antalya İlinde Turunçgil Üretiminde Tarımsal İlaç Kullanımına Yönelik Üretici Tutum ve Davranışları, *Anadolu Dergisi*, Cilt: 13(2):103-116.
- RG, 1997. Resmi Gazete, 560 S.K.H.K. 16 Kasım 1997, 23172. Madde 4.
- RG, 2003. Resmi Gazete, Kontrollü Örtüaltı Üretimine Uygulamasına İlişkin Yönetmelik No: 25329
- RG, 2004. Resmi Gazete, 5179 No'lu Gıda Yasası.
- RG, 2004. Resmi Gazete, İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik, 25577 No'lu yasa
- RAY, E.P. 1963. Contract Farming, USA the Intrastate Printers and Inc. Danville, Illinois
- SAYIN, C., 2002. "Yaş meyve ve Sebze Dış ticaretinde Sağlık Düzenlemeleri ve EUREPGAP Uygulamaları". Elmalı Panel Sunuş Notları, Antalya.
- SAYIN, C., 2005. "Yaş meyve ve Sebze Dış ticaretinde Sağlık Düzenlemeleri ve EUREPGAP Uygulamaları". Alanya Panel Sunuş Notları, Antalya.
- SAYIN, C., TAŞÇIOĞLU, Y. ve MENCET, M.N., 2004. "AB'de Yaş Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi ve Türkiye'nin Uyum Yönünde Alması Gerekli Önlemler", *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi*: (106-11), 16-18 Eylül, Tokat.
- SPORE 2004. Information for agricultural development in ACP countries, (sayfa 113).
- TAN, S., 2003. Tarımsal Ekonomik Araştırmalar enstitüsü, Sözleşmeli Yetiştiricilik Modeli, Sayı 4, Nüsha 3 Eylül 2003.
- TARIM İL MÜDÜRLÜĞÜ, 2003. Antalya ili EUREPGAP Protokolü ve HACCP Eylem Planı uygulaması, Antalya Tarım İl Müdürlüğü, Antalya
- TEAE, 2003. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Tarımsal Ekonomiye Bakış Dergisi Sayı: 4, ISSN 1303-8346, <http://www.aeri.org.tr/>.
- TİTİZ, S. 2004. Modern Seracılık, Antalya Sanayici ve İşadamları Derneği Yayınları, Antalya
- TKB, 2004. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. II. Tarım Şurası, Üretim ve Pazarlama Politikaları Komisyon Raporu Ankara
- TOBB, 2004. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ankara <http://www.tobb.org.tr/>.
- USAID, 2003. United States Agency for International Development, Ghana Private-Public Partnership food Industry Development Program, Analysis of the Ghanaian Fresh Fruits and Vegetables Industry

- USDA 2003. European Union Market Development Reports, EUREPGAP Update, GAIN report number: E23187
- VORLEY, B., and FOX, T., 2004. Global Food chains- Constraint and Opportunities for Small Holders, Helsinki Workshop
- YALÇIN, İ, KOÇ, A and AKBAY ÖZDEŞ, A., 2002 "Food Safety and Quality Regulations Present Situation for Fresh Produce in Turkey: An Exporter View". Agricultural Economics Research Insitutue, Ankara.
- YILMAZ, E., 2001. "Meyve ve Sebze Kalitesinde Yeni Yaklaşımlar: Kaliteyi geliştirme Modeli", Gıda Dergisi, Kasım 2001: Dünya Yayınevi, 06, 66-71
- YILMAZ, İ, YILMAZ, S., 2002 Türkiye Yaş Meyve ve Sebze Pazarlamasında Toptancı Hal Sisteminin Değerlendirilmesi: Antalya Büyükşehir Belediyesi Toptancı Hali Örneği, Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi, Erzurum.
- ZİRAAT BANKASI 2005. 2005 Yılı Sübvansiyonlu Tarımsal Kredi Uygulamaları, http://www.ziraat.com.tr/tarimsal/subvansiyon_kredi.html

ÖZGEÇMİŞ

M. Nisa MENCET, 1979 yılında Kırıkkale'de doğdu İlk ve orta eğitimini Antalya'da tamamladı. Lisans eğitimini gerçekleştirdiği Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden 2001 yılında mezun oldu. 2002 yılında Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. 2002 Eylül-2003 Temmuz döneminde Yunanistan'da MAICH Enstitüsünde yüksek lisans diploma programına katıldı. MENCET, 2002 yılının Ağustos ayından buyana Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya devam etmektedir.